

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

ISSN 2520-2294 (print)
ISSN 2709-5444 (online)

№ 4(72) / 2023

2 ТОМ

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Економічні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Economic sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р*

№ 4(72)

2 том

Київ 2023

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б») Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019

Спеціальності:

051 Економіка

071 Облік і оподаткування

072 Фінанси, банківська справа та страхування

073 Менеджмент

075 Маркетинг

076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

241 Готельно-ресторанна справа

281 Публічне управління та адміністрування

292 Міжнародні економічні відносини

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Економічні науки», 2023

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор, в.о. ректора Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

Бардаш Сергій Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Безверхий Костянтин Вікторович — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Белялов Талят Енверович — доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Гринько Алла Павлівна — доктор економічних наук, професор, декан факультету менеджменту Харківського державного університету харчування та торгівлі (Харків, Україна)

Дмитренко Ірина Миколаївна — доктор економічних наук, доцент, професор Національного центру обліку та аудиту Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)

Зось-Кіор Микола Валерійович — доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту і логістики Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (Полтава, Україна)

Ільїн Валерій Юрійович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, контролю та оподаткування агробізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Київ, Україна)

Клочан В'ячеслав Васильович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу Миколаївського національного аграрного університету (Миколаїв, Україна)

Красноручький Олексій Олександрович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, Україна)

Курило Людмила Ізидорівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ, Україна)

Левицька Світлана Олексіївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Назаренко Інна Миколаївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічного контролю та аудиту Сумського національного університету (Суми, Україна)

Олійник-Данн Олена Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Охріменко Ігор Віталійович — доктор економічних наук, професор, проректор з навчальної та наукової роботи Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Паска Ігор Миколайович — доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна)

Русіна Юлія Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» (Львів, Україна)

Сопко Валерія Василівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Танклевська Наталія Станіславівна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів Херсонського державного аграрного університету (Херсон, Україна)

Тарасенко Ірина Олексіївна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Токар Володимир Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри інженерії програмного забезпечення та кібербезпеки Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Фоміна Олена Володимирівна — доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ходжаян Аліна Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Horska Elena — Dr.h.c.Prof. Dr. Ing Professor Marketing and Management, Dean of the Faculty of Economics and Management of the Slovak University of Agriculture in Nitra (Slovak Republic)

Imamov Khamdilla — PhD, доцент Ташкентського державного економічного університету (Ташкент, Узбекистан)

ЗМІСТ

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Василенко Надія Володимирівна, Семко Майя Іванівна, Стахова Олена Анатоліївна, Халецький Андрій Вікторович, Сігарський Сергій Миколайович, Черняк Анатолій Іванович
ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 7

СІЛЬСЬКИЙ (ЗЕЛЕНИЙ) ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кожухівська Раїса Борисівна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 19

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Вівчар Олександра Йосипівна, Дацко Олена Романівна
ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ У ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ... 24

Коць Ольга Олегівна, Скіп Роксолана Андріївна
ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА ДИНАМІКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 30

Прицюк Людмила Анатоліївна
ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКАХ: ПЕРСПЕКТИВИ І ЗАСТЕРЕЖЕННЯ..... 36

Сокирко Олена Сергіївна, Зубенко Олександра Павлівна
ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 40

ІНШЕ

Борщук Ірина Володимирівна, Васьків Оксана Миколаївна
ІТ РЕКРУТЕР: НАЙВАЖЛИВІШІ КОМПЕТЕНЦІЇ, ПОШУКОВІ РЕСУРСИ ТА ІНСТРУМЕНТИ...49

Лабенко Олександр Миколайович
ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ..... 55

CONTENTS

PUBLIC ADMINISTRATION

- Vasylenko Nadiia, Semko Maiia, Stakhova Olena,
Khaletskyy Andriy, Sitarskyi Serhii, Cherniak Anatolii**
PECULIARITIES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS
ORGANIZATION AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER MARTIAL LAW 7

RURAL (GREEN) TOURISM AS AN INNOVATIVE FORM OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

- Kozhukhivska Raisa**
MAINTENANCE OF SAFETY IN THE SECTOR OF RURAL (GREEN) TOURISM IN UKRAINE..... 19

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

- Vivchar Oleksandra, Datsko Olena**
FEATURES OF INVESTING IN MILITARY BONDS IN A STATE OF WAR 24

- Kots Olha, Skip Roksolana**
THE ESSENCE AND DYNAMICS RESEARCH OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS
FOR UKRAINIAN ENTERPRISES 30

- Prytsiuk Liudmyla**
ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN BANKS: PROSPECTS AND PRECAUTIONS.... 36

- Sokyrko Olena, Zubenko Oleksandra**
MAIN THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS
OF WAR 40

OTHER

- Borshchuk Iryna, Vaskiv Oksana**
IT RECRUITER: MOST IMPORTANT COMPETENCES, SEARCH RESOURCES AND TOOLS..... 49

- Labenko Oleksandr**
PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN UKRAINE 55

УДК 351.851 (477)

Василенко Надія Володимирівна

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Vasylenko Nadiia

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0002-1087-4591

Семко Майя Іванівна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Semko Maiia

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0001-8327-1751

Стахова Олена Анатоліївна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Stakhova Olena

*Candidate of Pedagogic Sciences (PhD),
Associate Professor at the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0002-1281-0516

Халецький Андрій Вікторович

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Khaletskyu Andriy

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0001-7435-765X

Сітарський Сергій Миколайович

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Sitarskyi Serhii

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Lecturer of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0009-0009-3803-8219

Черняк Анатолій Іванович

*кандидат психологічних наук,
викладач кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Cherniak Anatolii

*Candidate of Psychological Sciences,
Lecturer of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»
ORCID: 0009-0000-5112-3180*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8700

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PECULIARITIES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS ORGANIZATION AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER MARTIAL LAW

Анотація. У статті розглянуто особливості механізмів публічного управління організацією освітнього процесу закладів вищої освіти в умовах воєнного стану. У статті аналізується стан та розвиток дистанційної освіти в Україні у відповідь на виклики сучасного суспільства, досвід, набутий під час COVID-19 та воєнний стан в країні. Дослідження проведено на основі аналізу останніх публікацій та офіційних постанов, виданих щодо дистанційної освіти. Висвітлено основні особливості впровадження дистанційної освіти в Україні, особливості її організації та продовження після введення воєнного стану. Із 01 лютого по 08 лютого 2023 року в КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» відбувалось опитування здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання, організованого в період воєнного стану. Це дослідження проводилось з метою удосконалення організаційного освітнього процесу на основі вивчення недоліків екстреного дистанційного навчання. Було здійснено дослідження за онлайн формою в Office 365 (Компанія Microsoft), а саме в Excel. Здобувачі вищої освіти за бажанням за допомогою власних паролів (у кожного є адреса корпоративної форми Office 365) відповідали на питання. Наголошено на необхідності поєднання педагогічних і технічних рішень з акцентом на розвиток особистості студентів, їхніх пізнавальних і творчих здібностей. Аналіз поточного стану дистанційної освіти в країні доводить, що досвід, отриманий під час глобального карантину та переведення всіх навчальних закладів на дистанційну освіту, дозволив закладам освіти розробити кращі методики навчання та підходи до навчання онлайн, а також поінформувати спільноту про широкі можливості дистанційної освіти. Якщо до 2019 року дистанційна освіта розглядалася здебільшого як додаткова форма навчання, яка доповнює традиційну освіту, або інструмент для розширення змісту, що викладається в класі, під час пандемії COVID-19 вона стала єдиною можливістю надання освітніх послуг. Зазначено, що саме досвід екстреної дистанційної освіти, отриманий під час пандемії 2020–2021 роки, дозволив запровадити цей досвід навчання під час воєнного стану. Результати дослідження свідчать, що в українському суспільстві існує чималий контингент студентів, які щиро зацікавлені в організації дистанційного навчання в навчальних закладах усіх рівнів. Популяризація дистанційної освіти визначає шляхи її подальшого розвитку в Україні.

Ключові слова: дистанційна освіта, освітній процес, управління, воєнний стан, пандемія.

Summary. The article examines the peculiarities of the mechanisms of public management of the organization of the educational process of higher education institutions under martial law. The article analyzes the state and development of distance education in Ukraine in response to the challenges of modern society, the experience gained during COVID-19 and the state of war in the country. The research is based on the analysis of recent publications and official regulations issued on distance education. The main features of the implementation of distance education in Ukraine, features of its organization and continuation after the introduction of martial law are highlighted. From February 1 to February 8, 2023, a survey of education seekers regarding the quality of distance learning organized during martial law took place at the Vinnytsia Academy of Continuing Ed-

ucation. This study was conducted with the aim of improving the organizational educational process based on the study of the shortcomings of emergency distance learning. Research was carried out using an online form in Office 365 (Microsoft Company), namely in Excel. Those seeking higher education answered questions using their own passwords (everyone has an Office 365 corporate form address). It is emphasized the need to combine pedagogical and technical solutions with an emphasis on the development of students' personality, their cognitive and creative abilities. The analysis of the current state of distance education in the country proves that the experience gained during the global quarantine and the transfer of all educational institutions to distance education allowed educational institutions to develop better teaching methods and approaches to online learning, as well as to inform the community about the wide possibilities of distance education. If until 2019, distance education was seen mostly as an additional form of learning that complements traditional education or a tool to expand the content taught in the classroom, during the COVID-19 pandemic it has become the only option for providing educational services. It is noted that it was the experience of emergency distance education gained during the 2020–2021 pandemic that made it possible to implement this learning experience during martial law. The results of the study show that in Ukrainian society there is a considerable contingent of students who are sincerely interested in the organization of distance learning in educational institutions of all levels. The popularization of distance education determines the ways of its further development in Ukraine.

Key words: distance education, educational process, management, martial law, pandemic.

Постановка проблеми. В Україні проведено низку реформ, зокрема децентралізацію влади та побудову нової системи державного управління, наприклад, у сфері публічного управління закладів вищої освіти. У лютому 2022 року додано зміни щодо збройної агресії Російської Федерації, які потребують аналізу та оцінки.

Додатковим несприятливим фактором стабільності системи державного управління стала збройна агресія Російської Федерації у 2022 році. Введення режиму воєнного стану встановлює деякі обмеження прав і свобод людини, передбачені на законодавчому рівні. Відповідно до визначення, наведеного у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «воєнний стан — це особливий правовий режим, який запроваджується в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, загрозу державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військового командування, органів військового управління та органів місцевого самоврядування повноважень, необхідних для запобігання загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасового, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Законодавчо-нормативне забезпечення діяльності закладів вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, як і освітньої сфери в цілому, здійснювалося в межах та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями) [1], Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [2], а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці присвятили багато публікацій у даній предметній сфері. В рамках нашого дослідження відокремимо найбільш значимі.

Сайферс А. В. вважає, що «доцільно надавати пріоритет забезпеченню цифровими ресурсами закладів освіти у малих містах і селах, оскільки це може сприяти зменшенню цифрової нерівності між здобувачами освіти з сільської та міської місцевості; важливо також розробити якісний цифровий контент для викладання у закладах освіти, впроваджувати заходи, спрямовані на компенсацію погіршених результатів навчання внаслідок переходу на дистанційне навчання; посилювати фінансову автономію закладів вищої освіти, а також спроможність розпоряджатися нею» [3].

Левченко М., Феденько С. та Форостян А. акцентують, що «основними проблемами соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів; проблеми зі вступом; відсутність мотивації, обладнання та доступу до інтернету; поляризація та дискримінація переселенців. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно розвивати психологічні служби ЗВО, по можливості евакуювати студентів в безпечні регіони країни, оптимізувати навчальний процес та систему оцінювання, розробити та реалізувати державні програми, спрямовані на забезпечення комп'ютерним обладнанням та інтернетом, проводити роз'яснювальні заходи серед громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації» [4].

Бойчук Ю., Козлов А., Науменко Н. та Гриньова М. констатують, що «доцільно в подальшому продовжувати пошук шляхів підвищення активності здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання; покращення можливостей використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі вищої школи та виявлення найбільш сприятливої та універсальної платформи для дистанційного навчання» [5].

Хмельюк О.В. та Колоколов В.О. наголошують, що «важливо виявити проблемні питання та надати рекомендації щодо підвищення ефективності управління під час адаптації курсантів до освітнього середовища, особливо в умовах воєнного стану» [6].

Ульянов О.І. визначає, що «для здобувачів не-випускних курсів доцільно розглядати питання щодо перенесення вивчення освітніх компонентів, які містять інформацію з обмеженим доступом, на наступні навчальні семестри, якщо оволодіння відповідними знаннями не є необхідними для проходження практичної підготовки чи вивчення інших освітніх компонентів в поточному семестрі [7].

Аналіз наукових публікацій свідчить про різноманітність досліджень у предметній тематиці. Але залишаються поза увагою недостатньо обґрунтовані зміни публічного управління організацією освітнього процесу закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Мета статті полягає в аналізі існуючих аспектів особливості публічного управління організацією освітнього процесу закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 № 235 [8], створювалося інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти; проведення в разі потреби евакуації учасників освітнього процесу; забезпечення особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у ла-

вах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю.

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті [9]. Структура й тривалість навчального тижня, дня, занять і відпочинку, а також форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною (вченою) радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою (відповідно до обсягу навчального навантаження та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного й інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо) [9].

Із 01 лютого по 08 лютого 2023 року в КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» (далі Академія) відбувалось опитування здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання, організованого в період воєнного стану. Це дослідження проводилось з метою удосконалення організаційного освітнього процесу на основі вивчення недоліків екстреного дистанційного навчання.

Було здійснено дослідження за онлайн формою в Office 365 (Компанія Microsoft), а саме в Excel. Здобувачі вищої освіти за бажанням за допомогою власних паролів (у кожного є адреса корпоративної форми Office 365) відповідав на питання.

За період проведення опитування здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання, організованого в період оголошення карантину у ньому взяли участь 1224 особи майже з усіх факультетів Академії.

Першим питанням було «Зазначте рівень вищої освіти» (рис. 1).

92% опитуваних навчаються за рівнем Бакалавр, 7% — Магістр, 1% — PhD. Наступні питан-

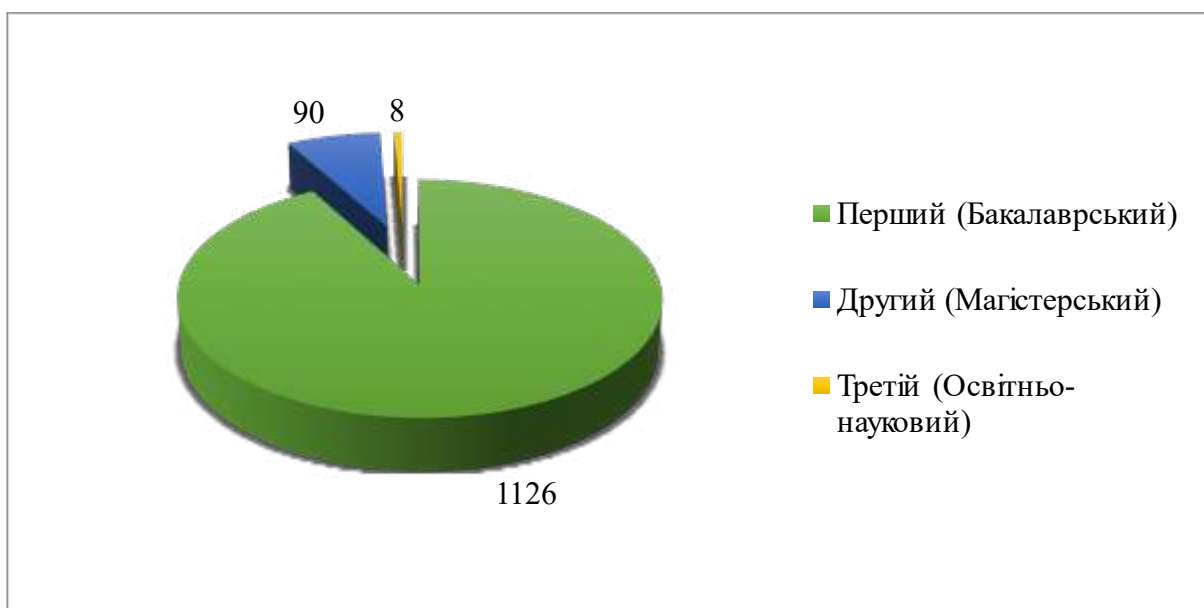

Рис. 1. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Зазначте рівень вищої освіти»

Джерело: авторське дослідження

ня стосуються щодо задоволення якістю дистанційного навчання здобувачів освіти.

Другим питанням було «Наскільки Ви задоволені технологіями дистанційного навчання, які застосовуються в умовах воєнного стану?» (рис. 2).

36% респондентів відповіли, що вони дуже або частково задоволені технологіями дистанційного навчання, 48,5% задоволені в цілому, але у них є певні дрібні нарікання, 14,3% — не задоволені.

Для розуміння якості організації освітнього процесу було поставлено питання «Чи забезпечується дотримання розкладу проведення занять в умовах дистанційного режиму роботи?» (рис. 3).

На питання: 89% відповіли «Так», 10% — «Частково», 1% — «Ні».

Для розуміння технічних бар'єрів було поставлено питання «Вкажіть, будь-ласка, які типи пристроїв Ви використовуєте під час дистанційного режиму роботи під час дистанційного режиму роботи? (можна обрати декілька варіантів відповіді)» (Рисунки 4–5).

50,6% використовують ПК або ноутбук, 43% — смартфон, 5% — Планшет, 1,4% — не мають технічної можливості для дистанційної роботи.

Серед проблем, з якими стикнулися здобувачі на першому місці — Відсутність або нестабільність інтернет-зв'язку (40%), на другому — Нестабільність роботи платформи Office 365 (28%), 12,8%

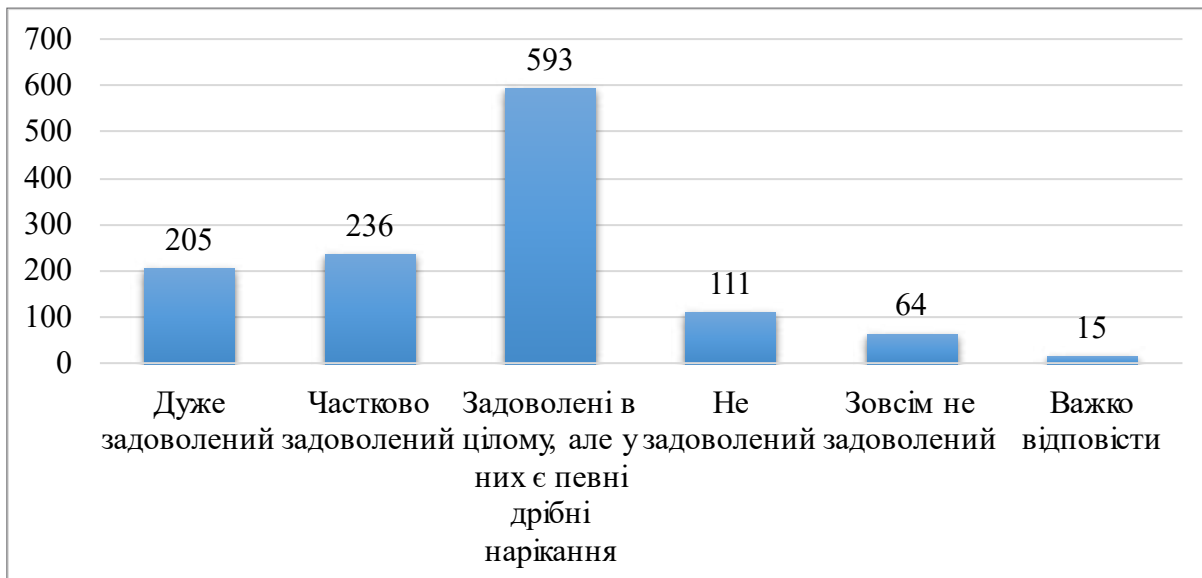

Рис. 2. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Наскільки Ви задоволені технологіями дистанційного навчання, які застосовуються в умовах воєнного стану»

Джерело: авторське дослідження

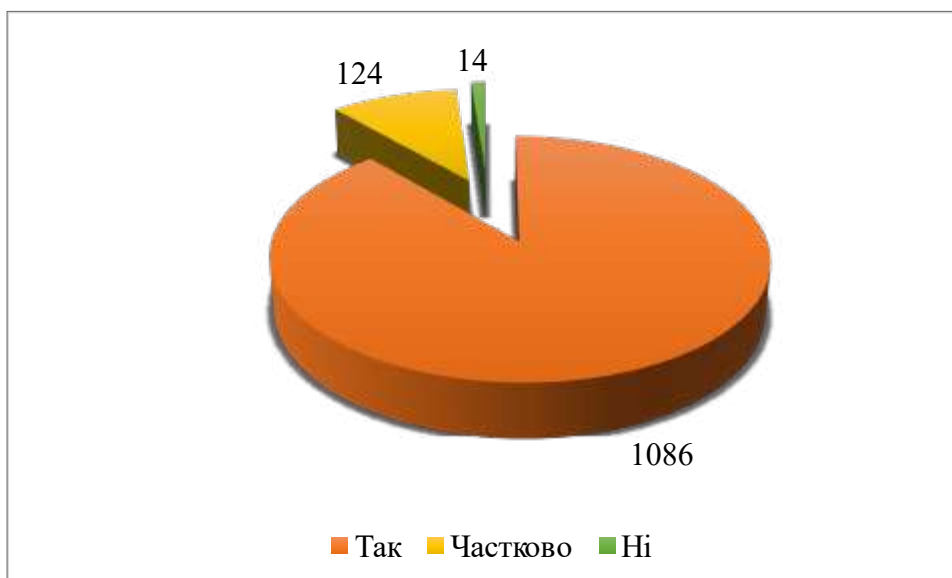

Рис. 3. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Чи забезпечується дотримання розкладу проведення занять в умовах дистанційного режиму роботи?»

Джерело: авторське дослідження

не мали жодних проблем, приблизно по 10% набрали пункти Відсутність технічних засобів для відео комунікацій та Недостатність навичок роботи з програмним забезпеченням в умовах дистанційного режиму навчання. Також було проведено опитування які ще освітні (комунікаційні) платформи використовують викладачі під час дистанційного режиму навчання (рис. 6).

Серед інших освітніх (комунікаційних) платформ, які використовують викладачі під час дистанційного режиму роботи здобувачі визначили наступні: Google Classroom — 23,5%; Електронна пошта — 22,4%; Zoom — 20,3%; Месенджери — 17,4%; Skype — 13,6%. Після цього здобувачі вищої освіти надали відповідь щодо ефективності використаних платформ (рис. 7).

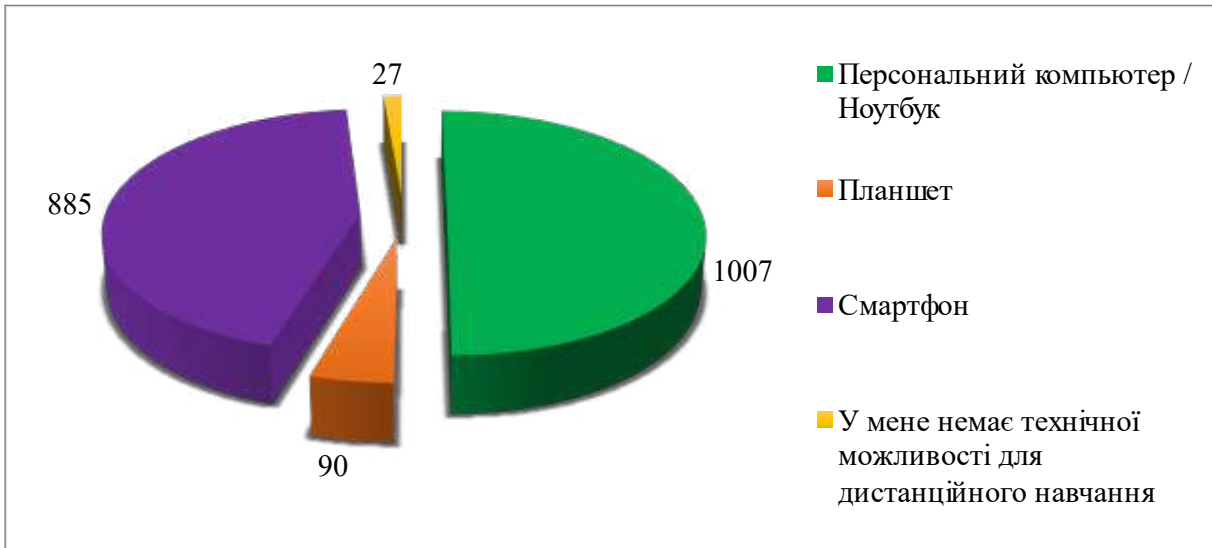

Рис. 4. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Вкажіть, будь-ласка, які типи пристроїв Ви використовуєте під час дистанційного режиму роботи під час дистанційного режиму роботи? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

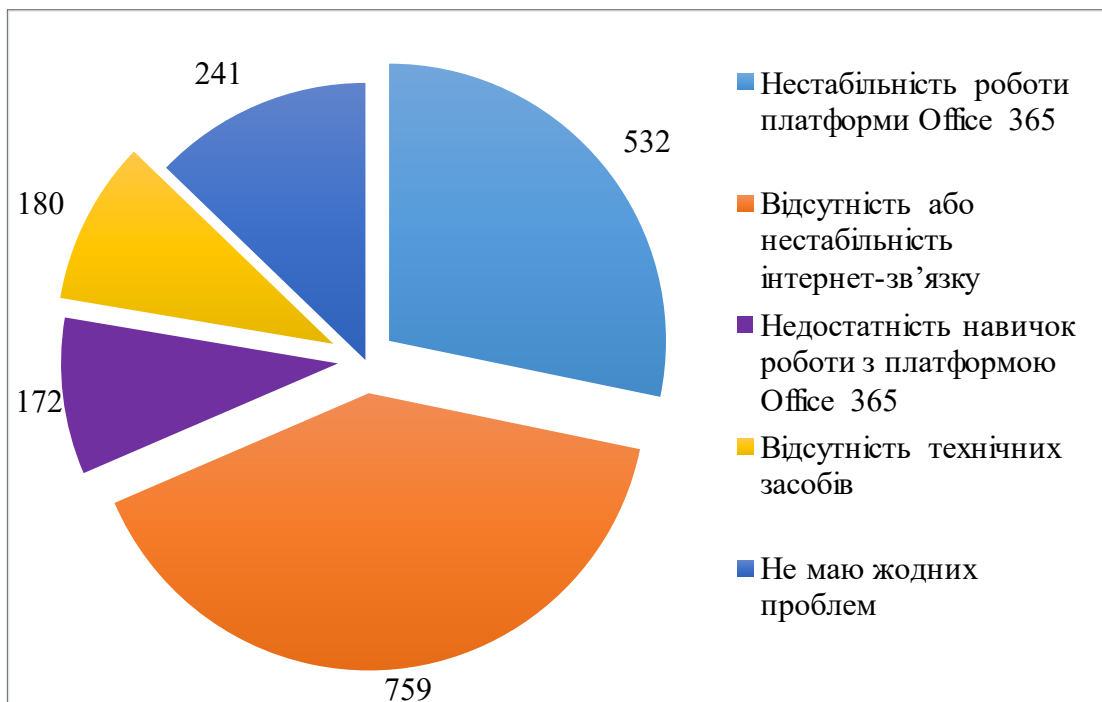

Рис. 5. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «З якими технічними проблемами Ви стикаєтеся під час дистанційного під час дистанційного режиму роботи? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

Найбільш ефективними інструментами дистанційних технологій навчання здобувачі вважають: Віртуальні освітні середовища (Office 365, Google Classroom тощо) — 35,3%; Відеоконференції (Zoom, Skype та ін.) — 25,5%; Месенджери — 20,3%; Електронна пошта — 12,9%; 6% вважають дистанційні технології не ефективними.

Для того щоб виявити, яким чином, на думку здобувачів освіти, вплинуло онлайн структуру оцінювання знань (рис. 8) та структуру завдань (рис. 9).

Відповіді на питання чи змінився розподіл балів при оцінюванні знань у зв'язку з переходом на дистанційний режим роботи в умовах карантину,

розподілилися наступним чином: Так, повністю — 4,58%, Частково — 26,23%, Змінився акцент на інші вид завдань — 34,31%, Ні, вимоги залишилися без змін — 22,39%, Важко відповісти — 12,50%.

Серед видів завдань, які пропонують викладачі в дистанційному режимі, найпоширенішими є онлайн-обговорення, тести та контрольні роботи. Також використовуються доповіді, обговорення в чаті, есе.

Після цього здобувачі вищої освіти надали відповідь щодо ефективності завдань (рис. 10).

Найбільш оптимальними способами навчальної взаємодії з викладачем здобувачі визначили:

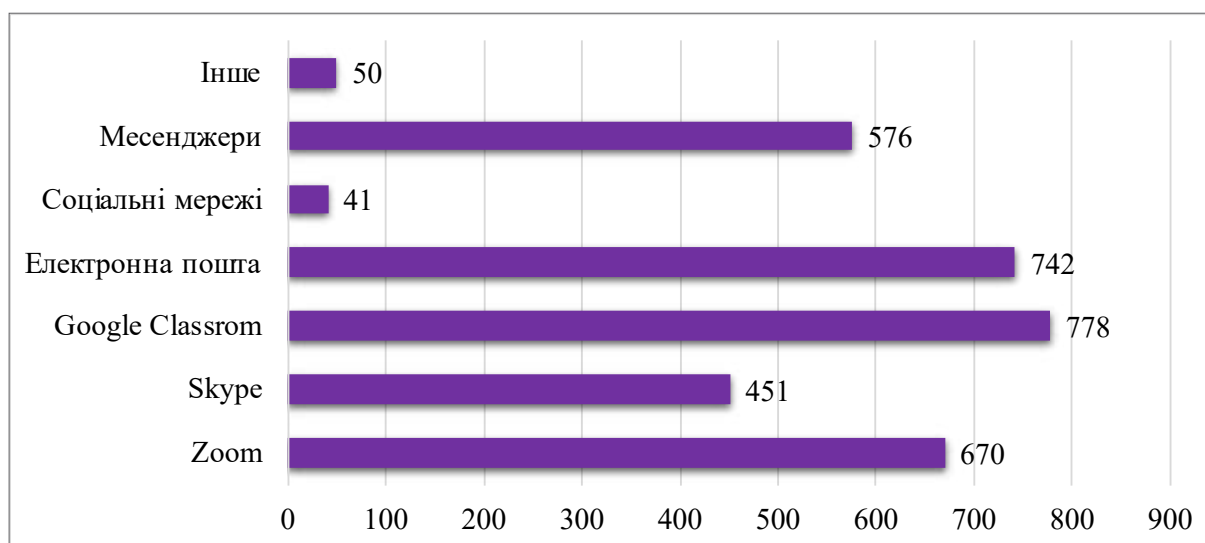

Рис. 6. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «З якими технічними проблемами Ви стикаєтесь під час дистанційного під час дистанційного режиму роботи? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

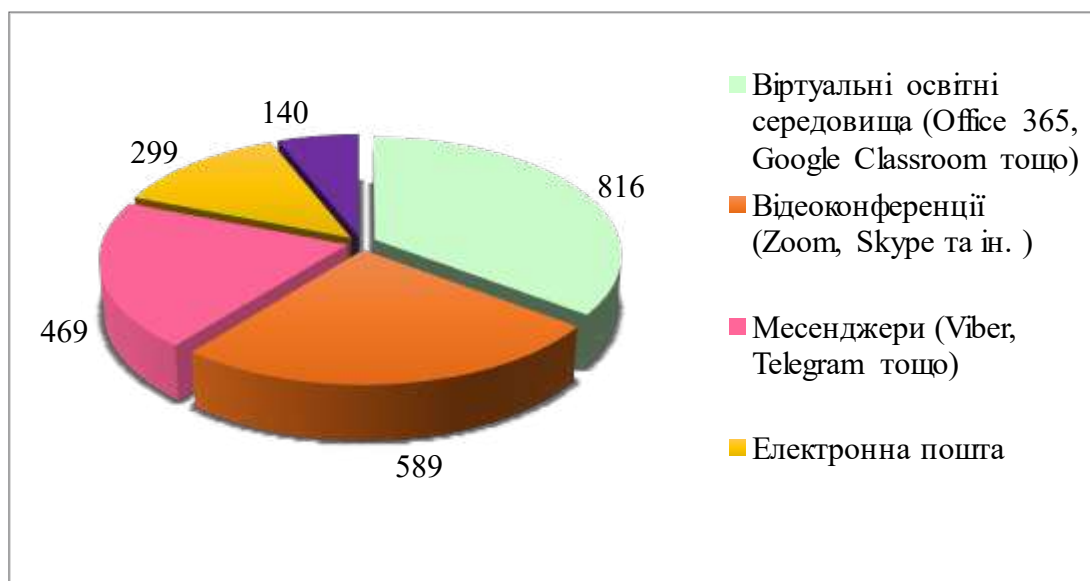

Рис. 7. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Які із інструментів дистанційних технологій Ви вважаєте найбільш ефективними? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

перше місце: Відеоконференції (Teams, Zoom, Skype) — 29,93%, друге місце: Поєднання інструментів: трансляція екрану, груповий чат і аудіоконференція, спільні документи — 18,71%, третє-п'яте місця посідають: месенджери (12,6%), чати (12,49%) та спілкування електронною поштою (14,15%).

Також ректорат цікавило питання, чи знадобяться навички навчання у дистанційному житті здобувачів у подальшому житті (рис. 11–13).

91% опитаних вважають, що навички використання дистанційних освітніх технологій будуть корисними у їхній подальшій професійній діяльності.

67% здобувачів хотіли б щоб елементи дистанційного режиму роботи застосовувались і надалі, після завершення карантину, 15% мають сумніви щодо доцільності їхнього використання, а 12% — однозначно проти.

58% респондентів бачать елементи дистанційного режиму роботи як допоміжний метод навчання, 18% — як основний.

Для того щоб зробити загальні висновки стосовно основних переваг та недоліків дистанційного навчання були задані відповідні запитання (рис. 14–15).

Найбільш вагомими можливостями дистанційного (цифрового) навчання здобувачі вважають:

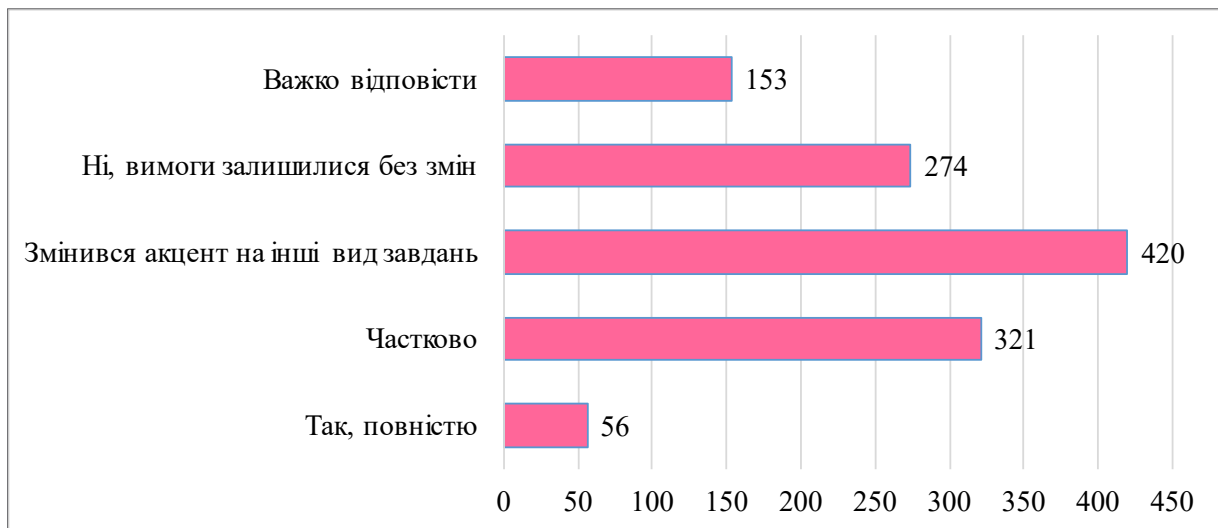

Рис. 8. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Чи змінився розподіл балів при оцінюванні знань у зв'язку з переходом на дистанційний режим навчання в умовах карантину?»

Джерело: авторське дослідження

Рис. 9. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Які види завдань пропонує викладачі в дистанційному режимі, крім вивчення теоретичних матеріалів? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

Можливість навчання у зручному місці, у комфортній і звичній обстановці — 28,57%, Можливість поєднувати роботу з навчанням — 16,97%, Розвиток навичок самоконтролю, формування мотивації до самоосвіти — 16,43%, Технологічність процесу навчання (використання інформаційних технологій) — 13,83%.

Серед обставин, що негативно впливають на організацію повноцінного дистанційного навчання визначено наступні: Великий обсяг завдань — 16,80%, Швидка втомлюваність внаслідок тривалої роботи за монітором — 16,35%, Відсутність

потрібної техніки та/або постійного (стабільного) доступу до мережі Інтернет — 15,33%.

Можна зробити висновок, що на думку здобувачів освіти, існує три основні бар'єри, що негативно впливають на організацію повноцінного дистанційного навчання: пов'язаний з організацією початкового процесу (великий обсяг завдань), з психологічними причинами — Швидка втомлюваність внаслідок тривалої роботи за монітором, технологічними причинами — Відсутність потрібної техніки та/або постійного (стабільного) доступу до мережі Інтернет.

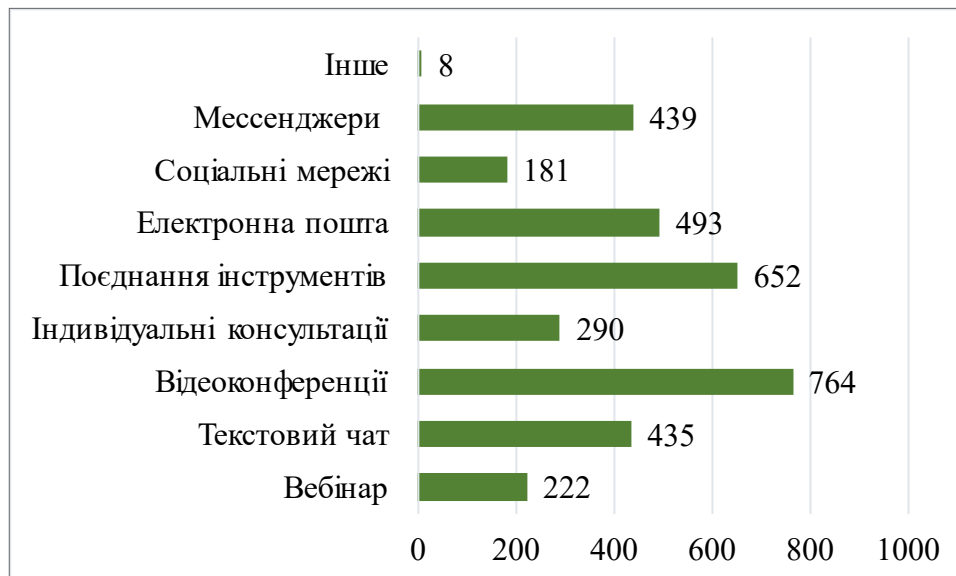

Рис. 10. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Визначте, будь-ласка, оптимальний для Вас способи навчальної взаємодії з викладачем? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

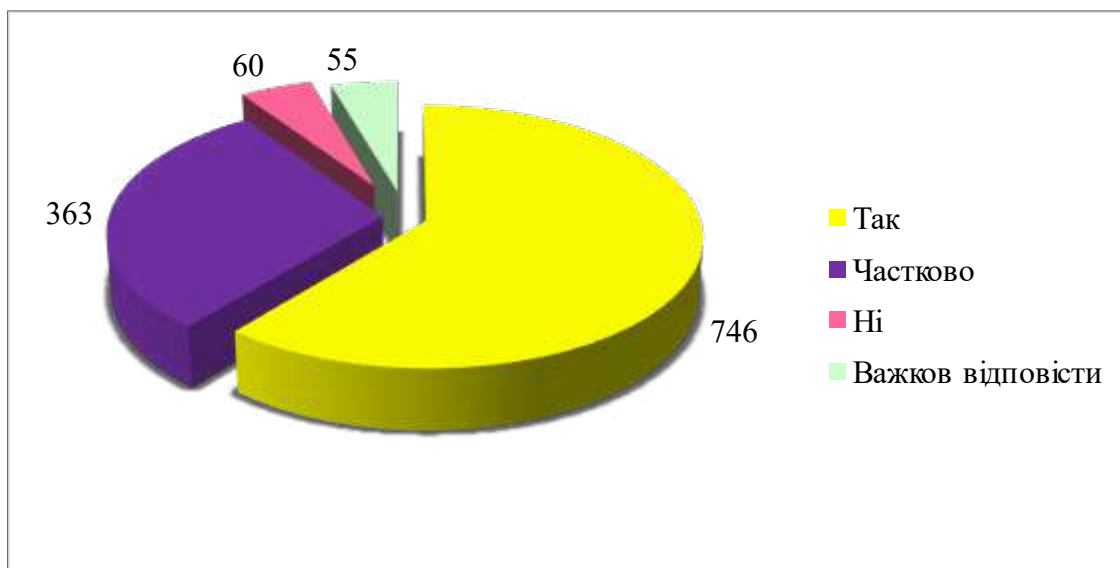

Рис. 11. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Як Ви вважаєте, чи потрібні навички використання дистанційних засобів освітніх технологій у Вашій подальшій професійній діяльності?»

Джерело: авторське дослідження

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Основним напрямом розвитку вищої й фахової передвищої освіти України в повоєнний період буде її адаптація до європейських аналогів у контексті реалізації статусу кандидата на членство в ЄС, яка бу де здійснюватися за такими напрямками: «гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення цих освітніх сфер; формування системи державно-приватного й соціального партнерства у сфері підготовки фахівців між провайдерами освітніх послуг та їх користувачами/споживачами, зокрема роботодавцями й професійними організаціями; запровадження в практичну діяльність ЗВО підготовки, перепід-

готовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями (мікрокредитами/мікрокваліфікаціями)» [9].

За результатами 2022/2023 навчального року планується провести анкетне опитування студентів після вжитих заходів та врахувати недоліки цього дослідження, а особливо підвищити мотивацію здобувачів освіти до опитування та запровадити більше публічності.

Дослідження в цій галузі можна продовжити, зосередившись на конкретних освітніх практиках і рішеннях, що застосовуються вчителями в екстремальних умовах навчання, мотиваційних факторах і стратегіях, а також на техніках ефективного онлайн-навчання здобувачів освіти.

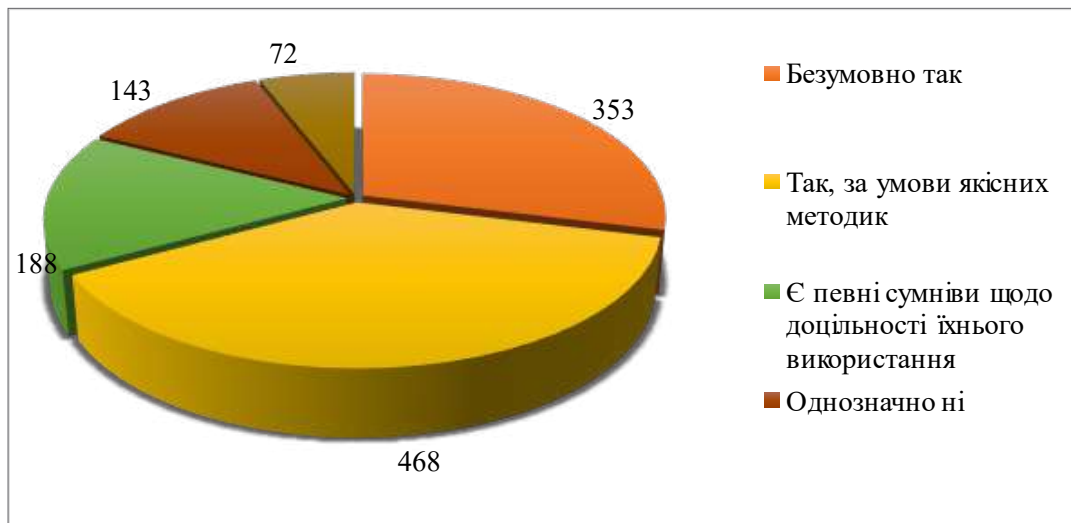

Рис. 12. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Чи хотіли б Ви, щоб елементи дистанційного режиму застосовувались і надалі, після завершення карантину?»

Джерело: авторське дослідження

Рис. 13. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Яке місце в освітньому процесі, на Вашу думку, мають посідати елементи дистанційного режиму навчання?»

Джерело: авторське дослідження

Рис. 14. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Використання яких можливостей дистанційного (цифрового) навчання Ви вважаєте найбільш вагомим? (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

Рис. 15. Графічна інтерпретація відповідей здобувачів освіти щодо якості дистанційного навчання на запитання «Назвіть обставини, що негативно впливають на організацію повноцінного дистанційного навчання (можна обрати декілька варіантів відповіді)»

Джерело: авторське дослідження

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Верховної Ради України № 389-VIII від 10.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 31.03.2023)
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 31.03.2023)
3. Сайферс А. В. Особливості організації навчального процесу в школах європейських країн в умовах сучасних викликів та загроз: досвід для України. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 557–575.
4. Левченко М., Феденько С., Форостян А. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2022. № 52(2). С. 185–192.
5. Бойчук Ю., Козлов А., Науменко Н., Гриньова М. Порівняльний аналіз активності здобувачів вищої освіти під час навчання в асинхронному режимі з дисципліни «Фізичне виховання» в умовах карантину та воєнного стану. Новий Колегіум. 2022. № 1–2 (107). С. 50–55.
6. Хмельюк О. В., Колоколов В. О. Проблеми адаптації курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2022. № 2(17). С. 272–278.
7. Ульянов О. І. Організація навчального процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня-13 червня 2022 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 443–445.
8. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> (дата звернення: 31.03.2023)
9. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 31.03.2023)

References

1. Pro pravoviy rezhym voiennoho stanu: Verkhovnoi Rady Ukrainy № 389-VIII vid 10.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (last accessed: 31.03.2023)
2. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022 vid 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (last accessed: 31.03.2023)
3. Saifers A. V. Osoblyvosti orhanizatsii navchalnoho protsesu v shkolakh yevropeyskykh krain v umovakh suchasnykh vyklykiv ta zahroz: dosvid dlia Ukrainy. Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok. 2022. № 16. S. 557–575.
4. Levchenko M., Fedenko S., Forostian A. Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii zdobuvachiv vyshchoi osvity do osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zb. nauk. prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzh. ped. un-tu imeni Ivana Franka. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka». 2022. № 52(2). S. 185–192.
5. Boichuk Yu., Kozlov A., Naumenko N., Hrynova M. Porivnialnyi analiz aktyvnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity pid chas navchannia v asynkhronnomu rezhymi z dystsypliny «Fizychne vykhovannia» v umovakh karantynu ta viiskovoho stanu. Novyi Kolehium. 2022. № 1–2 (107). S. 50–55.
6. Khmeliuk O. V., Kolokolov V. O. Problemy adaptatsii kursantiv u zakladakh vyshchoi osvity zi spetsyfichnymy umovamy navchannia v umovakh voiennoho stanu. Visnyk natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii «Derzhavne upravlinnia». 2022. № 2(17). S. 272–278.
7. Ulianov O. I. Orhanizatsiia navchalnoho protsesu u ZVO zi spetsyfichnymy umovamy navchannia v umovakh voiennoho stanu. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy Vseukrainskoho naukovopedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii, 3 travnia-13 chervnia 2022 roku. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka». 2022. S. 443–445.
8. Pro deiaki pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakhovoi peredvyshchoi, vyshchoi osvity na chas voiennoho stanu: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> (last accessed: 31.03.2023)
9. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Informatsiino-analitchnyi zbirnyk. Kyiv. 2022. 358 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (last accessed: 31.03.2023)

UDC 338.48

Kozhukhivska Raisa

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business
Uman National University of Horticulture*

Кожухівська Раїса Борисівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму, готельно-ресторанної справи
Уманський національний університет садівництва
ORCID: 0000-0003-4066-4170*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8813

СІЛЬСЬКИЙ (ЗЕЛЕНИЙ) ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНА
ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MAINTENANCE OF SAFETY IN THE SECTOR OF RURAL (GREEN) TOURISM IN UKRAINE

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Summary. The modern tourism industry is gradually developing, which actively contributes to the socio-economic growth of many countries. Currently, a specific form of tourism – rural (green) tourism is gaining popularity in the tourism sector. At the same time, as the tourism business develops, the issue of ensuring the personal safety of tourists is becoming particularly relevant. Maintenance of a high level of safety standards for tourism services leads to the formation of a segment of regular consumers and satisfies their requirements in terms of the safety of using tourism services. The above-mentioned aspect demonstrates the relevance of the chosen topic and indicates the need for a detailed study of this issue.

The article examines the theoretical basis and practices of ensuring security in the field of rural (green) tourism in Ukraine. In the course of the study, the author analyzes the theoretical basis for defining the concept of “security in tourism” and makes a proposal for the personal interpretation of the definition of “security in tourism”. It is specified that the security of tourism activity is the status of functioning of the tourism sector of a certain region (State) in a certain period of time, being characterized by the absence of threats and by such a combination of tourism resources and infrastructure that allows ensuring the stable development of a particular territorial recreational system in the future. It is noted that the basic component of the system of implementation of tourist services is its quality and safety. The security of tourism services is based on the principles of compliance with the requirements of certification and standardization in the sphere of tourism activities. The key principles for the implementation of security standards in tourism activities have been identified. The author emphasizes that the requirements for tourist protection and safety in Ukraine are established by a series of national basic and special legislative acts, as well as special regulatory documents approved by decisions of local and city councils, territorial communities, etc. The main directions of regulatory and legal support in the field of rural (green) tourism for tourist safety are identified.

Key words: tourism, tourist, tourist service, safety.

Анотація. Сучасна туристична сфера набуває поступового розвитку, що активно сприяє соціально-економічному зростанню багатьох країн світу. Наразі, поширеного розвитку у сфері туризму набуває специфічна його форма – сільський (зелений) туризм. Водночас із розвитком туристичного бізнесу особливої актуальності набувають проблеми забезпечення особистої безпеки туристів. Забезпечення високого рівня безпекових норм туристичних послуг призводить до формування сегмента постійних споживачів і задовольняє їх вимоги в питанні безпеки використання туристичної послуги. Вищезазначений аспект засвідчує актуальність обраної тематики та вказує на потребу у детальному вивченні даного питання.

У статті проведено дослідження теоретико-практичного досвіду щодо процесів забезпечення безпеки у сфері сільського (зеленого) туризму в Україні. У ході проведеного дослідження проаналізовано теоретичний базис визначення поняття «безпека в туризмі» та надано пропозицію щодо власного трактування дефініції «безпека в туризмі». Указано, що безпека

туристичної діяльності – це стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю зароз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому. Зазначено, що базовою складовою системи реалізації туристичної послуги є її якість та безпечність. Безпека туристичної послуги формується на принципах відповідності вимог сертифікації та стандартизації в сфері туристичної діяльності. Визначено ключові засади реалізації безпекових норм в туристичній діяльності. Указано, що вимоги до діяльності щодо захисту і безпеки туристів в Україні встановлено низкою загальнодержавних базових і спеціальних законодавчих актів, а також спеціальних нормативно-правових документів, затверджених рішеннями місцевих, міських рад, територіальних громад тощо. Окреслено основні напрямки нормативно-правового забезпечення у сфері сільського (зеленого) туризму діяльності щодо безпеки туристів.

Ключові слова: туризм, турист, туристична послуга, безпека.

Introduction. The modern tourism industry is gradually developing, which actively contributes to the socio-economic growth of many countries. At the same time, as the tourism business develops, the issue of ensuring the personal safety of tourists is becoming particularly relevant. Security of tourism activity is the status of functioning of the tourism sector of a certain region (state) in a certain period of time, being characterized by the absence of threats and such a combination of tourism resources and infrastructure that allows for the stable development of a specific territorial recreational system in the future. Currently, a specific form of tourism — rural (green) tourism is gaining popularity in the tourism sector. Rural tourism is a form of recreation in the countryside in a private farmstead with ample opportunities to use the natural, material and cultural potential of the region. The organizer is a rural family that provides their own housing and food produced in their personal farm.

One of the most important factors in the business activity in the field of rural (green) tourism is the safety of the client (tourist). The concept of customer security applies to all areas of entrepreneurial activity. And the tourism industry is no exception. With the impressions gained from visiting a place or tourist attraction, for any tourist, the next condition for a successful trip is their own safety and the assurance of the safety of personal property. Ensuring a high level of safety standards for tourism services leads to the formation of a segment of regular consumers and satisfies their requirements for the safety of using tourism services. While providing tourism services, the safety of life and health of tourists and the protection of their property must be ensured, which requires the development of methods to maintain control over the fulfillment of security requirements. The aforementioned aspect demonstrates the relevance of the chosen topic and indicates the necessity of a detailed study of this issue.

Literature review. The development of rural (green) tourism in Ukraine has been studied by such Ukrainian scientists and scholars as: Horishevskiy P., Vasylyev V., Zinko Yu. [1], Kudla N. [2], Zaburanna L., Kulik A. [3] and many others. Thus, Kifiak V. notes that when going for a tourist or excursion

trip, a tourist faces a number of problems that, under certain circumstances, can lead to negative consequences for one's health and property, and have a negative impact on the mood and impressions of the trip. Therefore, during the development of tourist itineraries, an important component is to ensure the safety of tourists [4, p. 198]. "Tourism safety is a complex multidimensional phenomenon" says Holod A. and notes that "most often safety is defined as "absence of danger, reliability" [5, p. 192]. Scientists Torianyk V. and Dzhindzhoyan V. define the term "tourism security" as "a comprehensive system of administrative, legal, organizational, socio-economic measures aimed at protecting the constitutional rights of tourism entities during tourist trips, timely detection, prevention and neutralization of real and potential internal and external threats to national interests in the field of tourism, in order to create safe living conditions while acquiring tourism services" [6, p. 24]. Smoliy V., Fedorchenko V. And Tsybukh V. interpret tourism safety as a system of "personal safety of tourists, protection of their property and non-damage to the environment during travelling, ... one of the main criteria in tourist services, the main parameter for assessing the quality of categorical tourist routes" [7, p. 56]. According to Markina I. tourism safety should be interpreted as "personal safety of tourists, protection of their property and non-damage to the environment while traveling" [8, p. 174]. Tourism security in modern conditions has a system-forming character in tourism activities, as it can be considered as the main consumer property that a tourist service should objectively and really have, while its other consumer properties can be fully realized only if tourism security is guaranteed, researchers Korzh N. and Zanosko O. [9].

Identification of previously unresolved parts of the overall problem. The conducted critical analysis of the popular research materials, scientific articles and sources that contain information about the security of tourism activities presented in the scientific literature made it possible to comprehensively assess the problems of this industry and conclude that the issue of organizing the security of tourism services in the field of rural (green) tourism in Ukraine has not been sufficiently studied. Considering the fore-

going, the aforementioned issues require further study and thorough research in this area.

The purpose of the article is an investigation of the theoretical basis and practices regarding the processes of ensuring security in the field of rural (green) tourism in Ukraine. Given the purpose, *the tasks of the research* consist of analyzing the concept of “safety in tourism”, identifying the key principles of implementation of safety standards in tourism activities, and defining the main areas of regulatory and legal support for tourist safety.

Results. Tourism is a component of the service sector. According to the Law of Ukraine “About Tourism”, tourism is a temporary departure of a person from the place of residence for recreational, educational, professional or other purposes without performing paid activities in the place where the person is travelling [10]. On the basis of the analysis of theoretical and methodological literature on the definition of “security in tourism”, we propose that this definition should be understood as a set of factors characterizing the social, economic and legal status of ensuring the rights and legitimate interests of citizens, legal entities and the State in the field of tourism.

The successful organization of tourism security directly depends on understanding the importance of tourism as a leading sector of the economy, which significantly affects the socio-economic and cultural development of the country. Today in Ukraine, there are negative factors that hinder the development of the tourism industry, in particular, tourism safety, namely the unsatisfactory state of modern tourism infrastructure, the inconsistency of the material and technical base of tourism with international standards, the imperfection of the regulatory framework, etc [6, p. 52].

The basic component of the tourism service realization system is its quality and safety. The security of tourism services is based on the principles of compliance with the requirements of certification and standardization in the field of tourism. The security of tourist services means the absence of any risks to the life, health and property of tourists and the environment under normal (stable) conditions of their design, organization, provision of services and usage. Security in the tourism industry depends on many objective and subjective factors related to possible risks when providing the transportation, hotel, tourist, excursion, insurance, informational and other services, as well as risks associated with possible natural and anthropogenic catastrophes in a large city. The owners of rural (green) homesteads must deal with the issues of safe accommodation of guests, complying with sanitary and hygienic requirements when cooking and buying food, ensuring fire and epidemic safety in the house, observing safety precautions when using household appliances, etc.

The requirements for the protection and safety of tourists in Ukraine are set forth in a number of national basic and special legislative acts, as well as special regulatory documents approved by decisions of local and city councils, territorial communities, etc.

The main areas of regulatory and legal framework for the protection and safety of tourists and excursionists in Ukraine include:

- 1) Preparation of proposals for the development of new regulatory and legal documents concerning security issues and improvement of existing documents concerning the organization of: inbound (foreign) tourism; domestic tourism, including active tourism; transportation services; hotel and catering services; excursions.
- 2) Preparation of proposals for specific organizational measures to be taken by tourism management authorities regarding security issues, including the creation of a municipal tourist police unit, environmental protection, etc.
- 3) Creation of a system to supervise the compliance of tourism entities with the requirements of current regulatory documents regarding security issues, generalization and exchange of acquired experience.
- 4) Resumption of the system of training and professional development of employees of tourism entities, in the programs of which a proper place should be given to the protection and safety of tourists and excursionists. It is also necessary to develop criteria for the security knowledge of industry employees.

According to a study by Horishevskiy P., Vasyliiev V. and Zinko Y. the ensuring of safety of their guests by the owners of rural (green) homesteads at the appropriate level depends on both external and internal factors. External factors are beyond the control of estate owners and include the general political and socio-economic business environment, crime rates in the region and locality, etc. Internal factors are entirely up to the owners of rural (green) homesteads. Such factors include issues of safe living, compliance with sanitary and hygienic requirements during cooking, ensuring local fire and anti-epidemic safety in the house, compliance with safety precautions when using household appliances, etc [1, p. 98–99].

According to the draft Law “On Rural and Rural Green Tourism”, tourism entities in the field of rural and rural green tourism are obliged to ensure the safety of tourists, apart from the measures provided for by the Law of Ukraine “On Tourism” and other acts of Ukrainian legislation:

- consider the local peculiarities of the area, flora and fauna, as well as the behavior of tourists themselves, inform tourists about potential sources of danger during travel, recreation, overnight stays, and the consumption of natural foods;

- familiarize tourists with the safety rules while they are on the route of travel, rest, and overnight stay;
- perform control over the preparation of tourists for trips, hikes, competitions, and other tourist events organized by tourism entities in the field of rural green tourism;
- while accommodating tourists in a private rural (farm) household — in a building or on the territory of the household — it is necessary to warn tourists about possible sources of danger located on the territory of the household;
- prevent tourists from coming into contact with those pets, birds, and livestock that may endanger the safety of tourists during their residence in a private household (farm);
- familiarize tourists with the location of first aid equipment, as well as with the means of communication for calling emergency services and the location of these services in the village;
- familiarize tourists with fire safety rules, with fire fighting equipment and the place of its location;
- implement other necessary measures to ensure the safety of tourists [10; 11].

Therefore, the owner of a rural (green) household should not only create favorable conditions for recreation, but also familiarize vacationers with safety rules both inside and outside of the household, taking into account the peculiarities of a particular area. The owners of the homesteads should be responsible for the preparedness of all staff to take actions to ensure the safe recreation of tourists, develop and place various guidelines and instructions on how to maintain safety during recreation (in particular, for foreign citizens, they should be developed in a foreign language).

In order to legislatively consolidate the liabilities of the owner of the homestead and the tourist (visitor), agreements and obligations may be concluded between them. For example, the Draft Law “On Rural and Rural Green Tourism” envisages the following types of security agreements [11]:

- financial responsibility of rural tourism service providers (art. 11);
- insurance and medical care for tourists during tourist trips and recreation in rural areas (rural and rural green tourism) (art. 12);
- agreement of tourist services in the field of rural and rural green tourism (art. 16);
- agreement for excursion services in the field of rural and rural green tourism (art. 17);
- agreement for hotel services in the field of rural tourism (temporary accommodation of tourists in a private household (farm)) (art. 18).

According to the Draft Law “On Rural and Rural Green Tourism”, art. 27 “Compensation for Damage Caused by Violation of Legislation in the Field of Tourism in the Field of Rural and Rural Green

Tourism”, a subject of tourism activity in the field of rural and rural green tourism that has violated the legislation in the field of tourism activity in the performance of a tourist service that caused damage is obliged to reimburse the tourist for damages in its entirety, unless the contract or law provides for reimbursement in a smaller or larger amount. The moral (non-property) damage caused to a tourist, which violates his or her legal rights, shall be compensated by the subject of tourism business in accordance with the procedure established by the laws of Ukraine.

The subjects of tourism activities in the field of rural and rural green tourism, who have suffered damage by legal entities or individuals as a result of their violation of the legislation in the field of tourism, be reimbursed for losses in accordance with the laws of Ukraine [11]. Thus, ensuring the safety of tourism requires the implementation of a state policy that promotes the formation of administrative, legal, organizational, socio-economic frameworks aimed at ensuring the safety of a person, society and the state as a whole, the realization and protection of citizens’ rights for recreation, freedom of movement, health care, safe environment, satisfaction of spiritual needs and other rights during tourist journeys.

Conclusions. Rural green tourism has a positive impact on the revival, protection and development of local folk traditions, crafts, and historical and cultural heritage. By showing interest in these folk cultural heritages, it is quite frequently city dwellers who spend their vacations in the countryside who reveal to the locals the true value of cultural monuments and thus help to preserve them. Tourism security cannot be considered separately from other social or national interests of the country. Ensuring the safety of tourists in the field of rural (green) tourism should be performed starting from the rural homestead and ending with state organizations that regulate the activities of the tourism sector.

Regulatory and legal bases for the development and implementation of rules for tourist stay programs that would ensure quality and safe rest, the interests of tourists and the host party, should be harmonized with each other. Effective security management in the field of rural (green) tourism, implementation of preventive measures to create conditions for safe tourist recreation will contribute to the formation of high quality services in the field of rural (green) tourism, create a positive image of the enterprise providing rural (green) tourism services, develop infrastructure, provide income to the local population, prevent environmental risks of the tourist destination, have a positive impact on overcoming cultural barriers between tourists and the local population. This, in turn, will affect both socio-economic policy within the country and its foreign policy activities in general.

Literature

1. Горішевський П. А., Васильєв В. П., Зінко Ю. В. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 148 с.
2. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності. К.: Центр учбової літератури, 2015. 152 с.
3. Забуранна Л. В., Кулік А. В. Конкурентостійкість підприємств сільського зеленого туризму: теорія, механізм формування та управління. К.: Центр учбової літератури, 2017. 292 с.
4. Ки́фяк в.ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
5. Голод А. П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. Інноваційна економіка. 2014. № 4 (53). С. 190–194
6. Торяник В. М., Джинджоян В. В. Безпека туризму. Дніпро: ВВПЗ “ДГУ”, 2018. 284 с.
7. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. К.: ВД “Слово”, 2006. 372 с.
8. Корж Н. В., Заноско О. В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні. Економіка. Управління. Інновації. 2011. № 2(6). https://tourlib.net/statti_ukr/korzht.htm (дата звернення: 26.04.2023).
9. Маркіна І. А. Управління безпекою туристичного бізнесу. Економіка Криму. 2012. № 1(38). С. 174–176.
10. Про туризм: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995. № 31. Ст. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
11. Проект Закону про сільський та сільський зелений туризм. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71321 (дата звернення: 26.04.2023).

References

1. Horishevskiy P. A., Vasyliiev V. P., Zinko Yu. V. Silskiy zeleniy turyzm: orhanizatsiia nadannia posluh hostynnosti. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2003. 148 s.
2. Kudla N. Ye. Silskiy turyzm: osnovy pidpriemnytstva ta hostynnosti. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2015. 152 s.
3. Zaburanna L. V., Kulik A. V. Konkurentostiikist pidpriemstv silskoho zelenoho turyzmu: teoriia, mekhanizm formuvannia ta upravlinnia. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2017. 292 s.
4. Kyfiak v.f. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini. Chernivtsi: Knyhy-KhKhI, 2003. 300 s.
5. Holod A. P. Bezpeka turyzmu yak ob'iekt rehionalnykh ekonomichnykh doslidzhen. Innovatsiina ekonomika. 2014. № 4 (53). S.190–194
6. Torianyk V. M., Dzhyndzhoian V. V. Bezpeka turyzmu. Dnipro: VNPZ “DHU”, 2018. 284 s.
7. Smolii V. A., Fedorchenko V. K., Tsybukh V. I. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turyzmu. K.: VD “Slovo”, 2006. 372 s.
8. Korzh N. V., Zanosko O. V. Formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky industrii turyzmu yak skladovoi stiikoho rozvytku turyzmu v Ukraini. Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. 2011. № 2(6). https://tourlib.net/statti_ukr/korzht.htm (date of access: 26.04.2023).
9. Markina I. A. Upravlinnia bezpekoiu turystychnoho biznesu. Ekonomika Krymu. 2012. № 1(38). S. 174–176.
10. Pro turyzm: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1995. № 31. St. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 26.04.2023).
11. Proekt Zakonu pro silskiy ta silskiy zeleniy turyzm. Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiinyi veb-portal. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71321 (date of access: 26.04.2023).

Вівчар Олександра Йосипівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»*

Vivchar Oleksandra

*PhD, Associate Professor of the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University*

Дацко Олена Романівна

*студентка кафедри фінансів
Національного університету «Львівська політехніка»*

Datsko Olena

*Student of the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8808

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ У ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF INVESTING IN MILITARY BONDS IN A STATE OF WAR

Анотація. У статті розглядається сутність військових облигацій та ефективність їх використання як інструменту фінансування витрат державного бюджету України в умовах війни. Було проаналізовано переваги інвестування у військові ОВДП для підприємств, представників бізнесу, приватних осіб та іноземних інвесторів, тобто громадянину України чи нерезиденту. Розглянуто перелік банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів, які дають можливість придбати військові облигації. Окрім цього, у статті відзначено про можливість придбати ОВДП через мережу Інтернет, що є особливо актуальним в умовах, коли частина бажаючих здійснити свій вклад в фінансування оборонної здатності України знаходиться за межами території країни. А також згадано про плани розширення поточної програми ОВДП на міжнародному рівні та успішний міжнародний досвід у цій сфері. Проаналізовано розміщені військові облигації станом на березень 2023 року, а саме їх ставки, терміни до погашення, дати погашення та останні дати розміщення. Досліджено динаміку залучених до державного бюджету коштів у результаті проведення розміщень облигацій внутрішньої державної позики за березень 2022 р. – березень 2023 р. А також розглянуть статистичні дані щодо залучення Урядом України коштів від розміщення ОВДП на аукціонах. Варто зазначити, що окрему увагу присвячено правовим особливостям емісії військових облигацій у 2022 році в умовах воєнного стану, а також спрощенню вимог щодо перевірки походження готівкових коштів для їх придбання. Зазначаються переваги нововведення, зокрема зменшення використання ресурсів та часу. У статті узагальнено найважливіші переваги необхідності існування такого інструменту для держави в умовах воєнного стану, описано позитивний вплив придбання військових облигацій на економіку та армію країни, а також можливість збереження активів при наявній ситуації. Дана робота підкреслює, що ефективно управління програмою випуску військових облигацій може забезпечити безперебійне фінансування потреб держави та стало максимально доступним і економічно привабливим для інвесторів як в Україні, так і за її межами.

Ключові слова: військові облигації, фінансування бюджету, воєнний стан, інвестування в умовах війни.

Summary. This article discusses the essence of military bonds and the effectiveness of their use as a tool for financing the expenses of the state budget of Ukraine in conditions of war. The advantages of investing in military bonds for enterprises, business representatives, private individuals, and foreign investors, that is, Ukrainian citizens or non-residents, have been analyzed. The list of primary dealers and licensed brokers that provide the opportunity to purchase military bonds is considered. In addition, the article mentions the possibility of purchasing military bonds through the Internet, which is particularly relevant in conditions where some of those willing to contribute to the financing of Ukraine's defense capabilities are located outside the country. It also mentions plans to expand the current military bond program at the international level and successful international experience in this area. Military bonds placed as of March 2023 are analyzed, namely their interest rates, repayment

terms, repayment dates, and last placement dates. The dynamics of funds raised for the state budget as a result of placements of domestic government loans from March 2022 to March 2023 are also studied. Statistics are also considered regarding the funds raised by the Government of Ukraine from the placement of military bonds at auctions. It is worth noting that special attention is paid to the legal features of the issuance of military bonds in 2022 in conditions of martial law, as well as to the simplification of requirements for verifying the origin of cash for their purchase. The advantages of the innovation are noted, including the reduction of resource and time usage. The article summarizes the most important advantages of the need for such a tool for the state in conditions of martial law, describes the positive impact of purchasing military bonds on the country's economy and army, as well as the possibility of preserving assets in the event of a crisis. This work emphasizes that effective management of the military bond issuance program can ensure uninterrupted funding of the state's needs and make it as accessible and effective as possible.

Key words: military bonds, budget financing, martial law, investment in war conditions.

Постановка проблеми. Всього цивілізований світ сколихнула військова агресія росіян в Україні. Наше суспільство, в період важких випробувань, показує солідарність та єднання. Перед ним на перший план виходять найважливіші завдання, а це суверенність країни, її цілісність, фінансова стабільність. Кожен намагається допомогти країні, як військово безпосередньо захищаючи країну, так і фінансово. Війна вимагає перебудувати усі сфери життя країни для чинення максимального супротиву. Основні пріоритети зміщуються в сторону забезпечення потреб обороноздатності країни, вирішення гуманітарних питань, що змушує шукати додаткові джерела фінансування. У воєнний час стає необхідним знайти альтернативні методи залучення фінансових ресурсів для безперебійного забезпечення потреб Збройних сил України, підтримки економіки та опору агресору. Одним із таких способів є випуск військових облігацій внутрішньої державної позики, які називаються відповідно до їхньої мети випуску.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей формування залучення фінансових ресурсів для безперебійного забезпечення оборонних потреб та підтримки економіки займаються багато українських науковців, особливо це питання актуальне в умовах воєнного часу.

Л. Литвин, А. Григоврук та О. Неизвестна досліджували стан забезпечення фінансової стійкості України в умовах військових подій, а також процес трансформації інструментів її підтримки як критично важливого кроку в контексті забезпечення безперебійного функціонування фінансового сектору держави. Під час дослідження визначили сутність фінансової стійкості України та її залежність від військових подій. Автори узагальнили інструменти, які необхідно використовувати на даному етапі для підтримки фінансової стійкості, а також визначили важливість їх зміни відповідно до нових обставин [3]. В. Котковський, Г. Петренко та Б. Довгань детально досліджували правове регулювання випуску військових облігацій внутрішньої державної позики в Україні в умовах воєнного стану і шукали шляхи подальшого удосконалення відповідної сфери. Вони проаналізували правове забезпечення випуску цих облігацій та

встановили доцільність законодавчого закріплення поняття «військові облігації» для уникнення різних тлумачень. Також узагальнено новітні законодавчі зміни щодо випуску військових облігацій внутрішньої державної позики [11].

Казакова В.І. вивчала як змінюється склад та структура джерел фінансування державного бюджету України за період з 24 лютого по 27 липня 2022 року. Вона запропонувала план розміщення ОВДП та проаналізувала, як змінювалась кількість коштів, які були залучені через воєнні облігації внутрішньої державної позики [12]. У своїх роботах Фатальчук А.В., Ткач І.М., Ткач М.Я. та Розумний О.Д. досліджували інвестиційні інструменти підтримки державного бюджету в Україні на період дії воєнного стану [13]. Проблематика випуску ОВДП більш розглядається на доктринальному рівні з економічного аспекту, і серед науковців, які досліджували цю сферу, можна виділити Л. Бенч, Т. Богдан, І. Боричевську, В. Кудряшова, К. Курищука, Н. Матвійчук, М. Михайлюка, Т. Сіру та інших.

Наукові публікації розкривають різноманітність досліджень у цій тематиці, проте механізм випуску військових ОВДП в Україні в умовах війни залишається малодослідженим.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є визначення сутності та аналіз механізму випуску військових ОВДП, узагальнення найважливіших переваг необхідності існування такого інструменту для держави в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан. Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні у разі збройної агресії або загрози нападу, та передбачає надання повноважень відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування для захисту національної безпеки, територіальної цілісності та обмеження деяких прав людини та юридичних осіб на певний тимчасовий період [1].

В умовах війни держава гостро залежить від зовнішнього фінансування та внутрішніх запозичень.

Хоча основними джерелами доходів для державного бюджету є податки та збори, але наразі міжнародні кредити, гранти та прибутки від продажу облігацій (включаючи військові) становлять значну частину структури держбюджету [3].

Військові облігації — це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Після початку повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року, у березні Міністерство фінансів розпочало проведення аукціонів з продажу військових облігацій. Кошти, зібрані від продажу цих облігацій, надходять в державний бюджет України і використовуються для фінансового забезпечення держави в умовах воєнного стану, зокрема на потреби у сфері соціального захисту та оборони. Аукціони з продажу військових облігацій проводяться Мінфіном щовівторка [4].

Придбання військових облігацій має свої переваги, серед яких важливим фактором є те, що заробіток на них не підлягає оподаткуванню, на відміну від депозитів, розміщених у банках та фінансових установах, що підлягають оподаткуванню. Це означає, що особа не зобов'язана сплачувати податок на прибуток та військовий збір. Крім того, придбання військових облігацій не потребує підтвердження походження коштів, що значно спрощує та прискорює процес, тому що деякі ди-

лери не вимагають додаткової інформації про походження коштів. Це також уникне можливих проблем з походженням коштів в майбутньому, а прибуток, отриманий від військових облігацій у вигляді річних відсотків, можна включити в офіційний дохід.

Військові облігації можна купити у банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів. Серед найвідоміших банків первинних-дилерів Мінфіну можна виділити УкрГазБанк, Укрексімбанк, Банк Південний, ПУМБ, Ощадбанк, Приватбанк, Sense Bank, Кредобанк, ОТП банк та Райффайзен Банк. Щодо ліцензованих брокерів, то до них належать ІСУ, Універ Капітал, Дрегон Капітал, БТС Брокер, Кінто, Таскомбанк, Monobank, Credit Agricole, Банк Кредит Дніпро, Green Candle, Eavex Capital та Western Investment Group. Військові облігації тепер можна також придбати в застосунку «Дія». Номінальна вартість однієї облігації — 1000 грн/ 1000 дол. США/ 1000 євро [5]. Варто відзначити, що можливість придбання військових ОБДП за спрощеною процедурою та безпосередньо через Інтернет набуває особливої актуальності в сучасних умовах. Це особливо важливо для громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за межами території країни. Інструменти розміщені станом на 26 березня 2023 року наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Розміщені військові облігації станом на 26.03.2023

ISIN код військових облігацій	Термін до погашення	Дата погашення	Остання дата розміщення	Ставка
Гривня				
UA4000226427	6 місяців	05.04.2023	29.11.2022	14%
UA4000226658	6 місяців	10.05.2023	13.12.2022	14%
UA4000225809	1 рік	21.06.2023	03.05.2022	11%
UA4000226195	6 місяців	05.07.2023	24.01.2023	13%
UA4000226260	9 місяців	27.09.2023	28.02.2023	15%
UA4000225908	1,5 роки	25.10.2023	28.06.2022	11,5%
UA4000226450	1,2 роки	13.03.2024	17.01.2023	19%
UA4000226286	1,3 роки	26.06.2024	21.03.2023	19%
Долар США				
UA4000225775	6 місяців	27.04.2023	15.11.2022	4,25%
UA4000225874	6 місяців	25.05.2023	20.12.2022	4,25%
UA4000226120	6 місяців	22.06.2023	27.12.2022	4,25%
UA4000227052	6 місяців	20.07.2023	21.02.2023	4,25%
UA4000227300	6 місяців	14.09.2023	21.03.2023	4,25%
UA4000227003	1 рік	28.12.2023	27.12.2022	4,5%
Євро				
UA40002268S4	6 місяців	11.05.2023	29.11.2022	2,5%
UA4000227136	6 місяців	10.08.2023	14.02.2023	2,5%
UA4000222509	8 місяців	01.12.2022	24.05.2022	2,5%
UA4000226039	1 рік	15.06.2023	10.01.2023	3%

Джерело: сформовано на основі [4]

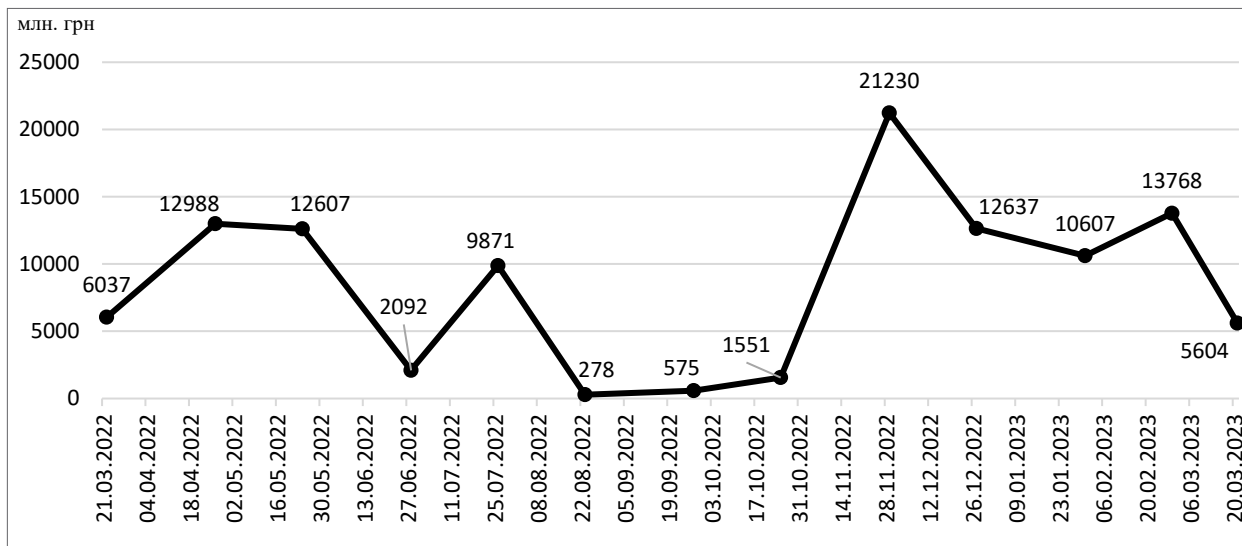

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу залучення коштів до державного бюджету за допомогою ОВДП за березень 2022 р. — березень 2023 р., млн грн.

Джерело: сформовано на основі [8]

Отже, ОВДП є досить вигідною інвестицією, бо існує гарантія виплат відсотків і погашення та відсутність оподаткування. Варто зазначити, що Міністерство фінансів підвищує ставки за гривневими ОВДП. Зокрема, якщо на початку жовтня 2022 року максимальна ставка за гривневими військовими ОВДП становила 16% річних, то в лютому 2023 року вона зросла до 19% річних.

За даними депозитарію Національного банку України, з початку повномасштабної війни до 28 лютого 2023 року Уряд України залучив 238 812,2 млн грн, 2 237,7 млн доларів США та 1 064,2 млн євро від розміщення ОВДП на аукціонах. За цей же період, 234 499,4 млн грн, 3 140,6 млн доларів США та 662,6 млн євро було спрямовано на погашення внутрішнього боргу. Найбільші обсяги військових облігацій знаходяться у власності банків-первинних дилерів, а другим за обсягом портфелем є військові облігації, які належать громадянам та бізнесу України [6].

Варто зазначити, що емісія військових облігацій у 2022 році має свої особливості, і зараз процес супроводжується спрощенням деяких вимог щодо перевірки походження готівкових коштів, які використовуються для покупки цих облігацій через банківські фінансові операції. Це стосується виконання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду за реалізацією та моніторингом ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) під час воєнного стану, згідно з Постановою Правління Національного банку України № 60 [7]. Можна виділити кілька переваг нововведення, зокрема зменшення використання ресурсів працівників НБУ та часових витрат, які раніше були пов'язані з проведенням

перевірок при багатьох переказах на рахунок Національного банку України, а також можливість залучення більшого капіталу, включаючи тих, хто раніше не мав змоги здійснювати перекази через потребу у перевірках.

Динаміку залучених до державного бюджету коштів у результаті проведення розміщень облігацій внутрішньої державної позики наведено на рис. 1.

Зважаючи на потребу у максимальному залученні ресурсів до України, доцільним є випуск облігацій для української діаспори. Цей метод наповнення державного бюджету є ефективним і був успішно використаний багатьма державами світу. Подібний досвід мають Індія, Філіппіни, Кенія, Ефіопія, Шрі-Ланка, Непал та інші країни [9].

На даний момент Україна планує розширити свою програму продажу військових облігацій, випустивши їх на міжнародні ринки капіталу, включаючи діаспору, щоб розширити свою поточну програму ОВДП на міжнародному рівні [10].

Висновки. На основі результатів проведеного дослідження вважаємо, що незважаючи на доступний механізм придбання військових облігацій в умовах воєнного стану, держава повинна забезпечити правові та фінансові гарантії. Мінфін повинен залишатися гарантом щодо своєчасного погашення та сплати доходу за облігаціями. Реальний дохід від інвестування фізичними особами саме у військові облігації повинен перевищувати депозитний дохід за рахунок відсутності оподаткування.

Військові облігації повинні стати альтернативою банківським депозитам, які за механізмом отримання доходу є схожими, що дозволить диверсифікувати інвестиційний портфель. Активізація операцій з розміщення та обігу військових облігацій,

в свою чергу, сприятиме поживленню фондового ринку та забезпечить притік внутрішніх і зовнішніх інвестицій до банківської системи України.

Придбання військових облігацій не лише підтримує економіку та армію, але й забезпечує можливість збереження наявних активів в умовах війни. Саме ефективне управління ОВДП як

інструментом фінансування видатків державного бюджету України може забезпечити безперебійне фінансування потреб держави. Інвестування у цей актив стало максимально доступним та економічно привабливим як для пересічного українця так і громадянина іншої країни, які в умовах війни хочуть підтримати нашу країну.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.03.2023)
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 06.02.2022 № 58/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2023#n2> (дата звернення: 27.03.2023)
3. Неізвестна О. В., Григорук А. А., Литвин Л. М. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 39. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-626>. (дата звернення: 27.03.2023)
4. Військові ОВДП. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572. (дата звернення: 03.04.2023)
5. Військові облігації. Міністерство фінансів України. URL: <https://bonds.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2023)
6. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП — депозитарій НБУ. Національний банк. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uryad-ukrayini-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-353-mlrd-grn-v-ekvivalenti-depozitariy-nbu> (дата звернення: 03.04.2023)
7. Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу та валютного нагляду протягом дії воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 23 березня 2022 р. № 60. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-22#Text> (дата звернення: 27.03.2023)
8. Оголошення та результати аукціонів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ogoloshennja-ta-rezultati-auksioniv> (дата звернення: 03.04.2023)
9. Буник Ю. Роль облігацій діаспори для країн, що розвиваються. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. С. 66–70.
10. Україна має намір запропонувати військові облігації зарубіжній діаспорі. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-namerena-predlozhit-voennye-obligatsii-1648889735.html> (дата звернення: 03.04.2023)
11. Петренко Г. О., Довгань Б. В. Щодо правового забезпечення випуску військових облігацій внутрішньої державної позики в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 267–270.
12. Казакова В. І. Воєнні (військові) облігації: поняття і особливості розміщення в умовах воєнного стану // Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. С. 391–397.
13. Фатальчук А. В., Ткач І. М., Ткач М. Я., Розумний О. Д. Інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету на період дії правового режиму воєнного стану в Україні. Discussion and development of modern scientific research. 2022. С. 115–119.

References

1. On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Accessed on March 27, 2023)
2. On the extension of the term of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine of February 6, 2022 No. 58/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2023#n2> (Accessed on March 27, 2023)
3. Neizvestna O. V., Hryhoruk A. A., Lytvyn L. M. Modern tools to support financial stability of Ukraine during martial law. Economy and Society. 2022. Issue 39. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-626>. (Accessed on March 27, 2023)
4. Military local bonds. Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (Accessed on April 3, 2023)
5. Military bonds. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://bonds.gov.ua/> (Accessed on April 3, 2023)
6. Statistics on the sale and redemption of government bonds — NBU Depository. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uryad-ukrayini-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-353-mlrd-grn> (Accessed on April 3, 2023)
7. On the peculiarities of compliance with certain requirements of legislation in the field of financial monitoring and currency supervision during the martial law: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated

March 23, 2022 No. 60. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-22#Text> (Accessed on March 27, 2023).

8. Announcement and results of auctions. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ogoloshennja-ta-rezultati-aukcioniv> (Accessed on April 3, 2023)

9. Bunik Yu. The role of diaspora bonds for developing countries. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2015. P. 66–70.

10. Ukraine intends to offer military bonds to the foreign diaspora. RBC-Ukraine. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-namerena-predlozhit-voennye-obligatsii-1648889735.html> (Accessed on April 3, 2023)

11. Petrenko G. O., Dovhan B. V. Regarding the legal provision of issuing military bonds of domestic government loans in the conditions of martial law. Legal scientific electronic journal. 2022. № 4. P. 267–270.

12. Kazakova V. I. Military bonds: concepts and peculiarities of placement in conditions of martial law. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. P. 391–397.

13. Fatalchuk A. V., Tkach I. M., Tkach M. Ya., Rozumny O. D. Investment instrument to support the state budget during the period of the legal regime of martial law in Ukraine. Discussion and development of modern scientific research. 2022. P. 115–119.

УДК 330.322

Коць Ольга Олегівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів*

Національний університет «Львівська політехніка»

Kots Olha

*Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Finance*

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-7123-3635

Скіп Роксолана Андріївна

магістр кафедри фінансів

Національного університету «Львівська політехніка»

Skip Roksolana

Master's degree of the

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-9691-4699

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8799

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА ДИНАМІКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE ESSENCE AND DYNAMICS RESEARCH OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS FOR UKRAINIAN ENTERPRISES

Анотація. У сучасних економічних умовах важливу роль відіграють інвестиційні ресурси та інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання. Залучення фінансових ресурсів на вигідних умовах значною мірою залежить від рівня та динаміки інвестиційної привабливості підприємства. Формування та управління інвестиційною привабливістю підприємства є важливим завданням для кожного його керівника. У статті проаналізовано наукову літературу, що розкриває сутність поняття «інвестиційна привабливість підприємства». Виявлено, що більшість авторів пропонують розглядати інвестиційну привабливість підприємства як комплексну ознаку його стану, оціненого за різними напрямками діяльності. Окрему увагу у дослідженні присвячено чинникам, що визначають рівень інвестиційної привабливості підприємства, адже знаючи, що впливає, можна досягти підсилення позитивного та послаблення негативного впливу на явища та процеси. Для порівняння підприємств між собою з метою інвестування коштів у їхню діяльність, зручним є розрахунок єдиного інтегрального значення їхньої інвестиційної привабливості. Оцінювання зміни інвестиційної привабливості українських підприємств виконано шляхом розрахунку інтегрального показника інвестиційної привабливості за 2019–2021 рр. Виявлено нерівномірну динаміку розрахованого показника. Зниження інвестиційної привабливості українських підприємств у 2020 р. пов'язане з поширенням COVID-19 та зниженням підприємницької активності. Впродовж 2021 р. бізнес адаптувався до обмежень та нових умов функціонування, відповідно фінансові показники покращилися, а інвестиційна привабливість підвищується. Також у статті запропоновано ключові напрями підвищення інвестиційної привабливості українських підприємств. Зокрема, підвищити рівень зацікавленості власників підприємств у зростанні інвестиційної привабливості їхнього підприємства, а також підвищити рівень зацікавленості інвесторів шляхом формування на рівні підприємства єдиної інвестиційної стратегії, інтегрованої у загальну стратегію розвитку конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, підприємство, сутність, оцінювання, динаміка, чинники впливу.

Summary. In modern economic conditions, investment resources and investment attractiveness of business entities play an important role. Involving financial resources on favorable terms largely depends on the level and dynamics of the enterprise's

investment attractiveness. Formation and management of the enterprise's investment attractiveness is an important task for each of its managers. The article analyzes the scientific literature that reveals the essence of the concept of «investment attractiveness of the enterprise». It was found that the majority of authors propose to consider the investment attractiveness of the enterprise as a comprehensive sign of its state, assessed by various areas of activity. Particular attention in the research is devoted to the factors that determine the level of the enterprise's investment attractiveness, because knowing what influences, it is possible to achieve strengthening of positive and weakening of negative influence on phenomena and processes. To compare enterprises with each other for the purpose of investing funds in their activities, it is convenient to calculate the single integral index of their investment attractiveness. The assessment of changes in the investment attractiveness of Ukrainian enterprises was realized by calculating the integral index of investment attractiveness for 2019–2021. Uneven dynamics of the calculated index were revealed. The decrease in the investment attractiveness of Ukrainian enterprises in 2020 is related to the spread of COVID-19 and a decrease in entrepreneurial activity. During 2021, the business adapted to restrictions and new operating conditions, accordingly, financial indicators became better, and investment attractiveness increased. The article also suggests key directions for increasing the investment attractiveness of Ukrainian enterprises. In particular, it was proposed to increase the level of enterprise owners' interest in the growth of the investment attractiveness of their enterprise, as well as to increase the level of investors' interest by forming an unified investment strategy at the enterprise, integrated into the general strategy of developing the enterprise's competitiveness.

Key words: investment attractiveness, enterprise, essence, evaluation, dynamics, influencing factors.

Постановка проблеми. Однією з проблем української економіки є нестабільність економічного зростання. Важливими чинниками, які впливають на економічний розвиток будь-якої країни, є показники інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. У сучасних економічних умовах важливу роль відіграють інвестиційні ресурси, які можуть залучити суб'єкти господарювання та на яких умовах, адже від цього залежить розвиток їхньої діяльності та конкурентоздатність, освоєння нових ринків збуту та зростання частки ринку, і, як наслідок, зростання ефективності та покращення фінансового стану загалом. Зараз, у час пандемії COVID-19 та війни, інвестиції відіграють важливу роль для України і є важливим фактором відновлення економіки, а для цього потрібно забезпечити належний рівень інвестиційної привабливості українських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційна привабливість підприємств все частіше стає об'єктом досліджень та наукових дискусій, особливістю яких є розгляд її як на макрорівні (регіону, країни), так і на мікрорівні (підприємства). Економічну сутність інвестиційної привабливості підприємства розкривають К.В. Акуленко [2, с. 180–190], О.О. Брожко, Н.Ю. Тимошенко [3, с. 376–380], С.О. Гуткевич, О.В. Пулій [5, с. 88–93], О.В. Димченко, Ю.О. Тараруєв [6, с. 206–214], І.Ю. Єпіфанова, Д.О. Гладка [7, с. 49–53], О.Б. Жихор, О.В. Більська, І.Є. Юхно [8, с. 34–40], Л.А. Костирко, Р.О. Костирко, Е.С. Мадярова, О.О. Серед [10, с. 198–207], Р.З. Кривий, З.І. Кобеля, О.І. Мельник [11, с. 76–80], Н.В. Ніконова [16, с. 81–88], І.І. Ткачук, Ю.Г. Спіцина [18, с. 124–129] та інші науковці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності інвестиційної привабливості підприємства, чинників, що її визначають, а також визначення рівня та

зміни інвестиційної привабливості українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі не існує єдиного визначення «інвестиційної привабливості підприємства», а різні науковці вкладають свій сенс у це поняття (табл. 1).

Як бачимо, більшість авторів пропонують розглядати інвестиційну привабливість підприємства як комплексну ознаку його стану, оціненого за різними напрямками діяльності. Для порівняння підприємств між собою з метою інвестування коштів у їхню діяльність, зручним є розрахунок єдиного інтегрального значення їхньої інвестиційної привабливості.

Також різними є підходи науковців до виокремлення чинників, які визначають інвестиційну привабливість підприємства, а саме від розуміння впливу цих чинників і залежатиме кількісне оцінювання рівня інвестиційної привабливості підприємства.

С.О. Гуткевич та О.В. Пулій [5, с. 88–93] зазначають, що формування інвестиційної привабливості підприємства залежить від впливу таких чинників:

- загальних (політико-фінансова стабільність, правовий захист інвестора, рівень розвитку ринкових відносин та інфраструктури);
- галузевих (капіталомісткість, оборотність, віддача від активів);
- територіальних (показники робочої сили, природно-економічні умови виробництва, ринки збуту);
- індивідуальних (показники фінансового стану підприємства, стан та якість виробничих потужностей, логістична складова).

Автори [5, с. 88–93] зазначають, що особливе значення мають чинники, які входять до першої групи — загальні. Це пояснюється тим, що

Таблиця 1

Трактування вченими визначення «інвестиційна привабливість підприємства»

Науковці	Визначення
Гуткевич С. О., Пулій О. В. [5, с. 88–93]	Інтегральна оцінка переваг та недоліків об'єктів інвестування, яка визначає можливість та доцільність прийняття рішення інвестором щодо інвестування в певний економічний об'єкт.
Єпіфанова І. Ю., Гладка Д. О. [7, с. 49–53]	Комплексна характеристика об'єкта майбутнього інвестування або сукупність показників фінансово-економічного стану, управлінської діяльності, що здатні задовольнити вимоги інвесторів.
Жихор О. Б., Більська О. В., Южно І. Є. [8, с. 34–40]	Досягнення мінімального ризику при вкладенні фінансових ресурсів у цінні папери стабільно функціонуючого підприємства, яке спроможне забезпечити отримання прибутку у майбутньому періоді.
Костирко Л. А., Костирко Р. О., Мадіярова Е. С., Серед О. О. [10, с. 198–207]	Комплексна характеристика умов зовнішнього середовища та внутрішніх фінансових можливостей залучати інвестиційні ресурси з метою забезпечення їх сталого розвитку.
Кривий Р. З., Кобеля З. І., Мельник О. І. [11, с. 76–80]	Комплекс різноманітних факторів, таких як рівень фінансово-економічного, маркетингового, кадрового, інфраструктурного, правового забезпечення, соціальних, матеріально-технічних, виробничих, ринкових та інших характеристик суб'єкта господарювання, як модель кількісних та якісних показників, яка забезпечує пріоритетне становище суб'єктів господарювання у конкурентній боротьбі за інвестиційні ресурси.
Ніконова Н. В. [16, с. 81–88]	Сукупність характеристик його фінансово-господарської та управлінської діяльності, перспектив розвитку та можливості залучення інвестиційних ресурсів.

Джерело: систематизовано авторами

інвестор, в першу чергу, вибирає країну, у яку спрямує свої фінансові ресурси, а його вибір залежить від рівня політико-фінансової стабільності в країні, наявного правового захисту інвестора, а вже після цього потенційний інвестор вибирає галузь та об'єкт інвестування.

В. А. Вовк та О. В. Гаврильченко [4, с. 38–43] вважають, що найбільш вагомими є чинники ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства, що включають такі показники як фондвіддача, оборотність власного капіталу, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості. Саме тому ця група чинників вчиняє найбільший вплив на привабливість підприємства серед інвесторів.

Н. В. Нікорова [16, с. 81–88] вважає інвестиційно привабливими ті суб'єкти господарювання, діяльність яких характеризується збільшенням обсягів реалізації продукції та покращенням інших фінансових та виробничих показників, тобто, підприємства є інвестиційно привабливими на стадіях зростання та стабільності, а коли розвиток підприємства переходить в «остаточну зрілість» та «старіння», то інвестори втрачають цікавість до такого суб'єкта господарювання як об'єкта для інвестицій. З цієї точки зору не погоджуємося, адже вважаємо, що для підприємств на етапі «старіння» характерна інвестиційна привабливість, яка пов'язана з потребою кардинальних змін та готовністю до нововведень для збереження його існування.

Окрім розбіжностей при формуванні визначення інвестиційної привабливості, існують ще різ-

ні підходи оцінювання показника інвестиційної привабливості. Так, І. Ю. Єпіфанова [7, с. 49–53] вважає найбільш застосовуваними такі методи: експертних оцінок, рейтингової оцінки, інтегральної оцінки інвестиційної привабливості, метод порівнянь, матричний метод, трикутник прибутковості, диференційований підхід тощо.

На нашу думку, метод експертних оцінок є ненадійним через його високу суб'єктивність, адже у цьому випадку інвестиційна привабливість підприємства визначається шляхом розрахунку тих показників, які вибирає експерт на власний розсуд. Варто особливу увагу звернути на метод порівнянь та матричний метод, адже вони є прості у застосуванні і досить репрезентативними. Метод порівнянь доцільно використовувати під час вибору між конкретними об'єктами інвестування. Якщо говорити про матричний метод, то він передбачає поєднання фінансово-економічних та маркетингових показників діяльності підприємства. Цей спосіб оцінювання інвестиційної привабливості підприємства вважаємо досить об'єктивним, адже окрім фінансової складової, береться до уваги маркетинг, який відіграє важливу роль у функціонуванні українських підприємств.

Ще одним способом оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, що відомий як коефіцієнт Тобіна, є встановлення співвідношення показника його ринкової капіталізації та відновлюваної вартості сукупних активів [14, с. 116–128].

Н. Гринюк та Л. Докієнко [1, с. 81–96] пропонують оцінювати рівень загальної інвестиційної

привабливості підприємства за такими фінансовими коефіцієнтами: фінансової автономії, фінансової стійкості та маневреності капіталу. Залежно від значень цих показників рівень інвестиційної привабливості може визначатися як абсолютний, нормальний, задовільний та низький.

Інвестиційну привабливість українських підприємств можна оцінити, в першу чергу, на основі показників їхнього фінансового стану. Для цього розрахуємо інтегральний показник інвестиційної привабливості. Такий показник використовують інвестори для порівняння між собою об'єктів інвестування, адже чим вищий коефіцієнт інвестиційної привабливості, тим більшою буде ефективність інвестицій.

Оцінити інвестиційну привабливість можна за допомогою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств, що розробило Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій [13]. Інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства розраховується так:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n R_{ij}^t \cdot B_{ij}}{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n B_{ij}}, \quad (1)$$

де R_{ij}^t — значення показників, B_{ij} — вагомість j -го показника i -ї групи, m — число груп, n — число показників.

Результати оцінювання інвестиційної привабливості підприємств за інтегральним показником інвестиційної привабливості (відповідно до рекомендацій Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій) подано в табл. 2.

Інвестиційна привабливість українських підприємств у 2020 р. порівняно з 2019 р. знизилася, а у 2021 р. порівняно з 2019 та 2020 рр. зросла. Зниження інвестиційної привабливості у 2020 р. пов'язана з поширенням COVID-19 та зниженням підприємницької активності. Впродовж 2021 р. бізнес адаптувався до обмежень та нових умов функціонування, відповідно фінансові показники покращилися, а інвестиційна привабливість підвищилася.

Таблиця 2

Результати оцінювання інвестиційної привабливості українських підприємств за 2019–2021 рр.

Показники	Вагомість, %	Фактичні значення показників			Зважені значення показників		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
Група I. Показники майнового стану для оцінювання інвестиційної привабливості підприємства							
Коефіцієнт придатності основних засобів	50	0,435	0,415	0,437	0,218	0,208	0,219
Коефіцієнт оновлення	20	0,046	0,036	0,037	0,009	0,007	0,007
Фондовіддача	30	1,03	0,97	1,25	0,309	0,291	0,375
<i>Вагомість Групи I</i>	20				0,107	0,101	0,120
Група II. Показники фінансової стійкості для оцінювання інвестиційної привабливості підприємства							
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	15	-0,566	-0,591	-0,374	-0,085	-0,089	-0,056
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	10	-0,864	-0,957	-0,625	-0,086	-0,096	-0,063
Коефіцієнт фінансової залежності	30	3,717	3,797	3,421	1,115	1,139	1,026
Коефіцієнт фінансування	20	0,368	0,358	0,413	0,074	0,072	0,083
Плече фінансового левериджу	25	2,715	2,796	2,42	0,679	0,699	0,605
<i>Вагомість Групи II</i>	30				0,509	0,518	0,479
Група III. Показники прибутковості для оцінювання інвестиційної привабливості підприємства							
Коефіцієнт прибутковості власного капіталу	25	0,198	0,04	0,251	0,050	0,010	0,063
Операційна рентабельність продажу	25	0,062	0,013	0,075	0,016	0,003	0,019
Коефіцієнт прибутковості активів	30	0,053	0,011	0,073	0,016	0,003	0,022
Коефіцієнт прибутковості поточних активів	20	0,302	0,065	0,42	0,060	0,013	0,084
<i>Вагомість Групи III</i>	30				0,042	0,009	0,056
Група IV. Показники ділової активності для оцінювання інвестиційної привабливості підприємства							
Коефіцієнт обертання оборотних активів	20	4,853	4,983	5,636	0,971	0,997	1,127
Коефіцієнт закріплення	20	0,206	0,201	0,177	0,041	0,040	0,035
Коефіцієнт оборотності активів (трансформації)	60	0,856	0,81	0,986	0,514	0,486	0,592
<i>Вагомість Групи IV</i>	20				0,305	0,305	0,351
Інтегральний показник інвестиційної привабливості					0,963	0,932	1,006

Джерело: розраховано авторами на основі даних [17] з використанням методики [13]

З метою подальшого підвищення інвестиційної привабливості українських підприємств доцільно:

- підвищити рівень зацікавленості власників підприємств у зростанні інвестиційної привабливості підприємств, що можливо досягти шляхом підвищення вартості підприємств, зокрема шляхом реінжинірингу бізнес-процесів, упровадження бенчмаркінгу як методу забезпечення покращань у критичних сферах бізнесу, використання аутсорсингу як інструмента позитивного впливу на вартість підприємства;
- підвищити рівень зацікавленості інвесторів шляхом розроблення на рівні підприємств єдиної інвестиційної стратегії, інтегрованої у загальну стратегію розвитку конкурентоспроможності підприємства.

Висновки. Для стабільного економічного розвитку будь-якої країни важливе значення мають

інвестиції. Обсяг залученого інвестиційного капіталу залежить від багатьох чинників, зокрема від рівня інвестиційної привабливості підприємств. Особливо інвестиційна привабливість важлива для українських підприємств для забезпечення економічного відновлення після COVID-19 та війни, адже стабільне надходження інвестиційних ресурсів частково або повністю вирішує низку гострих соціально-економічних проблем. Тому підприємствам доцільно приділяти увагу рівню своєї інвестиційної привабливості, розвивати її та покращувати, що стане запорукою їхнього ефективного залучення інвестицій.

У подальших дослідженнях доцільно дослідити інвестиційну привабливість українських підприємств у розрізі видів економічної діяльності та регіонів, виявити причини та наслідки наявних змін.

Література

1. Hrynyuk H., Dokiienko L. Financial indicators of ensuring the investment attractiveness of the enterprise. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2022. Vol. 122(3). P. 81–96.
2. Акуленко К.В. Дослідження підходів до визначення економічної сутності поняття інвестиційної привабливості підприємства. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2018. Вип. 1. С. 180–190.
3. Брошко О.О., Тимошенко Н.Ю. Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств сільгоспмашинобудування України та країн СНД. *Молодий вчений*. 2018. № 6(2). С. 376–380.
4. Вовк В.А., Гаврильченко О.В. Формування напрямків підвищення інвестиційної привабливості підприємства на підставі методів економіко-математичного моделювання. *Бізнес інформ*. 2022. № 3. С. 38–48.
5. Гуткевич С.О., Пулій О.В. Інвестиційна привабливість: сутність, показники і чинники впливу. *Інтелект XXI*. 2019. № 2. С. 88–93.
6. Димченко О.В., Тараруєв Ю.О. Інвестиційна привабливість підприємства як економічне поняття. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 3(1). С. 206–214.
7. Єпіфанова І.Ю. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2019. Т. 24, Вип. 4. С. 49–53.
8. Жихор О.Б., Більська О.В., Юхно І.Є. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 7–8. С. 34–40.
9. Конакова К. Фактори впливу на інвестиційну привабливість України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4. С. 34–41.
10. Костирко Л.А., Костирко Р.О., Мадярова Е.С., Середа О.О. Комплексний аналіз інвестиційної привабливості підприємств в контексті фінансового забезпечення розвитку підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 2. С. 198–207.
11. Кривий Р.З., Кобеля З.І., Мельник О.І. Інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 1. С. 76–80.
12. Матічін Ю.М. Інвестиційна привабливість туристичних підприємств: дефініція поняття та система підходів. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_1_13
13. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій 23.02.98. № 22. *Державний інформаційний бюлетень про приватизацію*. 1998. № 7. С. 18–28.
14. Мисака Г.В., Дерун І.А. Визначення та оцінка індикаторів інвестиційної привабливості компанії за даними фінансової звітності. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 116–128.
15. Нечай О.Ю. Фактори впливу на інвестиційну привабливість економіки в сучасних умовах. *Економіка і управління*. 2018. № 3. С. 124–129.
16. Ніконова Н.В. Інвестиційна привабливість підприємств: сутність, фактори впливу та оцінка існуючих методик аналізу. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 32(1). С. 81–88.
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистичні дані. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

18. Ткачук І.І., Спіцина Ю.Г. Сутність поняття «інвестиційна привабливість підприємства». Проблеми системного підходу в економіці. 2018. Вип. 5. С. 124–129.

References

1. Hrynyuk H., Dokiienko L. Financial indicators of ensuring the investment attractiveness of the enterprise. *Foreign-trade:economics,finance,law*. 2022. Vol. 122(3). P. 81–96.
2. Akulenko K. V. Doslidzhennia pidkhodiv do vyznachennia ekonomichnoi sutnosti poniattia investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstva. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. 2018. Vyp. 1. S. 180–190.
3. Brozhko O. O., Tymoshenko N. Yu. Analiz innovatsiino-investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstv silhospmashy-nobuduvannia Ukrainy ta krain SND. *Molodyi vchenyi*. 2018. № 6(2). S. 376–380.
4. Vovk V. A., Havrylchenko O. V. Formuvannia napriamkiv pidvyshchennia investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstva na pidstavi metodiv ekonomiko-matematychnoho modeliuвання. *Biznes inform*. 2022. № 3. S. 38–48.
5. Hutkevych S. O., Pulii O. V. Investytsiina pryvablyvist: sutnist, pokaznyky i chynnyky vplyvu. *Intelekt XXI*. 2019. № 2. S. 88–93.
6. Dymchenko O. V., Tararuiev Yu. O. Investytsiina pryvablyvist pidpryiemstva yak ekonomichne poniattia. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*. 2019. Vyp. 3(1). S. 206–214.
7. Yepifanova I. Yu. Metodychni pidkhody do otsinky investytsiinoi pryvablyvosti promyslovykh pidpryiemstv. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika*. 2019. T. 24, Vyp. 4. S. 49–53.
8. Zhykhor O. B., Bilka O. V., Yukhno I. Ye. Otsinka investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstva. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. 2017. № 7–8. S. 34–40.
9. Konakova K. Faktory vplyvu na investytsiinu pryvablyvist Ukrainy. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. 2017. № 4. S. 34–41.
10. Kostyrko L. A., Kostyrko R. O., Madiiarova E. S., Sereda O. O. Kompleksnyi analiz investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstv v konteksti finansovoho zabezpechennia rozvytku pidpryiemstv. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. 2018. Vyp. 2. S. 198–207.
11. Kryvyi R. Z., Kobelia Z. I., Melnyk O. I. Investytsiina pryvablyvist subiektiv hospodariuvannia Ukrainy. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. 2017. № 1. S. 76–80.
12. Matichyn Yu. M. Investytsiina pryvablyvist turystychnykh pidpryiemstv: definitsiia poniattia ta systema pidkhodiv. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni nauky*. 2018. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_1_13
13. *Metodyka intehralnoi otsinky investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstv ta orhanizatsii: zatv. nakazom Ahentstva z pytan zapobihannia bankrutstvu pidpryiemstv ta orhanizatsii 23.02.98. № 22. Derzhavnyi informatsiinyi biuleten pro pryvatyzatsiiu*. 1998. № 7. С. 18–28.
14. Mysaka H. V., Derun I. A. Vyznachennia ta otsinka indykatoriv investytsiinoi pryvablyvosti kompanii za danymy finansovoi zvitnosti. *Finansy Ukrainy*. 2018. № 3. S. 116–128.
15. Nechai O. Yu. Faktory vplyvu na investytsiinu pryvablyvist ekonomiky v suchasnykh umovakh. *Ekonomika i upravlinnia*. 2018. № 3. S. 124–129.
16. Nikonova N. V. Investytsiina pryvablyvist pidpryiemstv: sutnist, faktory vplyvu ta otsinka isnuuyuchykh metodyk analizu. *Ekonomichni visnyk universytetu*. 2017. Vyp. 32(1). S. 81–88.
17. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. *Statystychni dani*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Tkachuk I. I., Spitsyna Yu. H. Sutnist poniattia «investytsiina pryvablyvist pidpryiemstva». *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*. 2018. Vyp. 5. S. 124–129.

УДК 336.71:004.8

Прицюк Людмила Анатоліївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки
Вінницький національний технічний університет*

Prytsiuk Liudmyla

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Management, Marketing and Economics
Vinnytsia National Technical University*

ORCID: 0000-0001-6498-5978

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8814

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКАХ: ПЕРСПЕКТИВИ І ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN BANKS: PROSPECTS AND PRECAUTIONS

Анотація. Впровадження цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, кардинально змінюють підходи до роботи банківської системи і кожного конкретного банку. Можливості застосування технології штучного інтелекту банками досить широкі і мають численні переваги у порівнянні з використанням людської праці, однак існують не менш вагомі застереження до неконтрольованого їхнього використання. Переважна кількість українських банків раціонально оцінює вимоги сьогодення й активізує свою роботу у напрямку розвитку штучного інтелекту. В статті розглядаються практики застосування штучного інтелекту, напрями використання цієї технології українськими банками: у процесі обслуговування клієнтів; зборі інформації різного характеру про юридичних і фізичних осіб; реалізації різнопланових заходів щодо безпеки банку і його клієнтів; дистанційній ідентифікації клієнтів; визначенні та контролі банківських ризиків; управлінні корпоративною інформацією. За кожним напрямом визначені переваги технології штучного інтелекту над традиційною та окреслені основні ризики і застереження щодо її неконтрольованого та некоректного використання банками, пов'язаних з можливою недосконалістю чи вадами згаданої технології. У статті аналізується інформація про використання окремих продуктів штучного інтелекту банками України, наявність у банківських установ власних внутрішніх методик, що регламентують та регулюють їх використання. Констатується, що наразі нормативно-правова база, яка б визначала і регулювала порядок застосування штучного інтелекту у банківській сфері ані в країнах Європейського Союзу, ані в Україні відсутня і перебуває на стадії формування. У роботі запропонований перелік ключових питань, які повинні регулювати законодавчі документи, аби використання технології штучного інтелекту було безпечним для кожного громадянина, конкретного банку та держави загалом.

Ключові слова: штучний інтелект, банки, ризики, перспективи.

Summary. The introduction of digital technologies, in particular artificial intelligence radically changes the approaches to the work of the banking system and each particular bank. The possibilities of using artificial intelligence technology by banks are quite wide range and have numerous advantages compared to the use of human labor, however, there are no less important caveats to their uncontrolled use. The majority of Ukrainian banks rationally evaluate today's requirements and intensify their work in the direction of the development of artificial intelligence. The article examines the practices of using artificial intelligence, directions of use of this technology by Ukrainian banks: in the process of customer service; collection of information about legal entities and individuals; implementation of various measures regarding the security of the bank and its customers; remote identification of clients; determination and control of banking risks; management of corporate information. For each direction, the advantages of artificial intelligence technology over traditional ones are defined and the main risks and warnings regarding its uncontrolled and incorrect use by banks, related to possible imperfections or defects of the mentioned technology are outlined. The article analyzes information on the use of individual artificial intelligence products by Ukrainian banks, the availability of banking institutions' own internal methods that regulate and regulate their use. It is noted that currently there is no regulatory framework that would define and regulate the procedure for the application of artificial intelligence in the banking sector either in the countries of the European Union or in Ukraine and is at the stage of formation. The work offers a list of key issues that should be regulated by legislative documents so that the use of artificial intelligence technology is safe for every citizen also a specific bank and the state in general.

Key words: artificial intelligence, banks, risks, prospects.

Постановка проблеми. Розвиток цифрових технологій безпосередньо вплинув на організацію роботи всіх галузей економіки та призвів до відповідних поведінкових змін громадян. Протягом свого існування вітчизняна банківська сфера вирізнялась широким застосуванням новітніх технічних засобів. Наразі банки у своїй діяльності почали запроваджувати штучний інтелект (ШІ), розуміючи, що зволікання з його використанням можуть у майбутньому призвести до втрати своєї позиції на ринку банківських послуг, а у подальшому — неминучих фінансових втрат. У процесі широкого впровадження ШІ, виходячи із специфіки діяльності конкретної банківської установи, слід враховувати низку факторів, що можуть створити проблеми щодо його використання. Дана тема є актуальною не лише тому, що питання застосування цифрових технологій безпосередньо визначають майбутній розвиток банківських установ, а й тому, що під час їхнього використання, зокрема й ШІ, виникають окремі питання морального характеру, ігнорування яких може призвести до непередбачуваних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту останнім часом набула гострої актуальності, відтак викликає науковий інтерес, а результати відповідних досліджень публікуються в наукових періодичних виданнях, матеріалах конференцій та міжнародних груп. Так, аналіз досвіду цифровізації українських банків навели у своїй роботі А. С. Завербний і Н. Р. Сокульський [7]; Барішевська І. В. та Сизоненко Ю. С. [8] акцентували увагу на окремих напрямках розвитку технології ШІ в банках; компанія KPMG провела ґрунтовне дослідження щодо застосування ШІ у банківській діяльності, спрогнозувавши зміни відносин між банками і клієнтами протягом найближчих 10 років [1]. Також проаналізована інформація щодо заявленої теми, яка міститься на офіційних сайтах НБУ та ПАТ «Ощадбанк» [5; 6] та державні й міжнародні нормативні документи [2; 3].

Однак, стрімкий розвиток технології ШІ та не менш швидке впровадження її у діяльність банків, з огляду на великі потенційні ризики та відсутність правового регулювання, зумовлює необхідність додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення практики застосування штучного інтелекту у банківській сфері, визначення перспектив, ймовірних ризиків та стану правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Українські банки характеризуються неоднорідним рівнем впровадження цифрових технологій у своїй діяльності. Так, великі банки, маючи затверджену цифрову стратегію, активно запроваджують цифрові послуги та спонукають своїх клієнтів до співпраці

саме з цифровими продуктами. Натомість є багато банківських установ, для яких розвиток цифрових технологій досі не став пріоритетом. До того ж велика частина населення є неготовою до сприйняття інновацій. Однак, пандемія Covid-19 та війна «змусили» банківські установи більш активно використовувати цифрові технології.

Однією із таких технологій, яку протягом останніх років почали використовувати банки у своїй роботі є штучний інтелект. Переваги його застосування у банківській сфері є цілком очевидними, хоча зазначена технологія недостатньо досліджена з точки зору прогнозованих і непередбачуваних ризиків. За згаданим напрямом було проведено чимало досліджень і зроблено прогнозів, зокрема, такою відомою незалежною компанією, як KPMG. Так, у своєму дослідженні «Майбутнє цифрового банкінгу» KPMG прогнозує до 2030 р. тотальне застосування банківськими установами технології ШІ, що охоплюватиме всі напрями роботи [1].

Наразі на законодавчому рівні використання ШІ не врегульоване ані в Україні (окрім прийнятої 02.12.2020 р. Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні) [2], ані в Європейському союзі. І хоча Єврокомісія ще 21.04.2021 р. розробила пропозиції до регуляторних правил [3] та визначила види ризиків з метою етичного і безпечного використання ШІ (від неприйнятних до мінімальних), закон щодо розвитку штучного інтелекту Європейський парламент, як повідомляється у Financial Times, може прийняти до кінця 2024 р. [4], врегулювавши наступні проблеми: покладання на розробників відповідальності за можливість некоректного використання; захист авторських прав розробників; захист прав користувачів; порядок використання персональних даних та програм ідентифікації особи (наприклад, розпізнавання обличчя) тощо.

Усе перелічене вище стосується лише загальних питань застосування технології штучного інтелекту. Однак, якщо говорити про вітчизняну банківську систему, то для неї слід прийняти окремий закон з детальним тлумаченням сфери, порядку застосування та безпечного використання ШІ, відповідальності банків і розробників ШІ за порушення норм закону, враховуючи можливі ризики й наслідки. Також доцільно створити окремий державний орган, подібний до Державної служби фінансового моніторингу, який контролюватиме діяльність, пов'язану з використанням ШІ.

Не зважаючи на відсутність нині будь-яких регулюючих норм, ШІ вже почав активно застосовуватись у банківській сфері за різними напрямками діяльності. На ринку нашої держави вже з'явилися компанії, до прикладу — «Новітнє об'єднання» (ТМ Inlimited), які пропонують власні програмні продукти зі ШІ для використання банками за багатьма напрямками.

У даний час переважна частина банків замість операторів кол-центрів вже активно використовують чат-боти, які працюють у месенджерах Facebook, Viber, Telegram та голосові боти. Так, офіційний сайт ПАТ «Ощадбанк» пропонує своїм потенційним і діючим клієнтам послуги Viber-bot, Telegram-bot, Messenger-bot, Web-bot [5]. У той самий час на офіційних сайтах невеликих банків, таких як АТ «АБ «Радабанк», така опція відсутня.

Наразі перед банками постає чимало питань щодо удосконалення їхньої роботи, оптимізації витрат, покращення обслуговування, захисту інформації, запобігання шахрайству. Все це спонукає банки запроваджувати технології ШІ. Варто зазначити, що стратегії щодо розвитку штучного інтелекту у банках немає або ж вони не оприлюднюються. Навіть НБУ, визначаючи стратегічні напрямки розвитку до 2025 р. та передбачаючи розвиток цифрових технологій, не згадує про розвиток технологій ШІ [6].

Діючі та перспективні напрями використання ШІ у банківських установах доцільно систематизувати у таблиці 1.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти наступних висновків:

- штучний інтелект став реальним інструментом і використовується всіма галузями економіки безконтрольно;
- правового регулювання технології ШІ ані в Україні, ані в світі наразі немає. На національному і міжнародному рівнях нині прийняті лише окремі резолюції, концепції, стратегії, також оприлюднені певні застереження від провідних фахівців різних галузей та представників ООН;
- технологія штучного інтелекту повсякчас використовується українськими банками для виконання різних завдань за багатьма напрямками роботи, у першу чергу тими, що пов'язані з без-

Таблиця 1

Сфера використання штучного інтелекту в банках: переваги і недоліки

Сфера використання	Переваги	Недоліки/застереження
Автоматизація роботи з документами	Швидкість опрацювання Економія на трудових ресурсах Зведення до мінімуму технічних помилок	Скорочення кількості робочих місць
Обслуговування клієнтів	Швидкість опрацювання інформації та прийняття рішень Відсутність скарг на роботу персоналу Розширення сфери надання послуг у зручний для клієнта спосіб	Фінансові витрати на впровадження продукту Недосконалість ШІ, яка не дає можливості отримання клієнтами конкретних відповідей Несприйняття часткою суспільства Сліпа довіра клієнта та некритична оцінка пропозицій штучного інтелекту Відсутність «живого спілкування» та індивідуального підходу
Збір інформації про клієнтів	Надання клієнтам адресних послуг Перевірка надійності позичальника Можливість пропозиції й продажу нових продуктів та послуг	Можливість нав'язування продукту/товару/послуги Збір інформації про клієнта без його згоди з інших джерел Порушення приватності
Контроль банківських ризиків	Можливість опрацювання великого масиву інформації	Неможливість прийняття інноваційних рішень Небезпека неврахування специфічних ризиків Прийняття помилково-упереджених рішень через викривленість початкових даних
Дистанційна ідентифікація клієнтів	Економія часу клієнтів під час надання банківських послуг Вивільнення часу роботи працівника банку та залучення його до креативної діяльності	Скорочення кількості робочих місць Деанонімізація онлайн-поведінки клієнтів
Безпекова діяльність	Можливість за непрямыми доказами виявити шахрая Виявлення клієнтів банку, які найбільш схильні бути ошуканими Виявлення підозрілих трансакцій Покращення кібербезпеки Боротьба з відмиванням коштів	Помилки у процесі виявлення факту шахрайства, що можуть зашкодити репутації доброчесних громадян, або навіть призвести до їх кримінального переслідування Порушення прав людини
Управління корпоративною інформацією	Автоматизація зберігання, опрацювання, вилучення документів Швидкість пошуку документів	Допущення помилок, пов'язаних з запровадженням неякісної технології ШІ

Джерело: авторська розробка

пековою діяльністю, обслуговуванням клієнтів та виконанням рутинної роботи, яка не потребує прийняття стратегічних чи непрогнозованих рішень;

- застосування технології ШІ дозволить банкам у майбутньому вийти на новий рівень у сфері обслуговування клієнтів, надаючи не лише послуги фінансового характеру, а й опосередковано приймаючи рішення, безпосередньо не пов'язані з банківською діяльністю.

Окрім вище вказаного, слід наголосити, що у сфері використання ШІ поки що залишаються «поза дужками» чутливі питання етичного харак-

теру. Масове й неконтрольоване застосування ШІ може призвести до втручання у приватне життя людей, несанкціоноване використання їхніх персональних даних, призводить до прийняття незаконних рішень або підштовхнути до їх ухвалення. Штучний інтелект — це не панацея, а лише інструмент, що створюється і використовується людьми у процесі діяльності. Отже, якщо цілі розробників визначають напрям застосування технології ШІ, то такі цілі мають відповідати законодавчим нормам, а технологічні продукти — контролюватися відповідними державними органами з урахуванням можливих ризиків.

Література

1. The future of digital banking. KMPG International. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/09/future-of-digital-banking-in-2030-cba.pdf>. (дата звернення: 15.04.2023).
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
3. Europe fit for the Digital Age: Commission proposes new rules and actions for excellence and trust in Artificial Intelligence. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1682 (дата звернення: 19.04.2023).
4. Financial Times. European parliament prepares tough measures over use of AI. URL: <https://www-ft-com.ezp.lib.cam.ac.uk/content/addb5a77-9ad0-4fea-8ffb-8e2ae250a95a> (дата звернення: 19.04.2023).
5. Офіційний сайт ПАТ Ощадбанк. URL: <https://www.oschadbank.ua/> (дата звернення: 21.04.2023).
6. Стратегія Національного банку України до 2025 р. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення: 21.04.2023).
7. Завербний А.С., Сокульський Н.Р. Пандемія як каталізатор цифровізації банківської системи в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 2. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2021/3.pdf (дата звернення: 18.04.2023).
8. Баришевська І.В., Сизоненко Ю.С. Штучний інтелект у банківській сфері в умовах глобалізації. Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, Миколаїв, 2021. С. 87–91.

References

1. The future of digital banking. KMPG International. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/09/future-of-digital-banking-in-2030-cba.pdf> (Accessed 15 April 2023).
2. Kontsepsiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini vid 2 hrudnia 2020 r. № 1556-r. Baza danykh «Zakondavstvo Ukrainy». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (Accessed 15 April 2023).
3. Europe fit for the Digital Age: Commission proposes new rules and actions for excellence and trust in Artificial Intelligence. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1682 (Accessed 19 April 2023).
4. Financial Times. European parliament prepares tough measures over use of AI. URL: <https://www-ft-com.ezp.lib.cam.ac.uk/content/addb5a77-9ad0-4fea-8ffb-8e2ae250a95a> (Accessed 19 April 2023).
5. Ofitsiyni sait PAT Oshchadbank. URL: <https://www.oschadbank.ua/> (Accessed 21 April 2023).
6. Stratehiia Natsionalnoho banku Ukrainy do 2025 r. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>. (Accessed 21 April 2023).
7. Zaverbnyi A.S., Sokulskyi N.R. Pandemiia yak katalizator tsyfrovizatsii bankivskoi systemy v Ukraini. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2021. no 2. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2021/3.pdf (Accessed 18 April 2023).
8. Baryshevska I.V., Syzonenko Yu.S. Shtuchnyi intelekt u bankivskii sferi v umovakh hlobalizatsii. Oblikovo-analitychne i finansove zabezpechennia diialnosti subiektiv hospodariuvannia: natsionalni, hlobalizatsiini, yevrointehratsiini aspekty: materialy VI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, Mykolaiv, 2021. S. 87–91.

УДК 336.025:351.863

Сокирко Олена Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних фінансів
Державний податковий університет*

Sokyrko Olena

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Public Finance
State Tax University*

ORCID: 0000-0002-3185-0863

Зубенко Олександра Павлівна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державного податкового університету*

Zubenko Oleksandra

*First-Level Student (Bachelor) of higher Education
State Tax University*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8819

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

MAIN THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Анотація. Предметом дослідження є різноманітні чинники та явища, що становлять загрозу фінансовій безпеці України. Метою дослідження є формулювання ключових напрямів забезпечення фінансової безпеки із урахуванням викликів, які ставить перед нами сучасна війна. Наукова стаття присвячена дослідженню загроз, які створюють серйозну проблему у сфері фінансової безпеки України.

У роботі розглядається структура фінансової безпеки та аналізуються основні складові її частини. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки України є надзвичайно важливим завданням, яке потребує виваженого та комплексного підходу. Визначено, що її забезпечення є одним із ключових пріоритетних завдань, що ставить перед собою Уряд України. У зв'язку із цим, науковці, політики та громадські діячі досліджують різні складові елементи фінансової безпеки та виявляють загрози, які наразі існують і можуть виникнути у недалекому майбутньому.

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки є надзвичайно важливим в умовах війни, оскільки її загрози можуть мати катастрофічні наслідки для країни. Разом з тим, фінансова безпека є частиною національної безпеки, яка передбачає забезпечення захисту національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України від зовнішніх та внутрішніх загроз.

У випадку України є зовнішня агресія, яка негативно впливає на національну безпеку в контексті нападу противника, терористичних актів, проведенні кібератак на урядові сайти та банківську систему, яка є основною складовою частиною фінансової безпеки України. Вищезазначені загрози можуть мати серйозні наслідки для життя та здоров'я громадян, стабільності держави, економічного та соціального розвитку України.

Саме тому, необхідно врахувати сучасний стан держави та її потенціал у боротьбі із вказаними загрозами. Подальший розгляд проблем у сфері фінансової безпеки допоможе зрозуміти всю важливість даного питання та його актуальність на сьогоднішній день.

Передусім згідно із дослідженнями, здійсненими експертами, вказані загрози є серйозними викликами для фінансової безпеки України. Розглянуто і проаналізовано основні складові фінансової безпеки та запропоновано шляхи забезпечення її належного рівня. Виокремлено основні загрози у даній сфері та запропоновано шляхи вирішення.

Ключові слова: фінансова безпека, національна безпека, основні загрози, державний борг, міжнародна допомога, воєнний стан.

Summary. The subject of the study is a variety of factors and phenomena that pose a threat to the financial security of Ukraine. The purpose of the study is to formulate the key areas of ensuring financial security, taking into account the challenges posed by modern warfare. The scientific article is devoted to the study of threats that create a serious problem in the field of financial security of Ukraine.

The work examines the structure of financial security and analyzes its main components. Ensuring the appropriate level of financial security of Ukraine is an extremely important task that requires a balanced and comprehensive approach. It was determined that its provision is one of the key priority tasks that the Government of Ukraine sets before itself. In this regard, scientists, politicians and public figures examine various components of financial security and identify threats that currently exist and may arise in the near future.

Ensuring an adequate level of financial security is extremely important in times of war, as its threats can have catastrophic consequences for the country. At the same time, financial security is part of national security, which involves ensuring the protection of national interests, territorial integrity and sovereignty of Ukraine from external and internal threats.

In the case of Ukraine, there is external aggression that negatively affects national security in the context of an enemy attack, terrorist acts, cyber attacks on government websites and the banking system, which is the main component of Ukraine's financial security. The above-mentioned threats can have serious consequences for the life and health of citizens, the stability of the state, and the economic and social development of Ukraine.

That is why it is necessary to take into account the current state of the state and its potential in the fight against these threats. Further consideration of problems in the field of financial security will help to understand the importance of this issue and its relevance today.

First of all, according to research carried out by experts, these threats are serious challenges for the financial security of Ukraine. The main components of financial security are considered and analyzed, and ways to ensure its proper level are proposed. The main threats in this area are highlighted and solutions are proposed.

Key words: financial security, national security, major threats, public debt, international aid, martial law.

Постановка проблеми. Україна стикається із значними викликами на шляху до забезпечення фінансової безпеки під час воєнного стану. Наразі Україні більше потрібно приділити увагу усуненню загроз та створенню сприятливих умов для забезпечення стійкості національної економіки на належному рівні.

Проблеми забезпечення фінансової безпеки є особливо актуальними в теперішній час. На перший план вийшла політика створення безпеки на національному рівні, так як в умовах війни виникає дуже багато ризиків, які пов'язані із соціальною нестабільністю, політичною нестабільністю, економічними загрозами тощо. Для створення ефективної системи стратегічного планування у даній сфері та з метою досягнення її максимального рівня необхідно розглянути застосування основних політико-правових методів та інструментів діяльності держави, що базуються на комплексності та системності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка досліджень і публікацій вчених була присвячена даній тематиці. Зокрема, до таких вчених слід віднести: О. Власюка [1], Б. Карпінського [11], Д. Левченко [3], О. Барановського [2], М. Самойлюк [5], В. Ліпкан [8; 10] та багато ін. Проте не всі питання залишаються дослідженими в повній мірі.

Зауважимо, що на сьогоднішній день відсутній чіткий єдиний план забезпечення високого рівня фінансової безпеки в період військових дій. Однак вони рекомендують звертати увагу на головні загрози вже зараз. Крім того, розглядаються проблеми забезпечення фінансової та національної безпеки України в умовах російської агресії.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Основна мета дослідження полягає у формулюванні ключових напрямів забезпечення належного рівня фінансової безпеки із урахуванням викликів, які ставить перед нами сучасна війна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека є основною передумовою стабільного суспільного функціонування та ключовою функцією держави. Якщо держава не може забезпечити цю фундаментальну соціальну цінність, то це може привести до загибелі як суспільства, так і держави.

Фінансова безпека держави являє собою захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; а саме: забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та сталі економічне зростання [1–2]. Структуру фінансової безпеки демонструє рис. 1.

Щоб забезпечити достатній рівень фінансової безпеки держави, потрібно виявляти та запобігати загрозам, які можуть зашкодити державності, суспільному порядку, політичному устрою та національній ідентичності. Загрози можуть виникати, як внутрішні, так і зовнішні.

Слід звернути увагу на основні внутрішні загрози фінансової безпеки на сьогодні. До таких загроз слід віднести наступні (рис. 2):

Щодо зовнішніх загроз, то їх наразі є велика кількість. До них відносимо такі як (табл. 1):

Рис. 1. Структура фінансової безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [1]

Наразі Україна стикається із значними викликами на шляху до забезпечення належного рівня національної безпеки в цілому. Основні загрози на сьогодні є такими:

- 1) російська агресія є серйозною загрозою національній безпеці України. Окупація Криму та війна призвели до порушення територіальної цілісності та суверенітету України, загибелі багатьох громадян та військовослужбовців, порушення прав людини та міжнародного права;
- 2) кібератаки та інформаційна війна (розповсюдження дезінформації та фейкових новин, кібератаки на державні структури та критичну інфраструктуру);
- 3) енергетична залежність (оскільки значна частина енергоресурсів, які використовуються в Україні, імпортується із-за кордону, в тому числі, з Росії. Це ставить Україну в залежність від постачальників енергоресурсів та може мати серйозні наслідки для національної економіки та безпеки країни);
- 4) економічні загрози (економічні санкції, спад економіки, низька конкурентоспроможність на зовнішніх ринках). Однією із головних еконо-

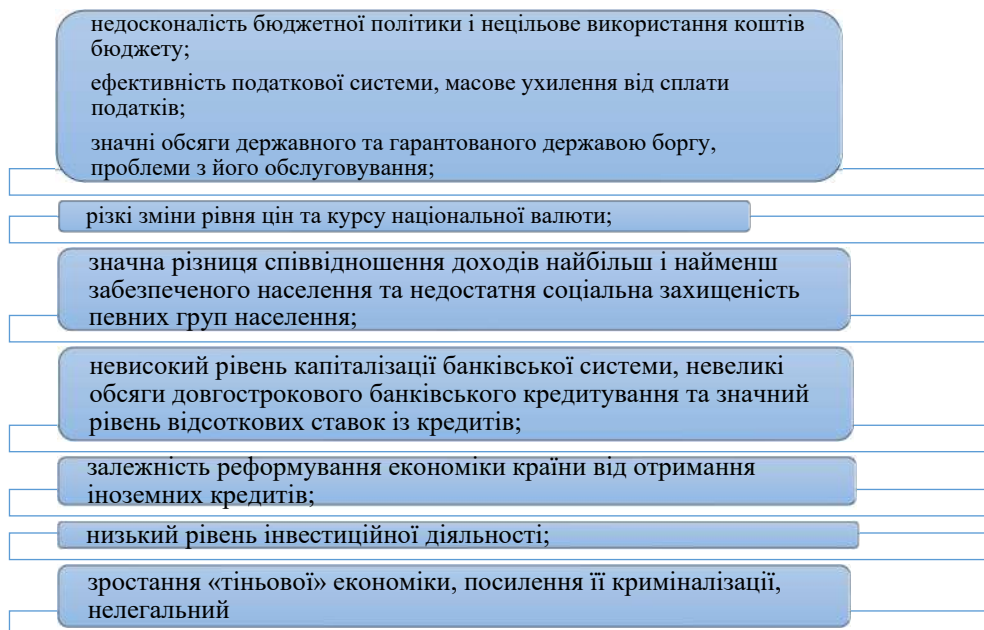

Рис. 2. Внутрішні загрози фінансової безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [1]

Таблиця 1

Основні загрози у сфері фінансової безпеки зовнішнього характеру

Номер ПП	Основні напрями зовнішньої фінансової загрози
1	стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства (глобалізація)
2	постійне збільшення величезної маси капіталів, крайня рухливість яких створює напружену обстановку, висока ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову і валютну складову)
3	високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму
4	безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які все більше залежать від світових фінансів (багато фахівців визнають, що глобальна фінансова система більше не проводить межу між внутрішньою і зовнішньою економічною політикою країни, обидві вони проникають одна в одну і формують один одного в міру того, як глобальні ринки переносять наслідки внутрішньої політики будь-якої країни також на економіки інших країн)
5	посилення конкуренції і непорозумінь між державами в економічній та інших сферах, використання потужними економічними акторами стратегій завоювання світового економічного простору
6	надмірна залежність національних економік (зокрема, бюджетного сектора) від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно вразливими
7	глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (у тому числі міжнародних) ефективно їх контролювати.

Джерело: складено автором на основі [1]

мічних загроз для України є залежність від зовнішніх кредиторів та міжнародних фінансових інститутів. У разі відмови від погашення боргу чи нездатності повернути позики, Україна може стати об'єктом фінансового тиску та санкцій, що можуть призвести до кризи неплатоспроможності України та багато ін.

Цілком очевидно, що російська агресія є найсуттєвішою загрозою національній безпеці України, а це в свою чергу, прямо впливає на фінансову безпеку, тому що вона є її частиною.

Військова агресія Росії в Україні вже призвела до втрат тисяч життів, значних руйнувань та втрати частини територій. 24 лютого 2022 р. Росія здійснила повномасштабну агресію на територію України. Її армія активно почала просуватись по території України та незважаючи на це, Збройні Сили України за рік війни змогли звільнити приблизно 39 048,3 км² території, що дозволило стабілізувати стан фінансової системи України.

Основні складові частини інтегрального показника фінансової безпеки (рис. 3, табл. 2) є

Рис. 3. Основні складові інтегрованого показника фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Таблиця 2

Аналіз стану фінансової безпеки України у 2021 році за інтегральним показником

Назва безпеки	Максимальне значення	Фактичний стан
Банківська безпека	1	0,1723
Безпека небанківського фінансового ринку	1	0,1068
Боргова безпека	1	0,1746
Бюджетна безпека	1	0,2023
Валютна безпека	1	0,1686
Грошово-кредитна безпека	1	0,1753
Фінансова безпека України	6	0, 9999

Джерело: складено автором на основі [6]

важливими для аналізу ситуації в цілому по країні в даній сфері.

Як видно із табл. 2 вже у 2021 р. в Україні відслідковувались проблеми щодо забезпечення фінансової безпеки. Це демонструють низькі показники основних складових фінансової безпеки, а саме: безпека банківського сегменту, небанківського фінансового ринку, боргова і бюджетна безпека та грошово-кредитна безпека. Саме із початком широкомасштабного вторгнення в Україну ця проблема лише загострилась. Виникла необхідність більш тісної співпраці з нашими міжнародними партнерами та підтримки фінансової системи в цілому. В ін. випадку, в Україні виникає загроза дефолту.

Зауважимо, що в даному контексті США є головними постачальниками такої допомоги. Для України її обсяг перевищив 20 млрд доларів США. Показники сум допомоги міжнародних партнерів України демонструють рис. 4–5.

Іншим викликом, який стоїть перед Україною в галузі фінансової безпеки у 2023 році, є економічні загрози, такі як: спад економіки, держав-

ний борг, інфляція, підвищення рівня безробіття і багато ін.

Державний борг є однією із ключових складових частин боргової безпеки та є однією із найбільш актуальних проблем в Україні. Основні тенденції у сфері державного боргу демонструє рис. 6.

Очевидно, що розмір державного боргу має постійну тенденцію до зростання. Якщо порівнювати розміри державного боргу у 2022 р з аналогічним показником 2021 р, то він зріс на 1399855,5 млн грн., що пояснюється зростанням фінансування є оборонних видатків держави [6].

Станом на 31 січня 2023 р державний борг становив 4258,20 млрд грн., що являє серйозну небезпеку для економіки країни та її майбутнього розвитку. Основні причини його зростання полягають у недостатній ефективності управління державними ресурсами, корупції, зростанні цін на енергоресурси та зменшенні обсягів експорту. Наступною загрозою у сфері фінансової безпеки України є інфляція, оскільки її високий рівень може призвести до зниження купівельної спроможності населення, зменшення інвестицій та зростання безробіття.

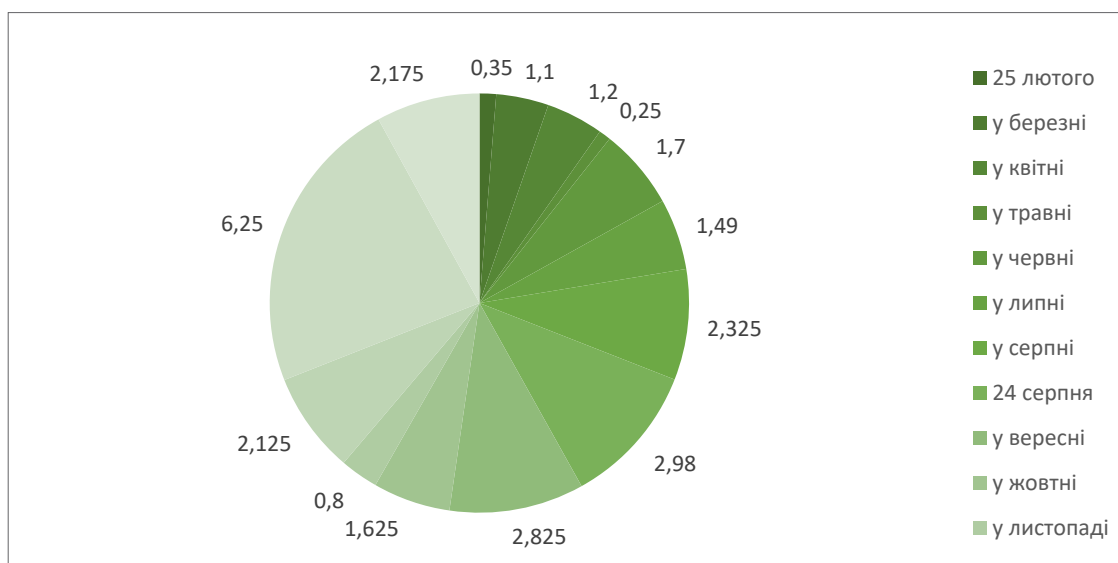

Рис. 4. Допомога США від початку війни за 2022 р, млрд дол.

Джерело: складено автором на основі [4]

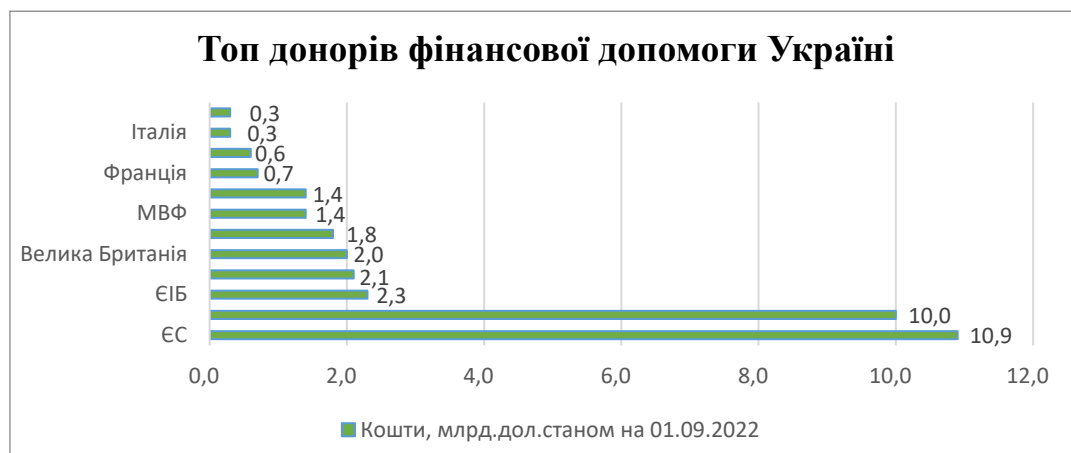

Рис. 5. Топ донорів фінансової допомоги Україні станом на 01.09.2022

Джерело: складено автором на основі [5]

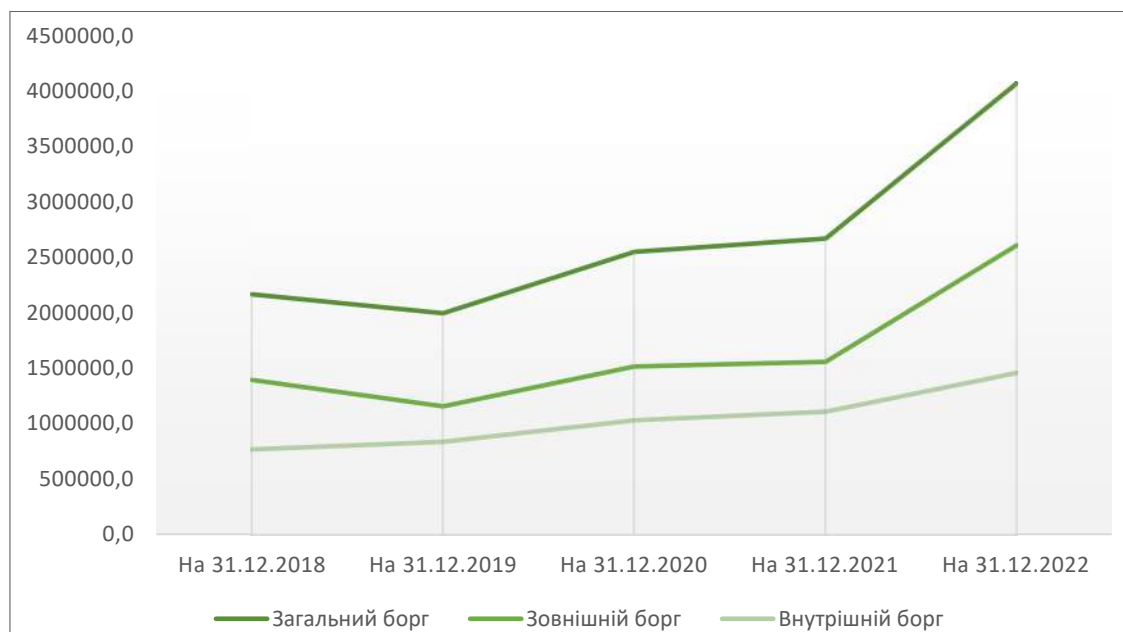

Рис. 6. Динаміка державного боргу України протягом 2018–2022 рр., млн грн.

Джерело: складено автором на основі [6]

Зростання інфляції зазвичай пов'язане із збільшенням кількості грошей в обігу, зниженням вартості національної валюти, підвищенням цін на товари та послуги. Це може стати на заваді розвитку економіки, призвести до втрати довіри інвесторів та міжнародних партнерів України та вплинути на стабільність фінансової системи країни. Тенденцію зміни індексу інфляції у 2018–2022 роках продемонстровано на рис. 7.

Для запобігання інфляції та забезпечення економічної стабільності в Україні, вважаємо за необхідне зробити такі кроки:

- 1) зберігати баланс між попитом і пропозицією на товари та забезпечити, щоб у сфері виробництва товарів і послуг був паритет;
- 2) жорстко контролювати кількість грошей в обігу, тому що їх надмірна кількість може призвести

до збільшення загального попиту на товари і послуги, що також може сприяти інфляції шляхом регулювання процентних ставок і обмеження видачі позик;

- 3) зменшити дефіцит бюджету, шляхом зменшення витрат або їх секвестрування в умовах воєнного стану або збільшити ставки окремих податків, що є абсолютно непопулярною мірою;
- 4) підтримувати стабільність валютного курсу на основі його контролю НБУ;

Зауважимо, що великий обсяг державного боргу може призводити до низки таких проблем і наслідків для України. Основні з них:

- збільшення фінансових витрат на обслуговування боргу (державний борг становить значну частину ВВП країни, то фінансові витрати на сплату відсотків на його обслуговування зростають,

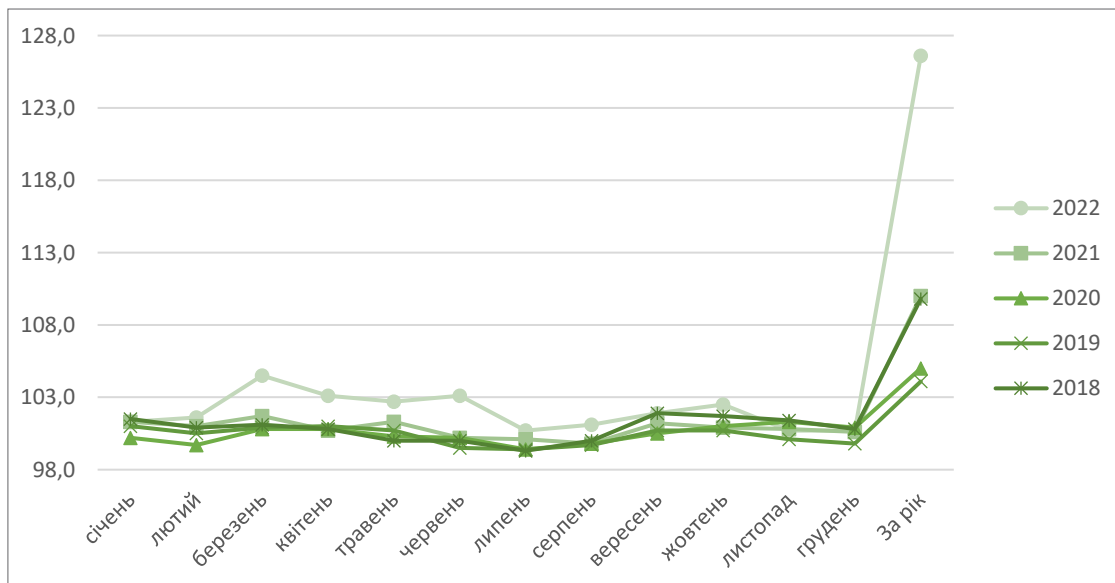

Рис. 7. Індекс інфляції в 2018–2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [6]

- що може обмежувати можливості уряду для реалізації соціальних та економічних проектів);
- зменшення кредитного рейтингу країни (великий обсяг державного боргу може призвести до зниження кредитного рейтингу країни, що зробить урядові складніше залучати нові інвестиції та кредити на розвиток економіки України);
- загроза фінансової стабільності країни (великий обсяг державного боргу може призвести до загрози фінансової стабільності країни у разі зростання процентних ставок на міжнародних ринках або виникнення економічних криз);
- збільшення інфляції (якщо держава не може виплачувати відсотки за борг та повертати позичені кошти, це може призвести до збільшення інфляції, оскільки держава може збільшувати кількість грошей, щоб забезпечити фінансову стабільність. Це може призвести до зменшення купівельної спроможності грошей та збільшення вартості товарів та послуг).

Рис. 8. Основні напрями стабілізації фінансової безпеки України

Джерело: складено автором на основі [2]

Щоб подолати проблему збільшення розмірів державного боргу Україна повинна вжити ряду заходів. Перш за все, важливо здійснювати ефективний контроль за використанням державних коштів, забезпечувати прозорість управління бюджетними ресурсами та боротися з корупцією.

Разом з тим, існує ще кілька способів зменшення розмірів державного боргу, а саме:

- приватизація (держава може продавати державні підприємства та інші активи, щоб збільшити надходження до бюджету та зменшити рівень державного боргу);
- економічні реформи (держава може проводити економічні реформи, які будуть сприяти збільшенню рівня економічного зростання в цілому. До таких реформ слід віднести: судову, медичну, реформу у сфері оборони та безпеки України та ряд ін. З ін. боку, необхідно щоб держава створила більш сприятливі умови щодо залучення іноземних інвестицій та покращила інвестиційний клімат шляхом створення більш кращих умов для ведення бізнесу, створення пільг на ведення бізнесу для іноземців, вигідніші умови їх кредитування тощо).

На наш погляд основними напрямками у контексті стабілізації та підвищення рівня фінансової безпеки держави можуть бути такі як (рис. 8).

Висновок. Протягом останніх років проблема зниження рівня фінансової безпеки України стала однією із найбільш актуальних та важливих. На основі проведеного аналізу зауважимо, що найбільшими її загрозами є: збільшення рівня державного боргу, дефіцит Державного бюджету, зростання інфляції, зниження купівельної спроможності громадян, нестабільність національної валюти та багато ін. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави є пріоритетним завданням. В умовах війни дана проблема лише загострилась, що демонструють основні складові її інтегрального показника. Із урахуванням значної динаміки змін як в зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі необхідно забезпечити безперервність моніторингу та аналізу ситуації в даній сфері, при цьому застосовуючи новітні інформаційно-комунікаційні технології. Це дозволить приймати своєчасні та стратегічно важливі рішення, які будуть забезпечувати належний рівень стійкості фінансової безпеки.

Разом з тим, Україна повинна активно співпрацювати над зміцненням своїх стосунків із міжнародними партнерами та забезпеченням своєї інтернаціональної ролі та впливу на міжнародній арені.

Література

1. Власюк О. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Вибрані наукові праці. Київ 2016. НІСД. 528 с. ISBN 978-966-554-271-1.
2. Барановський О. Природа фінансової безпеки банківської системи. Світ фінансів. 2023. С. 141–155.
3. Левченко Д. Рік війни у цифрах: кількість руйнувань, рекорди і суми репарацій. Рубрика все по полицках. 23.02.2023. URL: <https://rubryka.com/article/rik-vijny-u-tsyfrakh/> (дата звернення: 26.04.23)
4. Як США нарощували військову підтримку України з початку великої війни. Аналітичний портал. Слово і діло. 06.02.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/06/infografika/bezpeka/yak-ssha-naroshhuvaly-vijskovu-pidtrymku-ukrayiny-pochatku-velykoyi-vijny> (дата звернення: 26.04.23)
5. Самойлюк М. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 вересня. Економічна правда. 06.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691164/> (дата звернення: 27.04.23)
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 27.04.23)
7. Зануда А. Як українська економіка пережила 24.12.2022 рік. BBC NEWS Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64008306> (дата звернення: 28.04.23)
8. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: [монографія]. К.: Текст. 2003. 600 с.
9. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
10. Ліпкан В. А. Національна безпека України: монографія. Київ: Кондор, 2013. 437 с.
11. Карпінський Б. Мотивний прогрес і мотиваційний механізм за державотворчого патріотизму нації на основі стратегіології розвитку держави. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ», 2023.

References

1. Vlasiuk O. Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky. Vybrani naukovi pratsi. Kyiv 2016. NISD. 528 s. ISBN 978-966-554-271-1.
2. Baranovskyi O. Pryroda finansovoi bezpeky bankivskoi systemy. Svit finansiv. 2023. S. 141–155.
3. Levchenko D. Rik viiny u tsyfrakh: kilnist ruinuvan, rekordy i sumy reparatsii. Rubryka vse po polychkakh. 23.02.2023. URL: <https://rubryka.com/article/rik-vijny-u-tsyfrakh/> (date of access: 26.04.23)

4. Yak SShA naroshchuvaly viiskovu pidtrymku Ukrainy z pochatku velykoi viiny. Analitychnyi portal. Slovo i dilo. 06.02.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/06/infografika/bezpeka/yak-ssha-naroshhuvaly-viiskovu-pidtrymku-ukrayiny-pochatku-velykoyi-vijny> (date of access: 26.04.23)
5. Samoiliuk M. Finansova dopomoha vid mizhnarodnykh partneriv: skilky Ukraina otrymala na 1 veresnia. Ekonomichna pravda. 06.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691164/> (date of access: 27.04.23)
6. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (date of access: 27.04.23)
7. Zanuda A. Yak ukrainska ekonomika perezhyla 24.12.2022 rik. VVS NEWS Ukraina. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64008306> (date of access: 28.04.23)
8. Lipkan V.A. Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: [monohrafiia]. K.: Tekst. 2003. 600 s.
9. Antonov V.O. Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: TALKOM, 2017. 576 s.
10. Lipkan V.A. Natsionalna bezpeka Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: Kondor, 2013. 437 s.
11. Karpinskyi B. Motyvnyi prohres i motyvatsiyni mekhanizm za derzhavotvorchoho patriotyzmu natsii na osnovi stratehiolohii rozvytku derzhavy. Collection of scientific papers «ΛΟΗΟΣ», 2023.

УДК 004:005.95

Борщук Ірина Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
Borshchuk Iryna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lviv Ivan Franko National University
ORCID: 0000-0002-2090-8425

Васьків Оксана Миколаївна
старший викладач
Львівський національний університет імені Івана Франка
Vaskiv Oksana
Senior Lecturer
Lviv Ivan Franko National University
ORCID: 0000-0001-8312-2828

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8818

ІНШЕ

ІТ РЕКРУТЕР: НАЙВАЖЛИВІШІ КОМПЕТЕНЦІЇ, ПОШУКОВІ РЕСУРСИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

IT RECRUITER: MOST IMPORTANT COMPETENCES, SEARCH RESOURCES AND TOOLS

Анотація. Вступ. Розвиток ІТ-сфери та успішна діяльність ІТ-компаній залежать від кваліфікації працівників, їх уміння і бажання продуктивно працювати, тому питання залучення кадрів повинно займати одну з основних позицій у стратегії розвитку ІТ-сфери України. Відповідно до цього, в ІТ-компаніях виникає активна необхідність пошуку нових механізмів, інструментів та пошукових ресурсів для професійного розвитку ІТ рекрутерів та залучення висококваліфікованих спеціалістів.

Мета. Основною метою статті є дослідження особливостей діяльності ІТ рекрутерів, зокрема найважливіших компетенцій, навиків та обов'язків, якими повинен володіти спеціаліст даної сфери, а також пошуку нових механізмів, інструментів та пошукових ресурсів для професійного розвитку ІТ рекрутерів та ефективного підбору кандидатів ІТ компаній.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері HR менеджменту та рекрутерства 2) інформативні сайти ІТ компаній та сайти пошуку ІТ-фахівців.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для побудови схеми найважливіших компетенцій та навичок ІТ рекрутера); формалізації, аналізу та синтезу (для побудови типового пошукового запит для підбору кандидатів ІТ рекрутерами); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті досліджено сучасний стан здійснення рекрутингу в ІТ-компаніях, основні компетентності, навички та обов'язки, якими повинен володіти спеціаліст даної сфери, а також пошукові ресурси та інструменти, що активно використовуються для підбору кандидатів ІТ компаній. Проаналізовано особливості впровадження нових механізмів, інструментів та пошукових ресурсів для професійного розвитку ІТ рекрутерів та залучення висококваліфікованих спеціалістів.

Розглянуто та охарактеризовано найважливіші навички, якими повинен володіти ІТ рекрутер, зокрема, підбір і оцінка персоналу, копірайтинг, аналіз ринку заробітної плати та очікувань кандидата, знання базових моментів маркетингу, hiring management, знання специфіки ІТ-ринку та основних ІТ-професій, організація зустрічі, інтерв'ю, тестування в офісі, зворотній зв'язок, фідбек, сорсингові навички (Github, Bitbucket, Bihance, Dribbble), онбординг.

Обґрунтовано переваги використання ІТ рекрутерами таких пошукових систем та інструментів, як програма X-tray та здійснення запитів на сайті linkedin.com, а також інших пошукових систем.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на процесі онбордингу, що є невід'ємною складовою рекрутенгу в ІТ компаніях. Це надасть змогу вдосконалити механізм рекрутенгу та ефективного залучення кандидатів в ІТ сфері.

Ключові слова: ІТ рекрутер, ІТ компанії, сорсингові навички, компетенції, аутсорс, аутстаф, нетворкінг, фріланс, пошукові ресурси.

Summary. Introduction. The development of the IT sphere and the successful operation of IT companies depend on the qualifications of employees, their skills and desire to work productively, therefore the issue of attracting personnel should occupy one of the main positions in the strategy of the development of the IT sphere of Ukraine. Accordingly, in IT companies there is an active need to find new mechanisms, tools and search resources for the professional development of IT recruiters and the attraction of highly qualified specialists.

Goal. The main goal of the article is to research the specifics of IT recruiters' activities, in particular the most important competencies, skills and responsibilities that a specialist in this field should possess, as well as the search for new mechanisms, tools and search resources for the professional development of IT recruiters and the effective selection of candidates for IT companies.

Materials and methods. The research materials are: 1) works of domestic authors conducting their scientific and practical research in the field of HR management and recruiting 2) informative sites of IT companies and sites for searching for IT specialists.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to build a scheme of the most important competencies and skills of an IT recruiter); formalization, analysis and synthesis (to build a typical search query for selecting IT candidates by recruiters); logical generalization of results (formulation of conclusions).

The results. The article examines the current state of recruitment in IT companies, the main competencies, skills and duties that a specialist in this field should possess, as well as search resources and tools that are actively used to select candidates for IT companies. The peculiarities of the introduction of new mechanisms, tools and search resources for the professional development of IT recruiters and the attraction of highly qualified specialists are analyzed.

The most important skills that an IT recruiter should possess are considered and characterized, in particular, selection and evaluation of personnel, copywriting, analysis of the salary market and candidate expectations, knowledge of the basics of marketing, hiring management, knowledge of the specifics of the IT market and the main IT professions, organization of a meeting, interviews, office testing, feedback, feedback, sourcing skills (Github, Bitbucket, Bihance, Dribbble), onboarding.

The advantages of using such search systems and tools by IT recruiters as the X-ray program and making inquiries on the linkedin.com site, as well as other search systems, are substantiated.

Prospects. In further research, it is suggested to focus on the onboarding process, which is an integral part of recruiting in IT companies. This will make it possible to improve the mechanism of recruiting and effective involvement of candidates in the IT field.

Key words: IT recruiter, IT companies, sourcing skills, competencies, outsourcing, outstaffing, networking, freelance, search resources.

Постановка проблеми. Розвиток ІТ-сфери та успішна діяльність ІТ-компаній залежать від кваліфікації працівників, їх уміння і бажання продуктивно працювати, тому питання залучення кадрів повинно займати одну з основних позицій у стратегії розвитку ІТ-сфери України. Відповідно до цього, в ІТ-компаніях виникає активна необхідність пошуку нових механізмів, інструментів та пошукових ресурсів для професійного розвитку ІТ рекрутерів та залучення висококваліфікованих спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність зазначеної проблеми створює об'єктивну необхідність для поглиблення наукових досліджень у сфері HR менеджменту та ІТ рекрутерства.

Проте, слід зазначити, що поняття ІТ рекрутинг недостатньо висвітлено в наукових джерелах. Безпосередньо дану тематику висвітлювали у своїх працях такі науковці, як Л. Балабанова [1], Т. Вонберг [2], А. Гордійчук [4], М. Дзямучи [4], Д. Кудименко [2], О. Орлова [3], О. Потьомкіна [4], О. Серєда [4], О. Сардак [1], Н. Рудь [4], О. Шубалий [4].

Мета статті. Основною метою статті є дослідження особливостей діяльності ІТ рекрутерів, зокрема найважливіших компетенцій, навиків та обов'язків, якими повинен володіти спеціаліст даної сфери, а також пошуку нових механізмів,

інструментів та пошукових ресурсів для професійного розвитку ІТ рекрутерів та ефективного підбору кандидатів ІТ компаній.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері HR менеджменту та рекрутерства 2) інформативні сайти ІТ компаній та сайти пошуку ІТ-фахівців.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для побудови схеми найважливіших компетенцій та навичок ІТ рекрутера); формалізації, аналізу та синтезу (для побудови типового пошукового запит для підбору кандидатів ІТ рекрутерами); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю ІТ рекрутенгу є його кандидати, адже кожна вакантна позиція по суті є унікальна, а отже і вимагає знання специфіки ІТ-ринку та основних ІТ-професій для ефективного пошуку спеціалістів.

Термін Recruiting в перекладі з англійської означає вербувальник. Професія бере початок ще з давніх часів відколи вербували в армію. Рекрутер відповідає за пошук успішних кандидатів, які підходять під опис вакансій, а саме під Soft і Hard запити. Робота рекрутера починається

від отримання інформації — заявки, про намір пошуку даного кандидата, в окремих випадках, проведення попереднього відбору та співбесіди, підтримці та супроводу кандидата на різних рівнях та завершується першим робочим днем та передачею HR.

Роль Recruiter в компанії визначають такі фактори, як величина компанії, усвідомлення потреб, стратегія, місія, цінності, розвиненість бренду, в залежності від цього в IT компанії, можуть впроваджуватися різні посади IT рекрутера, зокрема HR generalist, Recruiter, Researcher, Sourcer

Technical recruiter. Основні навички роботи, якими повинен володіти рекрутер в IT компанії наведені на рис. 1.

- Безпосередніми обов'язками IT рекрутера є:
- обговорення заявки з замовником, hiring manager;
 - аналіз ринку, заробітної плати, очікувань кандидата;
 - сорсинг, ресерчинг;
 - написання листів до кандидатів;
 - chatting, preview — interview;
 - організація зустрічі, інтерв'ю, тестування в офісі;

Рис. 1. Найважливіші навички роботи IT рекрутера
Джерело: авторська розробка

- зворотній зв'язок, фідбек;
- вручення оферу;
- онбординг (від 1 місяця до 1 року).

На практиці для швидкого визначення скілового ІТ-фахівця та проведення оцінки та ефективного прокачування фахівців компанії використовується модель/матриця компетенцій — інструмент для систематизації професійної оцінки ІТ фахівців.

Матриця компетенцій співробітників (self assessment skill matrix) — набір ключових компетенцій, необхідних співробітникам для досягнення стратегічних цілей компанії. Компетенціями можуть бути не лише hard skills, але й особистісні характеристики та установки [8].

Для виконання всіх цих обов'язків, ІТ рекрутер повинен володіти такими компетенціями, а саме вміннями, навичками, знаннями, мотиваторами і рисами характеру, які визначаються як необхідні поведінкові показники для успішного виконання роботи:

1. Ефективна комунікація — здатність передавати точну інформацію правильним чином і в потрібний час. Вона передбачає використання різних засобів масової інформації з окремими особами або групами таким чином, щоб включити їх в процес і допомогти зрозуміти і запам'ятати повідомлення. Також це здатність бути сприйнятливим до думок інших людей і обмінюватися інформацією в рамках всієї організації і в межах команди.

2. Особистісний бренд — вміння представити себе не тільки візуально, а й оточити себе інформаційним полем — соціальні мережі.

3. Командна робота — вміння проводити ефективну спільну роботу з представниками різних культур в організації для досягнення спільних цілей.

4. Пристусованість — регулювання власної поведінки, щоб ефективно працювати в світлі нової інформації або мінливої ситуації. Реагування на зміни з готовністю вивчити нові шляхи досягнення цілей в роботі і з позитивним ставленням.

5. Підприємливість — здатність формулювати нові ідеї або адаптувати і використовувати готові ідеї новим або несподіваним чином для розв'язання проблем; і думати наперед, щоб визначити чи створити можливості з подальшим їх розвитком.

6. Нетворкінг — побудова відносин заради впливу означає налагодження зв'язків з іншими людьми і використання цих зв'язків для переконання або підтримки у досягненні позитивних результатів для компанії.

7. Вміння продавати — здатність визначити потребу клієнта чи кандидата і припіднести йому інформацію згідно його потреб.

8. Організованість — здатність мотивувати себе на результат, спланувати поступові дії, та досягати їх згідно поставленого плану.

9. Знання англійської мови (Pre intermediate, + Intermediate, + Intermediate Advanced, Advanced).

Рівень знання англійської мови, ступінь володіння всіма вище переліченими компетенціями, а також досвід роботи це і є ті критерії, від яких безпосередньо залежить оплата праці ІТ рекрутера та рівень кваліфікації (Trainee, Junior, Middle, Senior Lead).

На сьогоднішній день всі ІТ компанії працюють (наймають працівників) через аутсорс, аутстаф або як продуктової компанії. Тому можливими напрямками роботи ІТ рекрутера може бути:

- фріланс (партнерські програми від топ компанії, рекомендації в чаті, співпраця напряму з компанією);
- робота безпосередньо в компанії (внутрішній рекрутер (повний цикл);
- пошук претендентів через рекрутингове агенство.

Для пошуку спеціалістів ІТ-рекрути найчастіше використовують мережі (LinkedIn, 23%), рекомендації (19%) і корпоративні бази даних (16%), а також сайти для пошуку роботи та професійні ресурси розробників [3].

Для пошуку та спілкування з кандидатами можна використовувати LinkedIn, Djinni, Skyworker, Work.ua, Robota.ua, Kaggle та інші ресурси. Іноді також можна доєднати соцмережі та месенджери як платформи для рекрутерів (наприклад, розміщувати публікації в Telegram-каналах). Сайтів пошуку ІТ-фахівців в Україні досить багато. Проте найбільш популярні серед них LinkedIn, Djinni та GitHub.

Для пошуку ІТ-фахівців на LinkedIn використовують наступні механізми [9]:

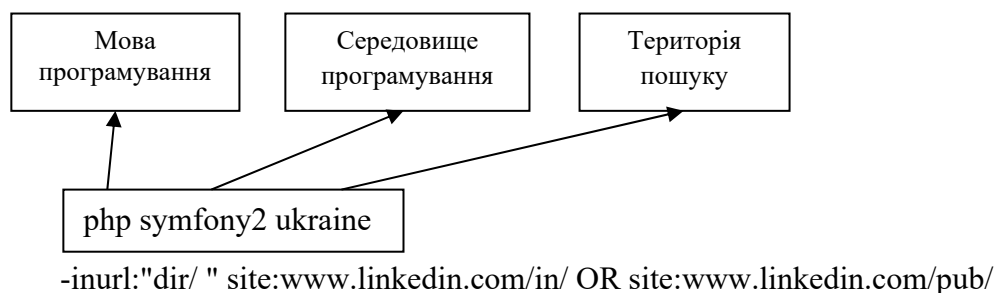

Рис. 2. Пошуковий запит для підбору кандидатів ІТ рекрутерами

Джерело: авторська розробка

– boolean search — знахідка для сорсерів, які шукають спеціаліста з певною комбінацією знань та навичок. Щоб максимально звузити видачу до релевантної, потрібно використовувати спеціальні пошукові оператори. Варто враховувати, що у звичайному LinkedIn можна використовувати до п'яти операторів одночасно, у преміум та професійній версії їх кількість не обмежена. Ось деякі з них:

AND — знайти сторінки, де є всі зазначені слова (і те, і те);

OR — охопити зазначені альтернативи (або те, або те);

NOT — виключити з пошуку непотрібні слова або фрази (не те);

() — логічно згрупувати частину запиту.
– використовувати вбудовані фільтри LinkedIn;
– публікувати дописи з відкритими позиціями;
– користуватися InMails — платними повідомленнями, які доступні в преміум пакетах. Їх можна надсилати навіть тоді, коли користувач не у вашому першому колі.

IT рекрутери використовують у своїй роботі, як правило, три основних варіанти пошуку кандидатів та вакансій: через оператори, використовуючи допоміжну програму X-traу або ж здійснення запитів на сайті linkedin.com. Приклад здійснення такого пошукового запиту наведений на рис. 2.

Головною цінністю для IT-компаній є люди. Згідно з неофіційними даними ринок IT в Україні зростає щороку в середньому на 19% і на кінець 2022 року налічував 127 тис. осіб, (за офіційними даними — лише 46 тис) [5]. Зокрема тільки у Львові:

– приблизно 20 тисяч IT-спеціалістів [6];
– 90% IT-компаній Львова займаються аутсорсингом;
– близько 20 компаній у Львові — це продуктової сегмент;

– IT-індустрія створює 13,8% усіх робочих місць у місті. Водночас, IT — це інноваційний бізнес, який працює з іноземними замовниками. Це приносить в місто нові технології, нові способи вирішення питань, нові стандарти сервісу;

– на 1000 працюючих львів'ян припадає 60 ай-тішників;

– Львів за рівнем оплати праці програмістам прирівнюється до Києва;

– понад 90% львівських IT-компаній розробляють продукт для західних замовників, переважно США, Західної Європи [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Рекрутер — це професія, знання і навички по якій напрацьовуються під час практики і бізнес-навчання. На сьогоднішній день існує ряд спеціальних тренінгів провідних IT та HR компаній, що допомагають набутти майбутнім спеціалістам фахових компетенцій, умінь та навичок, знань щодо адаптації працівників в IT-компаніях, оцінювання фаховості IT-спеціалістів та залучення їх у компанії, інструментів та пошукових ресурсів, необхідних для роботи IT-рекрутера. Отже, слід зазначити, що подальший розвиток IT-бізнесу безпосередньо залежить від кваліфікації спеціалістів, зокрема IT-рекрутерів, так як питання ефективного залучення спеціалістів та управління кадрами повинне займати одну з основних позицій у стратегії розвитку IT-сфери України.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на процесі онбордингу, адаптації нового працівника та іюзнайолення з процесами, командою і поточними проектами, що є невіе'ємною складовою рекрутенгу в IT компаніях. Це надасть змогу вдосконалити механізм рекрутенгу та ефективного залучення кандидатів в IT сфері.

Література

1. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Управління персоналом: підручник. К., Центр навчальної літератури, 2019. 468 с.
2. Вонберг Т.В., Кудименко Д.М. Особливості рекрутенгу персоналу в IT компаніях // Бізнес-інформ. 2020. № 7. С. 287–292.
3. Орлова О.М. Особливості управління персоналом в IT-сфері // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 11. С. 117–120.
4. Управління персоналом: підручник / О.М. Шубалий, Н.Т. Рудь, А.І. Гордійчук, І.В. Шубала, М.І. Дзямуч, О.В. Потьомкіна, О.В. Середа; за заг. ред. О.М. Шубалого. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.
5. Венгер Ю. Портрет українського IT-HR рекрутера. 2014. URL: <https://dou.ua/forums/topic/11323/> (дата звернення: 25.03.2023)
6. IT рекрутинг як професія та бізнес. URL: <http://www.prodnepr.dp.ua/stat.php?stat=246> (дата звернення: 12.04.2023)
7. Шимкович В. Огляд IT-ринку праці: Львів. 2017. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-market-lviv> (дата звернення: 12.02.2023)
8. Як створити матрицю компетенцій для оцінки співробітників та кандидатів. ITExpert team. 2023. URL: <https://itexpert.work/uk/yak-stvoryty-matryczyu-kompetenczij-dlya-oczinky-spivrobitnykiv-ta-kandydativ/> (дата звернення: 27.04.2023)

9. Топ-3 ресурси для пошуку IT-фахівців. ITEXpert team. 2023. URL: <https://itexpert.work/uk/top-3-platformy-dlya-poshuku-it-fahivcziv/> (дата звернення: 17.03.2023)

References

1. Balabanova L. V., Sardak O. V. Upravlinnia personalom: pidruchnyk. K., Tsentr navchalnoi literatury, 2019. 468 s.
2. Vonberh T. V., Kudymenko D. M. Osoblyvosti rekrutenhu personalu v IT kompaniiakh // Biznes-inform. 2020. № 7. S. 287–292.
3. Orlova O. M. Osoblyvosti upravlinnia personalom v IT-sferi // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo. 2017. Vyp. 11. S. 117–120.
4. Upravlinnia personalom: pidruchnyk / O. M. Shubalyi, N. T. Rud, A. I. Hordiichuk, I. V. Shubala, M. I. Dziamulych, O. V. Potomkina, O. V. Sereda; za zah. red. O. M. Shubaloho. Lutsk: IVV Lutskoho NTU, 2018. 404 s.
5. Venher Yu. Portret ukrainskoho IT-HR rekrutera. 2014. URL: <https://dou.ua/forums/topic/11323/> (date of access: 25.03.2023)
6. IT rekrutynh yak profesiia ta biznes. URL: <http://www.prodnepr.dp.ua/stat.php?stat=246> (date of access: 12.04.2023)
7. Shymkovych V. Ohliad IT-ryнку pratsi: Lviv. 2017. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-market-lviv> (date of access: 12.02.2023)
8. Yak stvoryty matrytsiu kompetentsii dlia otsinky spivrobotnykiv ta kandydativ. ITEXpert team. 2023. URL: <https://itexpert.work/uk/yak-stvoryty-matryczyu-kompetenczij-dlya-oczinky-spivrobotnykiv-ta-kandydativ/> (date of access: 27.04.2023)
9. Top-3 resursy dlia poshuku IT-fakhivtsiv. ITEXpert team. 2023. URL: <https://itexpert.work/uk/top-3-platformy-dlya-poshuku-it-fahivcziv/> (date of access: 17.03.2023)

Лабенко Олександр Миколайович
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Національний університет біоресурсів і природокористування України*
Labenko Oleksandr
*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*
ORCID: 0000-0001-9192-9891

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-4-8812

ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN UKRAINE

Анотація. Поява та розвиток природокористування нерозривно пов'язані з розвитком людства. Адже людина, як основний користувач природних ресурсів, несе відповідальність за те, щоб її вплив не мав катастрофічних наслідків для навколишнього середовища, а забезпечував його захист. Метою статті є виявлення та аналіз проблем раціонального природокористування в Україні. Для дослідження та опрацювання інформації застосовано комплексний підхід, методи аналізу, синтезу, узагальнення, статистичні та графічний. У роботі досліджено міжнародні індекси (індекс щасливої планети, якості життя, глобальний індекс зеленої економіки), які визначають раціональне природокористування в Україні. Установлено, що до проблем раціонального природокористування належать забруднення повітря й води; забруднення й ерозія ґрунтів; поводження з відходами; зміна клімату; енергоефективність; втрата біорізноманіття; ядерні відходи. Проаналізовано тенденції та особливості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря й водні об'єкти та використання мінеральних добрив і пестицидів при вирощуванні сільськогосподарських культур. Виокремлено методи для управління природоохороною діяльністю: адміністративні, організаційні, економічні, ринкові. Установлено, що для вирішення проблем раціонального природокористування в Україні необхідно вдосконалити природоохоронне законодавство та посилити систему контролю за його дотриманням; удосконалити систему моніторингу якості повітря; стимулювати реконструкцію та модернізацію підприємств на безвідходні або маловідходні; запровадити кредитування з низькими відсотковими ставками; надавати державну цільову підтримку розвитку альтернативних джерел енергії; збільшити частку електричного й екологічно чистого транспорту; збільшити територію під зеленими насадженнями; модернізувати водні очисні споруди; популяризувати сортування сміття та створити переробні заводи.

Ключові слова: природокористування, раціональне природокористування, навколишнє середовище, відходи, екологічні проблеми.

Summary. The emergence and development of natural resource management are inextricably linked to the development of mankind. After all, man, as the main user of natural resources, is responsible for ensuring that his impact does not have catastrophic consequences for the environment, but rather ensures its protection. The purpose of the article is to identify and analyze the problems of rational environmental management in Ukraine. To research and process the information, an integrated approach, methods of analysis, synthesis, generalization, statistical and graphical methods were used. The paper analyzes international indices (the Happy Planet Index, the Quality of Life Index, and the Global Green Economy Index) that determine the rational use of natural resources in Ukraine. It has been established that the problems of environmental management include air and water pollution; soil pollution and erosion; waste management; climate change; energy efficiency; loss of biodiversity; and nuclear waste. Trends and peculiarities of pollutant emissions into the air and water bodies and the use of mineral fertilizers and pesticides in crop cultivation are analyzed. The methods for managing environmental activities are allocated: administrative, organizational, economic, and market. It is established that in order to solve the problems of rational environmental management in Ukraine, it is necessary to improve environmental legislation and strengthen the system of control over its observance; to improve the air quality monitoring system; to stimulate the reconstruction and modernization of enterprises into zero-waste or low-waste ones; to introduce low-interest loans; to provide state targeted support for the development of alternative energy sources; to increase the share of electric and environmentally friendly transport; to increase the territory under the

Key words: nature management, rational nature management, environment, waste, environmental problems.

Постановка проблеми. Поява та розвиток природокористування нерозривно пов'язані з розвитком людства. Адже людина, як основний користувач природних ресурсів, несе відповідальність за те, щоб її вплив не мав катастрофічних наслідків для навколишнього середовища, а забезпечував його захист.

У сучасному світі поняття природокористування формується на перетині природничих, суспільних, технічних галузей знань, що обумовлюють його міждисциплінарний характер. Ю. Барський та К. Романчук виокремлюють наступні підходи до трактування поняття: філософський (природокористування має статус закону, що висвітлює взаємовідносини суспільства з умовами його існування та досліджує світоглядну суспільну проблему); економічний (визначення рівня раціональності й ефективності використання природних ресурсів у виробничих цілях з метою забезпечення суспільних потреб); екологічний (відображає проблему взаємодії суспільства й природи з виявленням наслідків і способів скорочення негативного впливу) та географічний (передбачає комплексний аналіз природокористування конкретних територій) [5, с. 12].

А. Гадзало наголошував, що науковці розглядають природокористування як еколого-економічний, соціально-економічний, соціальний процес, а також як нормативно-господарський показник [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання природних ресурсів висвітлені в працях таких науковців як: Ю. Барський [5], Ю. Бойчук [7], О. Бугай [7], А. Вишнякова [8], А. Гадзало [10], О. Костишин [14], Г. Поясник [16], Н. Прямухіна [18], О. Стефанків [19] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення та аналіз проблем раціонального природокористування в Україні.

Виклад основного матеріалу. 2022 рік став особливим для України, зокрема, і в питанні захисту навколишнього природного середовища. Гарантування національної безпеки, яка включає екологічну, радіаційну, економічну та безпеку життєдіяльності, є ключовими пріоритетами діяльності держави. Адже негативний вплив на екосистему може стати передумовою виникнення екологічних катастроф [15].

Вчені з усього світу надали нові докази та розуміння екологічних проблем, з якими стикаємося людство на глобальному, національному та місцевому рівнях. Вони задокументували, як накопичення викидів, включаючи забруднення повітря, потрапляння стічних вод у водні шляхи, сміття, хімічні викиди та викиди парникових газів, шкодить здоров'ю людини та екосистемам [3].

У роботі досліджено низку міжнародних індексів, які визначають раціональне природокористування в Україні.

Кризи, з якими зіштовхується людство: постійна нерівність, прискорення зміни клімату та швидка втрата біорізноманіття, взаємопов'язані й впливають з однієї основної проблеми: економіки країн структуровані, керовані та виміряні таким чином, щоб сприяти короткостроковому економічному зростанню над довгостроковим колективним добробутом. Дуже часто уряди надають перевагу прискореному економічному зростанню над усіма іншими проблемами. Вони втрачають з поля зору те, що справді має значення — довге, щасливе, стабільне життя людей у всьому світі. Індекс щасливої планети (HPI) — це міра сталого добробуту, яка класифікує країни за тим, наскільки ефективно вони забезпечують довге щасливе життя, використовуючи наші обмежені ресурси навколишнього середовища [4].

У 2019 році за рейтингом щасливої планети Україна посіла 103 місце з 152 країн із значенням 40,9. Дана величина нижче середньої, але в порівнянні з 2018 роком на 0,4 більша, що дозволило піднятися на дві сходинки. Найменше значення індексу припадає на 2016 рік (36,1). Показник добробуту (благополуччя) відображає наскільки жителі кожної країни задоволені своїм життям. У 2019 році він склав 4,7/10. Україна обіймала 118 місце. Найменше його значення припадо на 2015 рік — 3,96/10. Показник тривалості життя становив 72,1 роки, що дозволило зайняти 92 місце. Дана величина характеризується поступовим зростанням з 2006 року. Середній вплив кожного жителя країни на навколишнє середовище відображає кількість глобальних гектарів на людину, тобто кількість землі, необхідну для підтримки моделей споживання. Показник знаходиться на рівні 2,64 га — 79 місце в рейтингу.

Ще один показник — індекс якості життя — це оцінка загальної якості життя за допомогою емпіричної формули, яка враховує індекс купівельної спроможності, індекс забруднення, співвідношення ціни на житло до доходу, індекс вартості життя, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс тривалості поїздок на роботу та кліматичний індекс [2]. У 2021–2023 роках Україна знаходилася на 59 місці із 84 (показники 107,4, 111,9 та 112,5 відповідно), піднявшись на 6 сходинок.

Глобальний індекс зеленої економіки (GGEI) вимірює ефективність зеленої економіки 160 країн за 18 показниками. GGEI визначається чотирма ключовими вимірами: зміна клімату та соціальна справедливість, декарбонізація сектора, ринки й інвестиції ESG та здоров'я навколишнього середовища [1]. За даним рейтингом у 2021 році Україна посіла 117 місце із 160; у 2022 — піднялася до 92 місця.

Аналіз наведених вище даних та індексів дозволяє констатувати, що екологічні проблеми є одними з визначальних на шляху до сталого розвитку.

Задля його забезпечення перед людством стоять виклики дотримання раціонального природокористування. Дане поняття включає три основні компоненти: економічну ефективність використання, охорону та відтворення природних ресурсів. Перша орієнтований на отримання якісного продукту в максимальних обсягах при мінімальних витратах на його виробництва та економне споживання. Природоохоронна діяльність направлена на збереження й покращення якісного стану навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку. Відтворення полягає у відновленні обсягів, якості та властивостей спожитих (використаних) запасів [12, с. 8–9].

Економічна ефективність проявляється в економічній оцінці природних ресурсів, де остання застосовується не просто як міра витрат, а як комплексний показник, що характеризує народногосподарську значущість ресурсів [7].

Отже, доцільно сформулювати ключові проблеми раціонального природокористування в Україні (табл. 1).

Аналіз забруднення атмосферного повітря показує, що протягом 2010–2021 рр. викиди діоксиду сірки скоротилися на 52,3%; діоксиду вуглецю — на 44,0%; оксиду вуглецю — на 33,8%; неметанових легких сполук — на 37,7%; аміаку — на 29,9%; суспендованих твердих частин — на 53,2%; метану — на 46,2% (рис. 1). У 2010, 2015 роках серед викидів домінував діоксид сірки (1206,3 тис. т та 830,3 тис. т відповідно), у 2019, 2020 і 2021 роках — оксид вуглецю (748,4 тис. т, 707,3 тис. т та 704,3 тис. т відповідно).

Загальна величина викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних

джерел забруднення в 2021 році скоротилася на 1889,6 тис. т (–45,7%). У розрахунку на одиницю площі протягом 2010–2021 рр. величина скоротилася з 6,8 до 3,9 т, а на одну особу — з 90,1 до 54,2 кг.

Забруднення повітря спричиняє скорочення різноманіття рослинного та тваринного світу, зокрема, зміну його генофонду; зменшує біологічну продуктивність ландшафтів та погіршує умови життя людей. Для кожного окремого міста джерело забруднення різне. Загалом по Україні найбільшими забруднювачами повітря є промислові підприємства та транспортні засоби. Більшість вугільних електростанцій працюють за застарілими технологіями, без спеціального обладнання для видалення оксидів азоту й сірки та пилових фільтрів. Розвиток автотранспорту спричиняє викиди важких металів та токсичного вуглецю.

Особливістю атмосфери є її здатність до самоочищення, але, зважаючи на велику кількість забруднюючих речовин, вона не встигає самоочищатися. Глобальними наслідками забруднення атмосферного повітря є кислотні дощі, парниковий ефект, поява озонових дір та смог.

У 2022 році до переліку джерел забруднення додалися активні бойові дії, які мають прямий та опосередкований вплив на повітря. Перший пов'язаний із детонуванням снарядів, застосуванням авіабомб та артилерійської зброї. Від вибухів у повітря потрапляють свинець, вуглець, сажа, а у залишках снарядів містяться вуглець, сірка, мідь, залізо, які забруднюють ґрунт і воду та отруюють людей і тварин. Непрямий вплив проявляється через пожежі, вибухи нафтобаз (у повітря

Таблиця 1

Проблеми раціонального природокористування в Україні

Проблема	Коротка характеристика
Забруднення атмосферного повітря	Україна характеризується високим ступенем забруднення повітря, особливо у великих містах, де працюють промислові підприємства та наявна значна кількість транспорту.
Забруднення води	Потрапляння викидів від промислових речовин та сільськогосподарських відходів підвищує рівень забруднення водойм, що становить ризик для життя і здоров'я людей та тварин.
Забруднення та ерозія ґрунтів	Забруднення особливо притаманне аграрним регіонам, оскільки через значне використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин у ґрунт потрапляє велика кількість шкідливих речовин. Ерозія ґрунтів, зокрема і в наслідок вирубки лісів, може спричинити погіршення його якісних характеристик, що приводить до зниження врожайності та втрати біорізноманіття.
Поводження з відходами	В Україні погано налагоджено систему зберігання та утилізації відходів, а також відсутні належні умови до повторного їх використання.
Зміна клімату	Супроводжується потеплінням, посухами, зміною рівня води в річках та рівнем опадів.
Енергоефективність	Висока енергоемність української економіки через використання викопного палива прокує забруднення повітря та зміну клімату.
Втрата біорізноманіття	Включає зникнення різних видів внаслідок змін у використанні земельних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, надмірної експлуатації природних ресурсів.
Ядерні відходи	Робота атомних електростанцій спричиняє регіональні зміни клімату, а застаріла інфраструктура атомної енергетики може привести до ядерних аварій.

Джерело: побудовано автором за даними [16, с. 32]

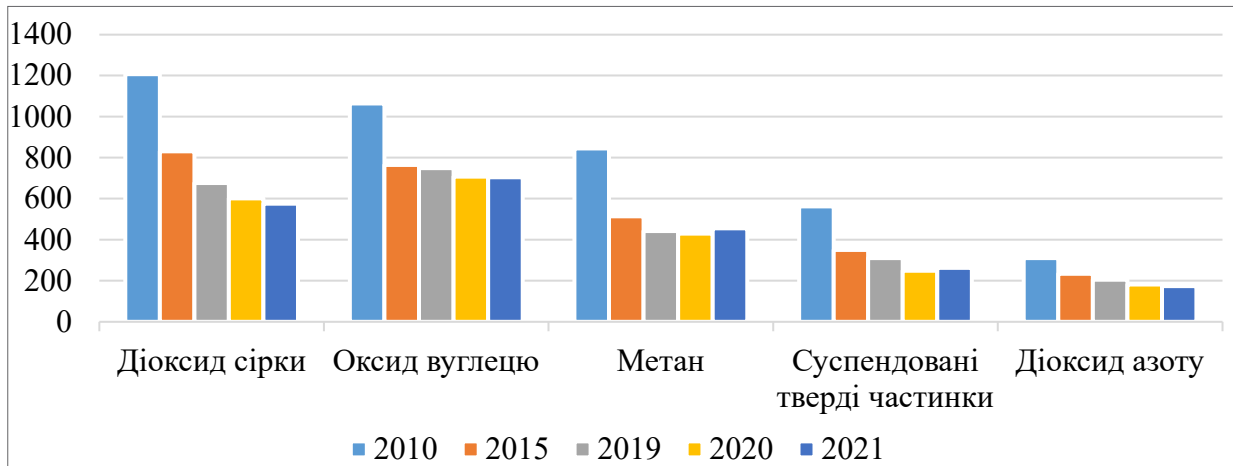

Рис. 1. Викиди окремих забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (тис. т)

Джерело: побудовано автором за даними [11, с. 25]

попадають важкі метали, діоксид сірки, оксид азоту, сажа тощо), складів промислових об'єктів.

На рис. 2 наведено динаміку основних показників використання та відведення води.

Протягом 2010–2021 рр. щорічна величина забору з природних ресурсів зменшилася на 40,3% (–5989 млн м³), у тому числі прісної — на 40,0% (–5567 млн м³). Використано в 2021 році свіжої води (включаючи морської) на 3674 млн м³ (–37,4%) менші ніж у 2010, зокрема, на виробничі потреби — на 26,6%; питні і санітарно-гігієнічні — на 46,8%; зрошення — на 29,6%; інші потреби — на 89,4%. Витрати води при транспортуванні скоротилися на 60,8% оборотне та повторно-послідовне водопостачання — на 20,9%.

Загальне водовідведення зменшилося на 3304 млн м³ (–40,6%). Найбільша частка у його структурі припадає на зворотні стічні води (86,1% у 2010 р. та 90,6% у 2021 р.). У 2021 році скинуто в поверхневі водні об'єкти на 3132 млн м³ (–40,1%) ніж у 2010.

Серед забруднюючих речовин, що скидаються разом зі зворотними (стічними) водами переважають: сухий залишок, сульфати, хлориди, нітрати, завислі речовини, азот амонійний, кальцій, фосфати. До основних забруднювачів належать хімічні, нафтопереробні, гірничі підприємства та комунально-побутові стоки, ТЕС, АЕС. Непрямим джерелом, що приводить до цвітіння води, можна назвати високу температуру влітку. Внаслідок цього у воді зменшується кількість розчиненого кисню та виникає органічне забруднення.

Наслідками забруднення води є: заростання й зникнення водойм; зменшення річкової флори й фауни; погіршення якісних характеристик води, що провокує появу різних хвороб у людей.

Центральне водопостачання забезпечує 70% українців. 20% із даної кількості отримують питну воду з підземних прісних вод, 80% — з поверхневих вод річок (відхилення деяких за якісними характеристиками становить 70–80%). Основним методом очищення води є хлорування,

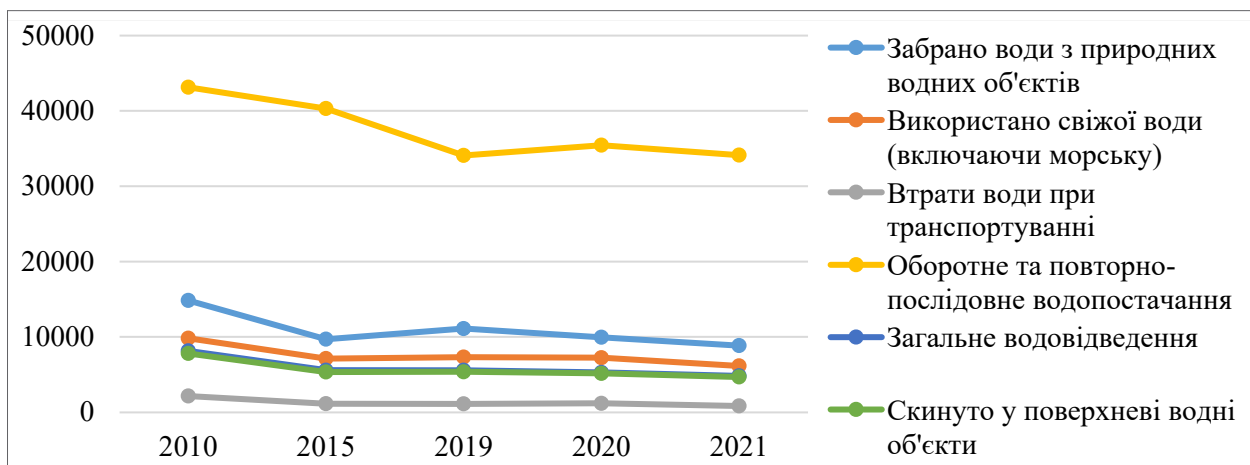

Рис. 2. Основні показники використання та відведення води (млн.м³)

Джерело: побудовано автором за даними [11, с. 49]

яке спричиняє утворення сполук небезпечних для здоров'я.

Аналіз використання мінеральних добрив показав, що в 2021 році під урожай сільськогосподарських культур внесено у діючій речовині на 1519,9 тис. т. (142,8%) більше ніж у 2010 (рис. 3). Серед них переважають азотні добрива (73,0% у 2010 та 68,5% у 2021 році). Норма внесення на 1 га уточненої площі зросла з 58 до 142 кг. Найбільше мінеральних добрив у розрахунку на 1 га в діючій речовині вноситься у Львівській області (121 кг у 2010 та 184 кг у 2021 році); суттєве зростання відбувся в Миколаївській (+339,0% за досліджуваний період).

Величина внесених органічних добрив зросла на 7,9% (+782,3 тис. т). На 1 га уточненої посівної площі протягом 2010–2021 рр. припадає 0,5–0,6 т. Частка удобреної площі зросла з 2,2% до 5,7%.

Площа сільськогосподарських культур оброблена пестицидами за період з 2010 по 2021 рік збільшилася з 10836,3 тис. га до 16600,1 тис. га (+53,2%). Площа оброблена пестицидами під урожай сільськогосподарських культур 2021 року становить 91,5% до уточненої посівної площі. Найбільша частка у Львівській (95,9%), Волинській (95,3%), Тернопільській (95,3%) областях; найменше — у Херсонській (86,7%), Одеській (87,9%), Вінницькій (88,3%).

Використання пестицидів та забруднення водних об'єктів мають безпосередній взаємозв'язок. Оскільки протягом останніх років спостерігається рекордний вміст у воді отрутохімікатів, важких металів, фармацевтичних препаратів тощо, що спричиняє її цвітіння.

Через нестачу необхідних потужностей для переробки побутових відходів проблема утилізації сміття перетворилася на глобальну. На переробку надходить тільки 1/10 всього сміття. Рішення щодо його сортування має вагоме значення, але в той же час далеко не всі дотримуються такої

вимоги. Захоронення сміття без попередньої обробки чи переробки суперечить Закону України «Про відходи». Функціонування несанкціонованих сміттєзвалищ та невідповідність вимогам паспортизованих створює додаткове навантаження на екосистему. Особливо це актуально для сільської місцевості, де навіть не затверджено програми поводження з відходами та схеми санітарної очистки населених пунктів.

Проблема зміни клімату в Україні пов'язана із потеплінням. Усі сезони стали тепліші, а протягом 30 років середньорічна температура зросла на 1,2 °С. За умови дотримання такої тенденції посушливим може бути кожен другий сезон, а підняття температури в тандемі зі зміною режиму зволоження (інтенсивності й характеру їх випадання) призведуть до зміни водного стоку річок та водозабезпечення певних регіонів [13].

Енергетика та агропромисловий комплекс найбільше залежать від зміни клімату. Погіршення стоку й осолонення води погіршуватиме маневреність потужностей ГЕС, а підняття взимку температури створить нерівномірне навантаження на теплогенеруючі потужності. Недостатність ґрунтових вод має негативний вплив на вологість ґрунту та знижує врожайність сільськогосподарських культур. Високі температури в теплі пори року провокують лісові пожежі [20].

Питання енергоефективності є доволі актуальним оскільки постачання теплоенергії здійснюється в основному невідновлювальними джерелами енергії. Його вирішення дозволить знизити викиди парникових газів, зокрема, CO₂. Нині показник енергоемності ВВП України втричі більший ніж у країнах ЄС. Більше 30% енерговитрат припадає на промисловість. Це пов'язано з тим, що виробничі потужності застарілі та вимагають енергомодернізації.

Для управління природоохоронною діяльністю виокремлено ряд методів (рис. 4).

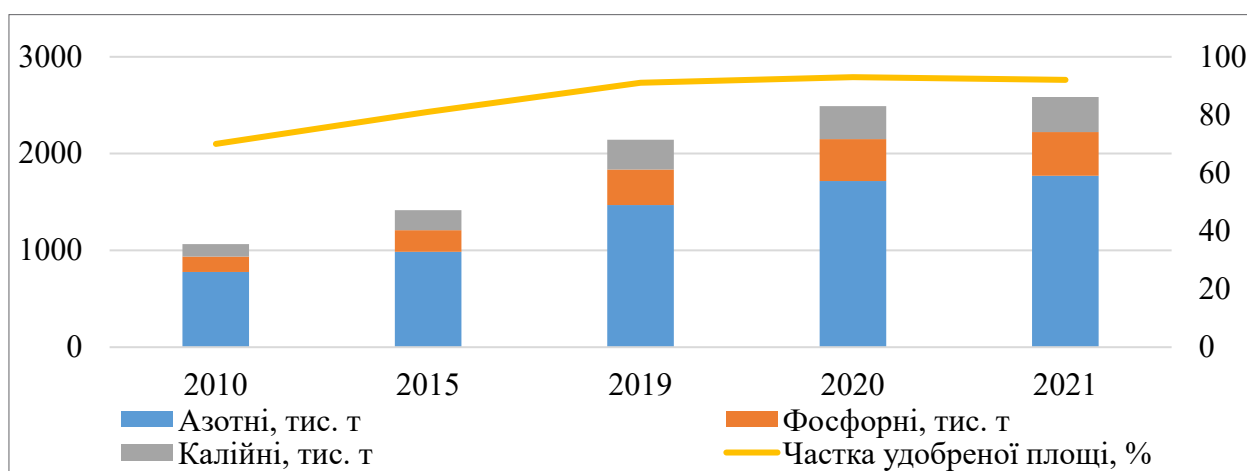

Рис. 3. Внесення мінеральних добрив у діючій речовині під урожай сільськогосподарських культур
Джерело: побудовано автором за даними [11, с. 66]

Адміністративні	<ul style="list-style-type: none"> створення нормативів, стандартів; використання ліцензування, сертифікації.
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> надання юридичних послуг, допомоги в налагодженні партнерських стосунків, при укладанні угод; інформаційне забезпечення; екологічний аудит; створення спеціальних установ та організацій у даній галузі.
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> фінансово-кредитний механізм (кредитування, субсидування); державна підтримка (держзамовлення); цінова політика; екологічне оподаткування.
Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> формування ринків та налагодження їх взаємодії.

Рис. 4. Методи управління природоохоронною діяльністю

Джерело: побудовано автором за даними [6; 8; 14; 17; 18; 19]

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Для вирішення проблем раціонального природокористування в Україні необхідно вдосконалити природоохоронне законодавство та посилити систему контролю за його дотриманням; удосконалити систему моніторингу якості повітря; стимулювати реконструкцію та модернізацію підприємств на безвідходні або маловідходні; запровадити кредитування з низькими відсотковими ставками; надавати державну цільову підтримку розвитку

альтернативних джерел енергії; збільшити частку електричного й екологічно чистого транспорту; збільшити територію під зеленими насадженнями; модернізувати водні очисні споруди; популяризувати сортування сміття та створити переробні заводи.

Перспективними напрямками подальших досліджень є визначення способів вирішення проблем забезпечення раціонального природокористування в Україні.

Література

- Global Green Economy Index. URL: <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/> (дата звернення: 17.04.2023)
- Quality of Life Index by Country. 2023. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 17.04.2023)
- The Environmental Performance Index. 2022. URL: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (дата звернення: 17.04.2023)
- What is the Happy Planet Index? URL: <https://happyplanetindex.org/learn-about-the-happy-planet-index/> (дата звернення: 17.04.2023)
- Барський Ю., Романчук К. Теоретичні аспекти формування поняття «природокористування». Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 14 (339). С. 11–16.
- Беляєва О. Л., Беляєва Г. Є. Методи управління природоохоронною діяльністю в розвинених країнах. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Проблеми екології. 2007. № 1–2. С. 151–155.
- Бойчук Ю. Д., Солошенко Е. М., Бугай О. В. Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2002. 284 с.
- Вишнякова А. М. Еколого-економічні проблеми раціонального використання територій (на прикладі приморських територій): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього природного середовища». К., 2004. 20 с.
- Все про енергоефективність в Україні. URL: <https://eeplatform.org.ua/vse-pro-energoefektivnist-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.04.2023)
- Гадзало А. Я. Категоріальне визначення поняття «природокористування» в контексті транскордонного співробітництва. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5935> (дата звернення: 17.04.2023)
- Довкілля України 2021: статичний збірник. 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/zb_dovkillia_2021.pdf (дата звернення: 17.04.2023)
- Економіка довкілля і природних ресурсів: навчальний посібник / заг. ред. П. Т. Бубенка. Х.: ХНУМГ, 2014. 280 с.

13. Зміна клімату в Україні та світі: причини, наслідки та рішення для протидії. URL: <https://ecoaction.org.ua/zmina-klimatu-ua-ta-svit.html> (дата звернення: 17.04.2023)
14. Костишин О.О. Механізм раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015. № 3. С. 533–535.
15. Петрецька Н.І. Правове забезпечення раціонального природокористування в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Том 2. № 74. С. 28–33. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.37>.
16. Поясник Г.В. Раціональне природокористування: проблеми та перспективи України у глобальній системі природовідтворювальної діяльності. Економіка. Фінанси. Право. 2023. № 2. С. 30–34.
17. Прокопенко Н.В. Основні механізми управління природоохоронною діяльністю. Екологічний менеджмент у загальній системі управління: збірник тез доповідей Тринадцятої щорічної всеукраїнської наукової конференції, м. Суми, 17–18 квітня 2013 р. Суми: СумДУ, 2013. С. 120–123.
18. Прямухіна Н.В. Управління розвитком еколого-економічних систем аграрного природокористування в умовах глобалізації. ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики. 2019. № 5. С. 46–55.
19. Стефанків О.М. Стратегічні напрями раціонального природокористування в АПК та гарантування екологічної безпеки в соціумі. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2010. С. 259–265.
20. Трипольська Г. Як проявляється зміна клімату в Україні? HEINRICH-BÖLL-STIFTUNG. 2020. URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/06/09/yak-proyavlyaetsya-zmina-klimatu-v-ukraini> (дата звернення: 17.04.2023)

References

1. Global Green Economy Index. URL: <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/> (date of access: 17.04.2023)
2. Quality of Life Index by Country. (2023). URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (date of access: 17.04.2023)
3. The Environmental Performance Index. (2022). URL: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (date of access: 17.04.2023)
4. What is the Happy Planet Index? URL: <https://happyplanetindex.org/learn-about-the-happy-planet-index/> (date of access: 17.04.2023)
5. Barskyi Yu., Romanchuk K. (2016). Teoretychni aspekty formuvannia poniattia “pryrodokorystuvannia” [Theoretical Aspects of Formation of the Concept “Nature Management”]. Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky, no. 14 (339), pp. 11–16.
6. Bieliaieva O.L., Bieliaieva H.Ye. (2007). Metody upravlinnia pryrodokhoronnoiu diialnistiu v rozvynenykh krainakh [Methods of management by environment in the developed countries]. Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu. Serii: Problemy ekolohii, no. 1–2, pp. 151–155.
7. Boichuk Yu. D., Soloshenko E. M., Buhai O. V. (2002). Ekolohiia i okhrona navkolishnogo seredovishcha [Ecology and environmental protection]. Sumy: Universytetska knyha.
8. Vyshniakova A.M. (2004). Ecological and economic problems of rational use of territories (on the example of coastal territories): PhD thesis abstract. K., 2004. 20 s.
9. All about energy efficiency in Ukraine. URL:
10. Hadzalo A. Ya. (2017). Katehorialne vyznachennia poniattia “pryrodokorystuvannia” v konteksti transkordonnoho spivrobitnytstva [Category determination of the concept of “natural use” in the context of transborder cooperation]. Efektyvna ekonomika, no. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5935> (date of access: 17.04.2023)
11. Environment of Ukraine 2021. (2022). URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/zb_dovkillia_2021.pdf (date of access: 17.04.2023)
12. Bubenko P. T. (Eds.). (2014). Ekonomika dovkillia i pryrodnykh resursiv [Economics of the environment and natural resources]. Kh.: KhNUM H.
13. Climate change in Ukraine and the world: causes, consequences and solutions for countermeasures. URL: <https://ecoaction.org.ua/zmina-klimatu-ua-ta-svit.html> (date of access: 17.04.2023)
14. Kostyshyn O. O. (2015). Mekhanizm ratsionalnogo pryrodokorystuvannia ta okhrony navkolishnogo seredovishcha [Mechanism of rational natural resources use and environmental protection]. Mykolaiivskiy natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlynskoho, no. 3, pp. 533–535.
15. Petretska N. I. (2022). Pravove zabezpechennia ratsionalnogo pryrodokorystuvannia v umovakh voiennoho stanu [Legal Provision of Rational Nature Management in the Conditions of Martial Law]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo, vol. 2, no. 74, pp. 28–33. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.37>.

16. Poiasnyk H. V. (2023). Ratsionalne pryrodokorystuvannia: problemy ta perspektyvy Ukrainy u hlobalnii systemi pryrodovidtvtoriuvalnoi diialnosti [Rational nature management: problems and prospects of Ukraine in the global system of nature restoration activities]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 2, pp. 30–34.

17. Prokopenko N. V. (2013). Osnovni mekhanizmy upravlinnia pryrodookhoronnoiu diialnistiu [The main mechanisms of management of environmental protection activities]. *Ekolohichniy menedzhment u zahalnoi systemi upravlinnia: zbirnyk tez dopovidei Trynadtsiatoi shchorichnoi vseukrainskoi naukovoï konferentsii* (pp. 120–123). Sumy: SumD U.

18. Priamukhina N. V. (2019). Upravlinnia rozvytkom ekoloho-ekonomichnykh system ahrarnoho pryrodokorystuvannia v umovakh hlobalizatsii [Development of ecological and economic systems of agrarian nature management in conditions of globalization]. *EKONOMIKA. FINANSY. MENEDZhMENT: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 5, pp. 46–55.

19. Stefankiv O. M. (2010). Stratehichni napriamy ratsionalnoho pryrodokorystuvannia v APK ta harantuvannia ekolohichnoi bezpeky v sotsiiumi [Strategic directions of rational nature management in the agricultural sector and guaranteeing environmental safety in society]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*. pp. 259–265.

20. Trypolska G. (2020). How does climate change manifest itself in Ukraine? URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/06/09/yak-proyavlyaetsya-zmina-klimatu-v-ukraini> (date of access: 17.04.2023)

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

№ 4(72)

2 том

Головний редактор — Камінська Т. Г.

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 30.04.2023. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 7,44. Тираж 100. Заказ № 217.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.